

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÖRGÜN EĞİTİM KAPSAMINDA HÂFİZLİK EĞİTİMİ
(SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ VE İSTANBUL
ŞEHİT TOLGA ECEBALIN KIZ ANADOLU İMAM-
HATİP LİSESİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülsüm ARSLAN

İstanbul
Temmuz-2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÖRGÜN EĞİTİM KAPSAMINDA HÂFİZLİK EĞİTİMİ
(SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ VE İSTANBUL ŞEHİT
TOLGA ECEBALIN KIZ ANADOLU İMAM-HATİP LİSESİ
ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülsüm ARSLAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR

İstanbul
Temmuz-2020

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR (İmza)

Üye Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA (İmza)

Üye Dr. Osman YILMAZ (İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık Eğitimi (Sabahattin Zaim Üniversitesi Ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi Örneği)” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İmza

Gülsüm ARSLAN

ÖN SÖZ

Kur'ân-ı Kerîm indirildiğinden beri koruyan ve indirdiğini kıyamete kadar koruyacak olan Allah'a (cc) hamdolsun. Kur'ân'ı bildiren Peygamber efendimize salat, Kur'ân'ı öğrenen, öğreten ve yaşayanlara selam olsun.

Hız. Peygamber'den günümüze kadar Kur'ân âyetlerinin ezberlenmesini amaçlayan, hafızlık eğitimi devam etmiştir. Türkiye'de resmîyette ilk olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yapılan hafızlık eğitimi, Milli Eğitim'e bağlı kurumlar ve sivil toplum örgütlerinin yanı sıra özel gayretlerle yapılmaktadır.

Bu çalışmamızda örgün eğitimle beraber hafızlık çalışmasının daha kısa sürede ve daha kolay yapılabilirliğiyle nitelikli bir şekilde devamlılığı açısından öğrenci ve öğreticilerin gayret ve motivasyon durumlarının yanı sıra öğrencilerin psikolojik, sosyolojik ve biyolojik durumları ile eğitimciye düşen en büyük rolü nasıl üstlenmesi ve yürütmesi gerektiği işlenmiştir.

Yüksek lisans tezi olarak yapmış olduğum bu çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR hocama, eğitim alanında dersleriyle bize vizyon katan çok değerli yüksek lisans hocalarıma, tezini yazmış olduğum hafızlık projesinin mimarı olan, bana inanarak ve güvenerek beni bu projeye davet eden Abdurrahman Gürses Haseki Eğitim Merkezi Müdürü Osman EĞİN hocama, talebesi ve asistanı olmakla onur duyduğum Dr. Fatih ÇOLLAK hocama, yüksek lisans yapmama ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde hafızlık ve kıraat hocalığı yapmama vesile olan Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA hocama, yüksek lisans sürecinde özellikle kıraat grubu içerisinde olmamız hasebiyle bizi destekleyen Doç. Dr. Veysel AKKAYA hocama ve bu destekle beraber bu projeyi tez yazma fikrini bana ilk olarak söyleyen Dr. Osman YILMAZ hocama, kendi hafızlığımı pekiştirmemde çok büyük emeği olan, maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen K. Kursu Öğr. Nurhan KARACAÖKSÜZ hocama, kendisinden uzun zaman musiki dersi aldığım ilk musiki hocam K. Kursu Öğr. Belgin ZENGİN hocama, hafızlık süresince hiçbir söylediğimi geri çevirmeyen çok değerli öğrencilerime, kıraat grubu olarak bizi maddi anlamda destekleyen İlim Yayma Vakfı'na, yüksek lisans eğitimim boyunca vakitlerinden fazlaca aldığım çocuklarıma ebeden teşekkürlerimi sunarım.

Gülsüm ARSLAN

2020

ÖZET

ÖRGÜN EĞİTİM KAPSAMINDA HÂFIZLIK EĞİTİMİ
(SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ VE İSTANBUL ŞEHİT
TOLGA ECEBALIN KIZ ANADOLU İMAM- HATİP LİSESİ
ÖRNEĞİ)

Gülsüm ARSLAN

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR

Temmuz, 2020 - 116+XII Sayfa

Bu çalışmanın amacı, örgün eğitim kapsamında hafızlık eğitiminin yapılabilirliğini Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi örneği üzerinden ortaya koymaktır. Bu amaca yönelik çalışmada nitel yöntemlerden yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniği kullanılmıştır. Görüşme formunda yer alan 14 soru önceden hazırlanarak uzman görüşü doğrultusunda revize edilmiş ve hafızlık eğitimi tamamlandığında da örneklem grubunu oluşturan 19 öğrenciye yöneltilmiştir. Alınan cevaplar içerik analizi kullanılarak yorumlanmış ve alt temalar belirlenerek katılımcıların alt temaları tekrar etme sıklıkları tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca tablolara yönelik yapılan yorumlardan sonra katılımcı görüşleri doğrudan aktararak verilmiştir.

Araştırmacının geliştirdiği yönteme ve süreci değerlendirmeye yönelik sorulan sorulara alınan cevaplar, yöntemin başarılı bir sonuç ortaya koyduğunu destekler mahiyettedir. Araştırmada grupla koro halinde yapılması ve ezberlerde musiki ve makam kullanılmasının hafızlık eğitimine önemli bir katkı sunduğu ve süreci kolaylaştırıcı etki oluşturduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcı görüşlerinden hareketle, örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitiminin yapılabileceği, bu eğitimin grupla daha az zamanda ve ezberlerde musiki kullanarak ezberlerin kolayca ve kalıcılığı yüksek olarak gerçekleştirilebileceği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hâfızlık, Ezber, Örgün Eğitim, Proje, Mûsiki.

ABSTRACT

ÖRGÜN EĞİTİM KAPSAMINDA HÂFİZLİK EĞİTİMİ (SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ VE İSTANBUL ŞEHİT TOLGA ECEBALIN KIZ ANADOLU İMAM-HATİP LİSESİ ÖRNEĞİ)

Gülsüm ARSLAN

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Ahmet GÖKDEMİR

July, 2020 - 116+XII pages.

The aim of this study is to demonstrate the feasibility of memory education within the scope of formal education through Sabahattin Zaim University and İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam- Hatip High School. For this purpose, semi-structured interview form technique, one of the qualitative methods, was used. 14 questions in the interview form were prepared in advance and revised in line with the expert opinion and when the memory training was completed, it was directed to 19 students who formed the sample group. The responses were interpreted using content analysis and the sub-themes were determined and the frequency of repetition of the sub-themes was shown in tables. In addition, after the comments made on the tables, the opinions of the participants were given directly.

The answers to the questions asked to evaluate the method developed by the researcher and to evaluate the process support the method's successful results. It was determined that conducting the research in group choir and using music and maqam in memorizations made an important contribution to the education of memory and facilitating the process. Based on the opinions of the participants, it was concluded that memory training can be carried out together with formal education, that this training can be carried out in less time and with memorization, and that memorization can be carried out easily and with high permanence.

Keywords: Pregnancy, Memorization, Formal Education, Project, Music.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	ii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	12
1. Araştırmanın Konusu	12
2. Araştırmanın Amacı	12
3. Araştırmanın Önemi	13
4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri	15
5. Araştırmanın Hipotezleri.....	17
6. Araştırmanın Sınırlılıkları	18
7. Varsayımlar	18
8. Tanımlar	18
9. Araştırmayla İlgili Literatür	19
10. Araştırmanın Yöntemi.....	23
10.1. Araştırma Grubu	24
10.2. Veri Toplama Araçları	24
10.3. Veri Analizi.....	25
BİRİNCİ BÖLÜM.....	26
HÂFİZLİK	26
1.1. Hâfızlık Kavramı.....	26
1.2. Hâfızlık Eğitiminin Tarihi Gelişimi	28
1.3. Hâfızlık Eğitim Programı	37
1.4. Hâfızlık Eğitimini Etkileyen Unsurlar	41
İKİNCİ BÖLÜM	49
TÜRKİYE’DE HÂFİZLİK EĞİTİMİ VEREN KURUMLAR	49

2.1. Dünya Geneline Hâfızlık Eğitiminde Kullanılan Yöntemler	49
2.2. Türkiye’de Hâfızlık Eğitimi Veren Kurumlar	53
2.2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı’na Bağlı Resmi Kur’ân Kursları	53
2.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Verilen Hâfızlık Eğitiminde Kullanılan Yöntemler	56
2.3. Millî Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Tarafından Örgün Eğitimle Birlikte Verilen Hâfızlık Eğitimi Projesi	60
2.3.1. Hâfızlık Projesi Eğitiminin Aşamaları	64
2.3.2. Proje Okullarının Eğitim Ortamları	66
2.4. Araştırmacı Tarafından Uygulanan Yöntem	68
2.4.1. Planlama ve Koordinasyon Aşaması	69
i. Projenin Uygulanacağı Kurumlar ve Sınıf Düzeyi	72
ii. Projede Sosyal Etkinliklerin Yeri	73
ii. Örgün Eğitimle Birlikte Verilen Hâfızlık Eğitiminde Akademik Başarı Takibi	76
iii. Hâfızlık Eğitiminde Araştırmacının Geliştirdiği Yöntemin Uygulanması	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	89
BULGU VE YORUMLAR	89
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	111
SONUÇ VE ÖNERİLER	111
a. Sonuç	111
b. Öneriler	119
KAYNAKÇA	121
EKLER	127
ÖZ GEÇMİŞ	128

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Hâfızlık Yapacak Kişilerin Belirlenmesinde Uygulanacak Esaslar	31
Tablo 2.2: Hâfızlık Seçiminde Uygulanacak Sınav Esasları	31
Tablo 2.3: Hâfızlık Eğitimi Kur'ân Kursları Uygulama Esasları	35
Tablo 2.4: Programın Hazırlanmasında Temel Alınan İlkeler.....	37
Tablo 2.5: Hazırlık Dönemi	39
Tablo 2.6: Hâfızlık Eğitim Programının Genel Amaçları	40
Tablo 2.7: Hâfızlık Eğitim Programı Alanları, Dersleri ve Dönemleri Tablosu.....	41
Tablo 3.1: Kur'ân Kurslarının Yıllara Göre Dağılımı	54
Tablo 3.2: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretim Genel Müdürlüğünün Yayınlamış Olduğu Amaçlar	61
Tablo 3.3: Örgün Eğitimle Birlikte Verilen Hâfızlık Eğitimi Haftalık Ders Programı	69
Tablo 3.4: Yaz Kampının Birinci Ayında Uygulanan Günlük Program.....	70
Tablo 3.5: Yaz Kampının İkinci Ayında Uygulanan Günlük Program	71
Tablo 4.1: Hafızlığa başlamadan önceki ve hafızlığı tamamladığınızdaki duygu ve düşüncelerinizi tek kelimeyle ifade edecek olsanız hangi kelimeyi tercih ederiniz?	89
Tablo 4.2: Hafızlık sürecinde psikolojik motivasyonun sizdeki karşılığı nedir?.....	91
Tablo 4.3: Hafızlık eğitiminin grup halinde yapılıyor olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?.....	93
Tablo 4.4: Ezber yaparken musiki ve makam sizce önemli midir ve bunların ezbere katkısı nelerdir?.....	95
Tablo 4.5: Hafızlık eğitim sürecinde öğreticinin rolünden bahsedebilir misiniz?	96
Tablo 4.6: Söz konusu hafızlık eğitiminde ezber yapmak için oluşturulan grupların ezber kabiliyeti aynı olan öğrencilerden oluşturulması sizce zorunluluk mudur?.....	98
Tablo 4.7: Örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmak okul derslerinizi hangi yönde etkiledi? Olumlu ya da olumsuz etkilerini yazınız?	99
Tablo 4.8: Hafızlığa başlamadan önce ezber geçmişiniz var mıydı?.....	101
Tablo 4.9: Grupla ezber yaparken hata ve kelime hatası oluyor mu?	102
Tablo 4.10: Sizce hafızlığı, yatılı hafızlık kursunda yapmak mı veya örgün eğitimle birlikte yapmak mı caziptir?.....	103

Tablo 4.11: Hafızlık esnasında “Şöyle yapsak daha iyi olurdu” dediğiniz neler var?	104
Tablo 4.12: Fiziki bakımdan hafızlıkla ilgili nasıl bir ortam arzulardınız?	105
Tablo 4.13: Hafızlık eğitim sürecinde yapılan sosyal aktiviteler sizi nasıl etkiledi?106	
Tablo 4.14: Hafızlığa başlama ve hafızlığı bitirme arasında geçen süre içerisinde kendinizde fark ettiğiniz gelişmeler nelerdir, duygu ve düşüncelerinizi paylaşır mısınız?	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Kuran Kurslarına Giden Öğrenci Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	32
Şekil 2.2: Öğrenme Güdüsündeki Temel Öğeler	45
Şekil 3.1. Kur’ân Kursu Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	55
Şekil 3.2. Kur’ân Kursuna Kayıtlı Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	55

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: aktaran
b.	: bin
çev.	: Çeviren
DİA.	: <i>Diyanet İslâm Ansiklopedisi</i>
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
EKEV.	: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
Ens.	: Enstitüsü
Fak.	: Fakültesi
h.	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
İA.	: <i>MEB İslâm Ansiklopedisi</i>
İFAV.	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İHL.	: İmam-Hatip Lisesi
MEB.	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÜİFV.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
nşr.	: Neşreden
OECD	: Ekonomik Kalkınma İşbirliği Örgütü
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallâhu anh
s.a.v.	: Sallellâhu aleyhi ve sellem
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
t.y.	: Tarih Yok
Üniv.	: Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Hâfızlık eğitiminin verimli ve etkin bir şekilde amacına ulaşabilmesi için küçük yaşlardan itibaren bu eğitimin verilmesinin gerekliliği bilinmektedir. Ancak eğitim sisteminde değişiklik yapılması ve zorunlu olarak 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulamasının getirilmesi, hâfızlık eğitimi için bir zaman sorunu oluşturmuştur. Hâfızlık geleneği, Hz. Peygamber (sav) ile başlayıp sonraki dönemlerde de devam eden bir eğitim faaliyeti olması, aynı zamanda hem âyetlerde hem de hadislerde Kur’ân ezberinin öneminden bahsedilmesi; Kur’ân’ın korunması açısından, bu konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, hâfızlık eğitimi alanında yaşanan bu tür sıkıntıların giderilmesine yönelik yapılan çalışmalar sonucunda, örgün eğitime ara verilmeksizin hâfızlık eğitiminin de yapılabileceğine yönelik bir proje geliştirilmiştir. Bu durumun sonucunda, Millî Eğitim Bakanlığı “Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 32/4” kapsamında, Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Kur’ân kurslarında, ortaokul seviyesindeki öğrencilere hâfızlık eğitimine katılabilme olanağı tanımlanmıştır.

“Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi”, 2014-2015 eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü dönemde ilk defa uygulanmış ve 2018 yılında da ilk mezunlarını vermiştir. Bu projeyi konu alan birçok çalışma yapılmış olup bunlardan birisi de bu çalışmadır. Dolayısıyla araştırmanın konusunu, “Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık Eğitimi” oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

İslam’ın temel kaynağı olarak nitelendirilen Kur’ân-ı Kerîm’in hükmünün kıyamete kadar geçerli olduğu ve tek bir harfinin dahi değişmeyeceği bilinmektedir. (Hicr 15/9) Bu bağlamda Hz. Peygamber’e vahiy yoluyla indirilen âyetler, sahabeler tarafından ezberlenmiş ve bir taraftan da yazıya geçirilmiştir. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm’in ezberlenmesi Hz. Peygamber döneminden itibaren süregelen bir gelenektir de denilebilir. Rasûlullah’la başlayan bu gelenek, İslamiyet’i kabul eden toplumlarca büyük ilgi ve heyecanla sürdürülmüştür. İslamiyet’i kabul edip İslami esaslara göre yaşayan ya da yaşama çabasında olan toplumlardan biri de Türk toplumdur.

Nitekim ÷lkede izlenen siyasi politika bağlamında zaman zaman uygulanan değışimlere göre dini yaşantısına yön vermeye çalışan kesim, her türlü zorluğa göğüs gererek dini uygulamalardan vazgeçmemiş ve bu meyanda Hz. Peygamber'den devraldığı hâfızlık geleneğini yaygınlaştırma gayreti göstermiştir. Zamanla toplum anlayışında yaşanan değışimle Kur'ân eğitimi konusunda da önemli gelişmeler kaydedilmiş ve yeni imkanlar elde edilmiştir. Şöyle ki önceden yapılan hâfızlık eğitimleri için örgün eğitimle hâfızlık eğitimi arasında seçim yapmak zorunda kalan aileler yapılan düzenlemeyle örgün eğitime ara vermeden de çocuklarına hâfızlık eğitimi aldırabilme imkanına sahip olmuşlardır.

Örgün eğitimle sürdür÷len hâfızlık eğitimi projelerinin uygulanmasına imkan tanıyan düzenlemeye göre “MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değışiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'in 15. maddesinin (a) bendi, 26.07.2014 tarih ve 29072 sayılı MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğİ maddesi 32/3'le” değıştirilmiştir. Bu düzenlemeye göre öğrenci velisinin onayını gösteren yazılı başvuruyla bir eğitim öğretim yılı içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılmış olan kurs faaliyetine isteğe bağlı olarak katılan öğrenciler için hâfızlık eğitim süreci başlamış olmaktadır. Buna göre hâfızlık eğitim sürecinde yıl kaybetmeden hâfızlığını tamamlamış ve ezberlerini pekiştirmiş olmaları öngörülmektedir.

Hali hazırda dünyanın farklı bölgelerinde uygulanan hâfızlık tekniklerinden bazıları incelenerek; bunların öğrencilerin hâfızlık eğitim sürecine etkileri, avantajları ve dezavantajları irdelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın konusunu oluşturan örgün eğitim kapsamında hâfızlık eğitiminin daha kısa sürede ve aynı anda başlatılan bir grupla tamamlanması amaçlanmıştır.

3. Araştırmanın Önemi

Hâfızlık eğitimindeki amaçlar ve istekler, eğitimden beklenen hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Örneğın Hz. Peygamber döneminde bu doğrultuda gösterilen gayretler, Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesi, kutsal kitabın korunması, muhtevasının anlaşılması ve Allah tarafından âyetlerle bildirilen emirlerin hayata geçirilmesi amaçlarını kapsamaktadır. Yine o dönemde Kur'ân hıfzedilirken en önemli amaç onun muhtevasına hâkim olmak ve Allah'ın âyetleriyle bildirdiğı emirleri hayata geçirmektir. Bundan dolayıdır ki o dönemde ezber yapan

sahabe, sûre ezberlerini çok uzun zaman diliminde gerçekleştirmiştir. Çünkü onlar, ezberlenen her âyeti öncelikle hayata geçirmeye özen göstermişlerdir. Bugüne bakıldığında bu anlayışın değiştiği görülmektedir. Zira hali hazırda Kur'ân'ın muhtevasına önem vermek, onu anlayabilmek ve âyetlerle bildirilen emirleri hayata geçirmekten çok, Hz. Peygamber'den süregelen bir gelenek olmasından dolayı ve bu geleneği devam ettirmek için Kur'ân hıfzı yapılmaktadır (Cebeci, 2010: 7–10).

Cebeci'ye göre hâfızlık eğitimi ciddi bir hassasiyet içerisinde sürdürülmemektedir. Bu konuda yapılması gerekenlerin tam olarak yapılmadığını ve ciddi zafiyetin olduğunu ileri süren Cebeci; hâfızlık eğitimi alan bireylerin çok büyük bir emek ve gayret isteyen bu sürece niçin girdiklerinin cevabını akılcı ve tutarlı şekilde vermeleri gerektiğini belirtmektedir (2010: 17-18). Nitekim yapılan araştırmalar da Cebeci'nin tespitlerini doğrular mahiyettedir. Koç (2005) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda kurs öğretmenlerinin %63'ünün amaç ve idealden yoksun olduğu, %71,7'sinin ise kursun bir gelecek vizyonunun olmadığına işaret ettiği saptanmıştır (Koç, 2005: 185). Hâfızlık eğitimi alan bireylerle ilgili araştırmalara bakıldığında bu eğitimi alma konusundaki temel amaca dair ortak kanaatin “Hâfız olmak” şeklinde belirtildiği görülmektedir (Oruç, 2009: 50). Oysa hâfızlık eğitimi alan kişinin hâfız olmanın ötesinde bir hedefe sahip olması ve önceliğinin o hedefe ulaşma şeklinde ifade edilmesi gerekmektedir.

Hâfızlık eğitimi verilirken hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin bu eğitime yönelik belli hedeflerinin olması önem taşımaktadır. Bu meyanda eğitim sürecinde uygulanması gereken faaliyetlerin belirlenen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik hazırlanması da büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla hâfızlık eğitim sürecinin örgün eğitim kapsamında istenilen şekilde ve hedeflere uygun tamamlanabilmesi için, ihtiyaç duyulan planlamanın yapılması gerekmektedir. Bu manada söz konusu bu araştırma diğerlerinden farklı olarak hâfızlık eğitimi için belirlenen zaman dilimini azaltarak daha kısa sürede ve büyük bir grupla bu eğitimin tamamlanabileceğini savunmaktadır.

Çalışmaya özgün değer katan nitelik, örgün eğitimle birlikte sürdürülen hâfızlık eğitimi projelerinin uzun bir zaman diliminde tamamlanabiliyor olması ancak bu çalışmada uygulanan yöntem sayesinde daha kısa sürede hâfızlık eğitiminin tamamlanabileceğini ortaya koymasıdır. Örgün eğitimle hâfızlık eğitiminin bir arada verildiği diğer projelerde bireysel öğretimin yapılırken; buna mukabil bu çalışmada

grupla yapılan öğretimle de hâfızlığın tamamlanabileceğini göstermesi, bu çalışmayı özgün kılan bir diğer özelliktir. Dolayısıyla belirtilen bu nitelikleri sebebiyle bu tez önemli ve özgün bir araştırma ürünüdür.

Söz konusu bu hâfızlık faaliyetinin, Osman Eğin Hoca'nın koordinatörlüğünde başlatılan proje kapsamında, uygulanan farklı yöntem ve tekniklerin sağladığı katkıyla hâfızlık eğitiminde planlanan süreden daha kısa bir sürede tamamlanmış olması, bu alanda ilerlemek isteyen öğreticilere katkı sağlayacaktır. Ayrıca farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmış olmasının alan için önemli bir kaynak oluşturacağı da düşünülmektedir. Ayrıca bu tez, hâfızlık eğitim sürecinde aynı anda öğretime başlanılan 19 kişinin belirlenen sürede eğitimi tamamlayabilmesi ve bu eğitimin grupla da yapılabilmesini ortaya koyması açısından, bundan sonraki çalışmalara yön verici bir özellik taşımaktadır.

4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Başta Hz. Peygamber olmak üzere ondan İslamiyet'i öğrenen ve öğreten din âlimleri, Müslüman toplumlarda İslami esasların yerine getirilmesi, yaygınlaştırılması ve hayatın dinin emrettiği yönde yaşanması için en iyi kılavuzun Kur'ân-ı Kerîm olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim Hz. Peygamber'e gelen ilk vahyin "Oku!" emri olması ve kendisinin de hadislerinde Kur'ân öğrenmenin gereklerinden bahsetmesi, Kur'ân-ı Kerîm öğretimi ve eğitimi gereklilik olarak düşündürmektedir.

İlk haliyle korunarak bugüne kadar ulaştırılan Kur'ân-ı Kerîm'le ve onun öğretimiyle ilgili birçok eserin verildiği belirtilmektedir (Sel, 2012: 1). İslam bayraktarlığını toplumlardan olan Osmanlı döneminde de Kur'ân eğitimi toplumca benimsenmiş ve bu alanda eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi için medreseler açılmıştır. Buna göre 1869 yılında İstanbul'da açılan medrese sayısı 166'dır. O dönemde bu kadar çok medresenin açılmış olması Osmanlı toplumunun Kur'ân eğitim ve öğretimine verdiği önemi göstermektedir. Bu medreselerde hâfız eğitiminin verildiği de ifade edilmektedir (Çimen, 2011: 316- 317).

Hz. Peygamber'le başlayan hâfızlık eğitiminin onun ardından devam ettirilmesi ve bugüne taşınması kolay olmamıştır. Bu çerçevede zaman zaman belli kısıtlamalar getirilen hâfızlık eğitimi hali hazırda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan

Kur'ân kurslarında verilmektedir. Buna göre Kur'ân kursları örgün eğitim sisteminde olduğu gibi belli bir plan ve programa tabi olarak Kur'ân öğreticileri tarafından yürütülmektedir (Aydın, 2010: 31). 2014'ten sonra yapılan düzenlemeyle Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı örgün eğitim veren kurumlarda da hâfızlık eğitimi verilmeye başlanmıştır. Başlangıçta proje olarak başlayan hâfızlık eğitim uygulaması velilerin ilgisiyle karşılanmış ve desteklenmiştir. Böylece uygulama olarak örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitimi verilmesi çalışmaları yaygınlık kazanmıştır. Hâfızlık eğitimi örgün eğitim devam ederken belli bir plan ve program çerçevesinde tamamlanmaktadır. Şöyle ki öğrenci bu süreçte hem okuluna devam etmekte ve yıl kaybı olmadan üst sınıfa geçebilmekte hem de hâfızlık eğitimini tamamlayabilmektedir.

Tezin konusunu oluşturan örgün eğitimle birlikte sürdürülecek olan hâfızlık eğitiminde öğrencilerin hâfızlığı dini bir hassasiyet olarak değerlendirip değerlendirmedikleri; ayrıca bu eğitimin hangi yöntem ve teknikler kullanılarak verileceğiyle belirlenen sürede tamamlanıp tamamlanamayacağının tespiti için yapılacak çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- Hâfızlık eğitim sürecine dâhil olan öğrencilerin bu eğitime yönelik beklentileri karşılanmakta mıdır?
- Hâfızlık eğitimi sağlayacak olan öğreticinin yöntem ve teknik konusunda yeterliliği var mıdır?
- Örgün eğitimle birlikte sürdürülen hâfızlık eğitiminin okul derslerine etkisi hangi düzeydedir?
- Hâfızlık eğitimi, gruba yönelik uygulanabilir mi?
- Hâfızlık eğitiminde musiki ve makam önemli midir?
- Hâfızlık eğitimi, planlanan sürede tamamlanmış mıdır?

Araştırmanın ana problemine bağlı oluşturulan alt problemlerle araştırmada incelenen konunun teorik çerçevesi oluşturulurken ilk olarak araştırmanın konusu, amacı, önemi, problemi, hipotezleri, sınırlılıkları, varsayımlar, tanımlar, araştırmayla ilgili alanda yapılmış çalışmalar, araştırmada seçilen yöntem, evren ve örneklem, veri toplama araçları ile verilerin analizi ele alınmıştır.

Birinci bölümdeki hâfızlık ana başlığı altında; hâfızlık kavramı, hâfızlık eğitiminin tarihi gelişimi, hâfızlıkla ilgili oluşturulan program çerçevesi ile hâfızlık eğitimini

etkileyen unsurlara yer verilmiştir. İkinci bölümdeki Türkiye’de hâfızlık eğitimi veren kurumlar ana başlığı altında ise dünya genelinde hâfızlık eğitiminde kullanılan yöntemler, Türkiye’de hâfızlık eğitimi veren kurumlar ile araştırmacı tarafından geliştirilen yöntem ve yönteme bağlı proje uygulaması ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, araştırmanın uygulama kısmına ait bulgulara yer verilen bölümdür. Bu kısım, görüşme sorularına yönelik oluşturulan katılımcı cevaplarından hareketle elde edilen bulguların ve bunların tablolara yansıtıldığı ve ortaya çıkan tablodaki sonuçların yorumlandığı bölümdür. Sonuç ve öneriler kısmı ise dördüncü bölümde yer verilen bulgulardan hareketle belli çıkarımların yapıldığı ve araştırmanın hipotezlerinin ele alındığı bölümdür.

5. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmanın yapılmasının en temel amacı; hâfızlığın örgün eğitime engel olmadığını ve akademik başarıyı olumsuz etkilemediğini göstermek ve uygulanan yöntem sayesinde önceki projelerin tamamlanma süresinden daha kısa sürede hâfızlık eğitiminin verilebileceğini göstermektir. Bu amaç bağlamında şu hipotezler oluşturulmuştur:

- Hâfızlık eğitimi toplumun genelinde onaylanan ve itibar edilen bir eğitimidir.
- Öğrenciler kendi istekleri doğrultusunda hâfızlık eğitimini tercih etmişlerdir.
- Örgün eğitimle birlikte sürdürülecek olan hâfızlık eğitimi okula ara verilmesini gerektirmemektedir.
- Öğrenciler okulla birlikte hâfızlık eğitimi de aldıkları için; öğrencilerin beklentileri karşılanmıştır ve onlar da bu durumdan memnun olmuşlardır.
- Projeyi yürütecek olan öğretici, projeyi başarılı bulmaktadır.
- Öğretici; hâfızlık eğitim sürecinde, öğrencilere karşı hoşgörölü, destekleyici ve motive edici bir rol üstlenmektedir.
- Proje, hâfızlığı seçmeyen öğrencilerin, ilerleyen dönemlerde hâfızlık eğitimi almak istemelerinde etkili olmuştur.
- Okul ortamından ve arkadaş çevresinden koparılarak hâfızlık eğitimi aldırılan çocuklar, bu durumu kabullenmekte zorlanmaktadır.
- Hâfızlık eğitimi grupla da başarılı sonuçlara ulaşır.
- Hâfızlık eğitimi veren öğreticinin kullandığı teknikler güncel olmalıdır.

- Öğretici güncel yöntem ve tekniklerin uygulanmasında yeterliliğe sahip olmalıdır.
- Öğreticinin uygun yöntem ve teknik uygulaması sebebiyle hâfızlık eğitimi daha kısa sürede tamamlanmıştır.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 2018- 2019 eğitim-öğretim yılında, İstanbul ili merkezinde, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Yüksek Öğretim Kurumu bünyesindeki Sabahattin Zaim Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerle sınırlıdır.

7. Varsayımlar

1. Araştırma için örneklem grubunun evreni temsil edeceği varsayılmıştır.
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin veri toplama aracında yer alan soruları içtenlikle cevapladıkları ve objektif davrandıkları varsayılmaktadır.
3. Araştırmanın uygulama kısmında yararlanılacak yöntemin çalışmanın amacını ortaya koyacağı ön görülmektedir.

8. Tanımlar

Kur’ân-ı Kerîm: “Allah tarafından, Cebrail vasıtasıyla, mahiyeti bilinmeyen bir şekilde, son peygamber Hz. Muhammed’e indirilen, mushaflarda yazılan, tevatürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtihâ sûresi ile başlayıp Nâs sûresi ile biten, başkalarının benzerini getirmekte aciz kaldığı Arapça mu’ciz bir kelimedir.” (Birişik, 2002: 383).

Hâfız: Hâfız kelimesi, Arapça kökene sahip “hıfz” kelimesinden türemiş ve çoğulu “huffâz” olan, korumak ve ezberlemek manalarında kullanılan bir kelimedir (Karslı, 2012: 84).

Hıfz Etmek: Ezberlemek, bellemek ve hâfızada tutmak anlamlarına gelmektedir.

Hâfızlık Eğitimi: Geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde küçük yaşlardan başlayarak Kur’ân’ın tamamının ezberletildiği ve bu ezberleme sürecinde çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanıldığı ve eğitimin örgündeki gibi planlı ve sistemli bir şekilde ilerlediği bir süreç olarak belirtilmektedir (Cebeci, 2010).

Örgün Eğitim: Kişilerin hayata atılmadan önce okul ya da okul özelliği taşıyan ortamlarda genel ya da özel bilgiler bakımından yetiştirmelerini sağlamaya yönelik belli kanunlara göre düzenlenen eğitim ve formal eğitim şeklinde ifade edilmektedir (<https://www.campusonline.com.tr>).

9. Araştırmayla İlgili Literatür

2014 yılı itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı iş birliği ile gerçekleştirilen düzenlemenin ardından, örgün eğitimin yanı sıra hâfızlık eğitiminin verilmesi kapsamındaki uygulama, alana yönelik ilgiyi artırmış ve örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin verildiği proje kapsamında araştırmalar yapılmıştır.

Alan üzerine Vahapoğlu (2016) tarafından yapılan çalışmada, “Türk Milli Eğitim Sisteminde Meydana Gelen Değişikliklerin hâfızlık Eğitimine Etkileri” konusu ele alınmış ve nitel yöntem kullanılarak verilere ulaşılmıştır. Buna göre 1982’den itibaren uygulanan milli eğitim sistemiyle ilgili politikalar incelenmiş ve izlenen politikaların Kur’ân kursları üzerindeki etkileri, bu kurslarda öğreticilik yapan kişilerin tutum, davranış ve yaklaşımlarını nasıl değiştirdiği, kursların fiziki ve sosyal yapılarında farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda milli eğitim sisteminin doğrudan ya da dolaylı olarak hâfızlık müessesesi üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Ayrıca bu çalışmada 1982’den 2016’ya kadarki değişen süreçte milli eğitim sistemi ile ilgili politikaların hâfızlık eğitimindeki rolü açığa çıkarılmıştır.

2017 yılında İhsan Toker tarafından yapılan “Hâfızlık Anlam & Deneyim” adlı çalışma, 2012 yılında gerçekleştirilen eğitim reformunun ardından hâfızlığın konu edildiği bir çalışmadır. Nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada yurtta yatılı olarak hâfızlık eğitimi alan 47 kız ve 49 erkek öğrenci ile görüşülmüş ve yapılan görüşmeler neticesinde “anlam ve yaşam deneyimi olarak hâfızlık”, “toplumsal algılarla ilgili deneyimler” ve “toplumsal cinsiyet ve hâfızlık ilişkisi” başlıkları oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında ayrıca hâfızlık sürecinde yaşanan problemler, Kur’ân kurslarında sürdürülen hâfızlık eğitimi gibi konular da ele alınmıştır.

Dünyanın değişik bölgelerinde yapılan hâfızlık eğitiminde uygulanan yöntem ve tekniklerle ilgili Ömer Özbek tarafından 2015’te “Dünyada Hâfızlık Yöntem

Örnekleri” başlıklı bir çalışma yürütülmüştür. Özbek, yapmış olduğu çalışmada Türkiye’de hâfızlık eğitiminde uygulanmayan değişik yöntemleri tespit ettiğinden bahsetmektedir. Bunun yanı sıra Özbek, dünyanın değişik coğrafyalarında sürdürülen hâfızlık eğitiminde kullanılan yöntemlerin belli bir amaç doğrultusunda kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca o, yöntemlerin hazırlık safhasına, hâfızlık yapma sürecine ve hâfızlık sonrası pekiştirmeye yönelik farklı şekillerde kullanıldığını bildirmektedir.

2011 yılında Şahin tarafından yapılan çalışmada “Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hâfızlık Tedrisatı” konusu ele alınmış ve bu çalışmada “Endonezya Örneği” üzerinden örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitimi yapılırken kullanılan yöntemler anlatılmıştır. Bu ülkede hâfızlık eğitimi tamamlanamadığında öğrencilere, lisede, üniversitede, yüksek lisansta, doktorada bu eğitimi sürdürebilme imkânı tanındığı da belirtilmiştir. Aynur tarafından 2015’te yapılan başka bir çalışmada da “Kur’ân Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri” ele alınmış ve Belçika, Singapur, Malezya, Endonezya, Sudan, Mısır, Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan örnekleri üzerinden hâfızlık konulu uygulama biçimleri incelenmiştir. Çalışmada bu ülkelerde hâfızlık eğitiminde hangi yöntemlerin kullanıldığı ile Hâfızlığın ülkelerdeki yaygınlığı konuları irdelenmiştir.

Kuloğlu (2018), “Yönetici Görüşlerine Göre İmam-Hatip Ortaokullarındaki hâfızlık Projesinin Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında 2014-2015 yılı itibarıyla İmam-Hatip liselerinde uygulamaya konulan örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin verilmesi projesini uygulayan 11 okulu yüksek lisans tezi için örneklem olarak belirlemiş ve bu okullarda görevli yönetici ve projeyi yürüten koordinatörlere anket uygulamıştır. Çalışmada bu projeye niçin gereksinim duyulduğu, uygulamaya dair idarecilerinin neler düşündükleri, projeye ulaşmak istenen hedefin ne olduğu, faaliyetin tamamlama sürecinde ne gibi güçlüklerle karşılaşıldığı ve bu güçlüklerle nasıl bir çözüm üretildiği, sorunlara yönelik alınan tedbirlerin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Güneş (2019), yapmış olduğu çalışmada “Türkiye’de Yeni Bir Model Olarak Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık” konusunu incelemiş ve bir durum analizi yapmıştır. O, çalışmasında örgün eğitimle birlikte başlatılan hâfızlık eğitimi projesinin uygulandığı değişik illerdeki 4 okulu örneklem grubu olarak belirlemiş ve projeye dair öğrenciler, idareciler, veliler, hâfızlık öğreticileri, okul rehber öğretmenleri ile farklı branşlardan

öğretmenlerle görüşmeler yaparak durum analizi gerçekleştirmiştir. Ayrıca o, yapılan görüşmelerden elde ettiği veriler üzerinden örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin kapsamını, önemini, bu uygulamanın tercih edilme nedenini, öğrenci motivasyonlarını, ezber yöntemlerini ve kurumlar (MEB ve DİB) arası entegrasyonu değerlendirmiştir.

Şenocak (2015), “Kur’ân Kursu Öğrencilerinde Benlik Saygısı” başlıklı araştırmasında yatılı ve gündüzlü Kur’ân kurslarına devam eden kız ve erkek öğrencilerin demografik özellikleri, Kur’ân kursuna devam etme süreleri, benlik saygılarının bazı demografik değişkenler açısından bir değişiklik oluşturup oluşturmadığını incelemiştir. O, çalışmasında örneklem grubu olarak kursa devam eden 111 kız ve erkek öğrenci belirlenmiştir. Mezkur araştırmanın sonucunda kursa devam eden öğrencilerin benlik saygıları yüksek bulunmuş; ancak öğrencilerin benlik saygısı ile etkisi incelenen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Bingöl (2012), yaptığı çalışmada “Kur’ân Kursu Öğreticilerinde Empati: Kastamonu Örneği” konusunu araştırmış ve Kur’ân kurslarında görev yapan öğreticilerin empati seviyeleri ile birçok bağımsız değişkenin empati seviyeleri üzerinde etkili olup olmadığını incelemiştir. Araştırmanın örneklem grubu, tesadüfi yöntemle belirlenmiş 209 Kur’ân kursu öğreticisinden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda empati düzeyi üzerinde etkisi incelenen 12 bağımsız değişkenin bir kısmının anlamlı farklılığa yol açtığı saptanırken bir kısmının değişiklik oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğreticilerin empatik eğilimlerinin cinsiyet, öğrenim düzeyi, hizmet süresi, görev durumu, iletişim-kişisel gelişim-empati gibi hizmet içi kurs alma durumu, mesleği isteyerek seçmesi ve iş doyumunun olması değişkenlerine göre anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Diğer demografik veriler olan yaş, medeni durum, çocuk sahibi olup olmama durumu, çalıştığı kurs sayısına göre ise değişiklik oluşmadığı tespit edilmiştir.

Çekin (2011), “Kur’ân Kursu Öğreticilerinin İş Doyum Düzeyleri: Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması” adlı çalışmada; Kur’ân kurslarında görevli öğreticilerdeki iş doyum seviyelerini incelenmiştir. Konu incelenirken öğreticilerde demografik özellikler ve sosyo-ekonomik düzey ile onların işlerinin özelliği, çalışma koşulları, yöneticilerle ve iş arkadaşlarıyla ilişkileri, denetlenme ve ücretlendirilme durumları, işlerinde ilerleyebilme imkanları arasındaki ilişkilere de bakılmıştır. Bu bağlamda örneklem olarak seçilen 244 Kur’ân kursu öğreticisine anket

uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuca göre Kur’ân kursu öğreticilerinin genel iş doyumu düzeyinin “3,41” olduğu saptanmıştır.

Balbay (2011), “Kur’ân Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlikleri: Diyarbakır Örneği” başlıklı araştırmasında Kur’ân kursu öğreticilerinin görüşlerine başvurarak öğreticilik konusundaki yeterliklerini tespit etmeye çalışmıştır. Katılımcılar, mesleki bilgi (özel alan) yönüyle yeterli olduklarını ifade etmişler ve özel alan bilgisi yönüyle ihtiyacı karşılayacak düzeyde bilgiye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ancak alınan cevaplar değerlendirildiğinde Kur’ân kursu öğreticilerinin pedagojik formasyon açısından genel itibarıyla yetersiz oldukları anlaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda Kur’ân kursu öğreticilerinin materyal oluşturma ve geliştirme, eğitim teknolojilerinden yararlanmanın yanı sıra öğretime dair strateji, yöntem ve metotları tanıma ve kullanma ile ilgili konularda çok ciddi eksikliklerin bulunduğu saptanmıştır.

Aköz (2011), “Kur’ân Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğreticilerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi: Diyanet İşleri Başkanlığı Konya İl Merkezi’ndeki Yatılı Kız Kur’ân Kursları Örneği” konulu araştırmasında 2009-2010 öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Konya il merkezinde hâfızlık eğitimi almak için yatılı kız Kur’ân kurslarına devam eden 588 öğrenciyi incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda, Kur’ân kursu öğreticilerinin iletişim davranışları yönüyle yeterli ve başarılı oldukları, bununla birlikte eğitim-öğretimde verimliliği düşüren ya da engelleyen iletişime dayalı eksikliklerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Korkmaz (2009), “Kur’ân Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri” konulu araştırmasında 2007 yılında Gaziantep, Malatya, Erzurum, Trabzon, Samsun, Kayseri, Antalya, Bursa, İzmir, Ankara ve İstanbul illerinde görevli 890 öğreticiye ulaşmış ve bu öğreticileri örneklem grubu olarak incelemiştir. Katılımcıların geneli; öğrenciye rehberlik yapma, öğretimi yönetme, öğretimi düzenleme, öğretimi planlama, öğrenciyi tanıma, öğretimi değerlendirme ve mesleki gelişim yönünden kendilerini oldukça yeterli görmektedirler. Ancak yapılan değerlendirmenin sonucunda katılımcıların öğretim sürecini etkili yönetme, materyallerden yararlanma, öğretim sürecinde çeşitli araç, gereç kullanabilme, yeni öğretim yöntem ve tekniklerinden faydalanma ve öğretimi değerlendirme gibi yeterlilikler açısından önemli eksikliklerinin olduğu belirlenmiştir.

Ünsal (2006), “Günümüz Kur’ân Kurslarında Hâfızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)” konulu araştırmasında günümüzde uygulanan hâfızlık eğitiminin mevcut şartlarını değerlendirerek incelemeye ve ortaya çıkan problemleri belirleyerek çözüm önerileri oluşturmaya çalışmıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul’daki 8 Kur’ân kursundan tesadüfi yöntemle belirlenen 416 öğrenci ve 71 öğretici oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda hâfızlık eğitimiyle ilgili statü, program, gelecek kaygısı, donanım gibi problemlerin olduğu belirlenirken; Kur’ân kurslarının eksiklerinin fiziki yapı, maddi yönden ödenek probleminin bulunduğu açığa çıkarılmıştır. Ayrıca öğrencilerin statü, iş koşulları, yeterlilik gibi sorunlarının ciddi boyutlarda olduğu ve öğrencilerin yaş, yaklaşım ve iş gibi müşküllerinin bulunduğu saptanmıştır.

Alan üzerine yapılan diğer çalışmalardan bazılarını; Çaylı (2005) “Kur’ân Kursu Öğreticilerine Göre Hâfızlık Öğretimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)”; Ünsal (2006) “Günümüz Kur’ân Kurslarında Hâfızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)”; Algur (2018) “Hâfızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”; Yetimova (2018) “Ortaokula Devam Eden Öğrencilerin Hâfızlık Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Araştırma”; Akdemir (2010).“Kur’ân Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hâfızlık”; Bayraktar (2007) “Hâfızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur’ân Kursları”; Cebeci (2010) Kur’ân Öğretim Geleneği Olarak Hâfızlık Eğitimi”; Cebeci ve Ünsal (2006) “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”; Çimen (2007) “Hâfızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hâfızlık Çalışmalarıyla Alakalı Bazı Değerlendirmeler ve Hâfızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi” Fırat (2007) “Kur’ân Öğretimi ve Hâfızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler” şeklinde belirtmek mümkündür.

10. Araştırmanın Yöntemi

Yapılacak olan çalışmada izlenecek yöntem, nitel yöntemlerden görüşme tekniğidir. Nitel araştırma modeli, verilerin elde edilmesi için gözlem, görüşme, doküman analizi gibi birçok tekniğin kullanıldığı, ayrıca ölçülmek istenen konuya yönelik algıların ve olayların kendi ortamında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ele alınmasını mümkün kılan nitel bir sürecin takip edildiği araştırma olarak ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Araştırmada nitel yöntemlerden görüşme tekniğiyle birlikte literatür taraması yapılarak içerik analizi ile hâfızlık eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler değerlendirilmiştir. Görüşme forumunda yer alan 14 soru, hâfızlık eğitim planı uygulamasının tamamlanmasının ardından öğrencilere yöneltilmiş ve öğrencilerin eğitim faaliyetine yönelik oluşturulan bu suallere cevap vermeleri istenmiştir. Sonrasında öğrenciler tarafından cevaplanan sorular derinlemesine analiz edilmiş yorumlanmıştır. Ayrıca çalışmada Kur'ân ezber eğitimlerinde kullanılan metotlar, araştırmacı tarafından tarama yoluyla belirlenip yöntemlerin birbirinden farkı ve uygulanan yöntem sonrasında elde edilen sonuç ya da sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırmacı, proje için tasarladığı yeni metotla önceki uygulama sonuçlarından farklı bir başarı elde edeceğini varsayarak geliştirmiş olduğu yeni yöntemi uygulama grubunda denemiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen bu metotla, hâfızlık eğitiminin önceki çalışmalarda planlanan süreden daha kısa sürede tamamlanabileceği uygulama sonuçlarıyla birlikte açığa çıkarılmıştır.

10.1. Araştırma Grubu

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitimi projesinin uygulanmasını amaçlayan çalışma için yapılması planlanan uygulamaya İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinden 14 öğrenci ile Sabahattin Zaim Üniversitesinden 5 öğrenci seçilmiştir. Bu gruptan elde edilecek bulgularla geneli yansıtabilecek çıkarımlara ulaşılabileceği düşünülmektedir. Araştırma grubunun belirlenmesinde gönüllülük esası dikkate alınmıştır.

10.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada tercih edilen nitel yöntem tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu, veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu için önceden hazırlanan sorular oluşturulurken çok boyutlu, anlaşılır sadelikte olmasıyla odaklı ve mantıksal bir bütünlük içermesine dikkat edilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 156). Bu özelliklere dikkat edilerek hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorularla hâfızlık eğitimine katılan öğrencilerin eğitimin örgün eğitimle birlikte sürdürülebilir özellikte olup olmadığı yönündeki görüşlerine başvurulmuştur. Hazırlanan sorular, örneklem için seçilen gruptan iki öğrenci üzerinde denenmiş ve soruların anlaşılır olup olmadığı

değerlendirilmiş ve anlaşılmayan sorular düzeltilmiştir. Uygulama yapılan bu iki öğrenci, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırmada kullanılacak olan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruların iç geçerliliğini sağlamak için de alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuş ve uzman görüşleri doğrultusunda uygulama sorularına son şekli verilmiştir. Buna göre katılımcılara uygulanacak olan görüşme formunda öğrencilerin hâfızlık eğitimiyle ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik 14 soru bulunmaktadır. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşme sırasında katılımcıların her birine, görüşme formunda yer alan sorular, sırasıyla sorularak katılımcıların rahat bir şekilde bunları cevaplamaları istenmiştir. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar ise yazılı olarak kaydedilmiştir.

Görüşme formunda yer alan sorular Ek-1’de verilmiştir

10.3. Veri Analizi

Araştırmada ulaşılan verilerin analizinde içerik çözümleme tekniği kullanılmıştır. İçerik çözümleme tekniğinin uygulanabilmesi için ilk olarak araştırma soruları ve araştırmanın kuramsal boyutundan hareketle kategoriler belirlenmiştir. İkinci basamakta hangi verilerin hangi alt temada olması gerektiği tespit edilmiştir. Son aşamada ise veriler, belirlenen alt temalarda düzenlenerek tabloya aktarılmıştır. Uygulamada temel amaç, araştırmaya konu olan kültürün tanımlanması ve bu süreçte kültürü meydana getiren bireylerin algılarının ve deneyimlerinin kendi bakış açılarından aktarılmasıdır. Bundan dolayı ulaşılan bulgular, çalışma grubunun diliyle araştırmaya dahil edilir ve katılımcılara ait olan doğrudan anlatımlara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69). Yarı yapılandırılmış görüşmeler, alanda derinlemesine analiz yapabilmeyi mümkün kılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÂFIZLIK

1.1. Hâfızlık Kavramı

Hâfız kelimesi, Arapça kökene sahip “hıfz” kelimesinden türemiş, çoğulu “huffâz” olan ve korumak, ezberlemek manalarında kullanılan bir kelimedir. (Karslı, 2012: 84). Hâfız kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de 42 âyetin içerisinde sözlük anlamıyla geçen bir kavramdır (Bozkurt, 1997: 74). Nitekim En’âm sûresinde “*O, kullarının üstünde mutlak hakimiyet sahibidir. Üzerinize de koruyucu melekler gönderir.*” (Kur’ân-ı Kerîm, En’âm Sûresi, 61. Âyet) âyetinde bahsi geçen koruyucu melekler kavramı “hafaza melekleri” ifadesiyle karşılık bulur ki bu da kavramın hâfız kelimesinin kökü olan “h-f-z” köküyle ortak olduğunu göstermektedir. Ayrıca üç âyette de Allah’ın bir sıfatı olarak geçmektedir (Yûsuf 12/64; Hicr 15/9; Enbiyâ 21/82).

Hâfız kelimesinin sözlük anlamı, Kur’ân ve hadisleri ezberleyen, saklayan, koruyan olarak açıklanmaktadır (Ebû Nasr, 1998: 224). İnsanların elde ettiği bilgileri zihinlerinde saklaması, koruması da hâfıza kelimesiyle ifade edilmektedir. Ayrıca çok sayıda hadis ezberleyip hadis nakledenlere de hâfız denilmiştir. Buradaki çok

sayıda hadis ifadesi bazı eserlerde 100 bin hadis olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla 100 bin hadis ezberleyip hâfızasında koruyan kişiye de hâfız denilmektedir. Hâfız kelimesinin ilk dönemlerde “cem” anlamında kullanıldığı da belirtilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde Kur’ân-ı cem edenlerden bahsedilmektedir ki bu kişilerin Kur’ân hâfızı oldukları anlaşılmaktadır. Bu konuya yönelik başka bir ayrıntı da Hz Osman’ın namaz kılarken Kur’ân-ı Kerîm’in tamamını okumasının “kıraat”, “hatm” ve “cem” kelimeleriyle ifade edilmesidir (Cerrahoğlu, 2015: 68). Ayrıca birçok kaynakta “cem” kavramıyla “hıfz” kavramının aynı anlamda kullanıldığı da bilinmektedir.

İlk dönemlerde hâfızlık kavramının “kurrâ” manasında kullanıldığı belirtilmektedir. Nitekim İbn-i Haldûn, Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemek manasında hıfz etmiş, Kur’ân’a dair konuların tamamını Hz. Muhammed’den telakki etmiş kişilere kitabı okuyanlar anlamına gelen “kurrâ” denildiğini belirterek zamanın ilerlemesiyle yaşanan gelişmelere bağlı olarak ümmîliğin azalması ve kitap okuyan kişilerin artmasıyla “kurrâ” kavramı yerine “fukahâ” ve “ulemâ” kavramlarının kullanılmaya başlandığını ifade etmektedir (Çelebi, 1998: 623-624).

İlk dönemlerde Kur’ân öğrenme ve ezberleme ile ilgili yazılı eserler bulunmamakla birlikte Hz. Peygamber ve dört halife döneminde, Kur’ân okumanın ve bilmenin yanı sıra ezber yapmanın önemine dair bilgiler vardır. Efendimiz, ashabını Kur’ân ezberlemeye teşvik ederdi (Yıldız, 1998: 322). Sonraki dönemlerde ise Kur’ân ezberine yönelik doğrudan bilgilere rastlanmamış ve bu konuya dair bilgiler genellikle kaynaklardaki konulardan çıkarımlar yaparak elde edilmiştir (Altınay, 2003: 13). Dolayısıyla konuya yönelik bilgilerin kaynaklardan derlenmesi bu alana yüzeysel bakıldığını düşündürmektedir. İlerleyen zamanlarda hâfızlıkla ilgili gelişmelerin az olması bu alanda sistemli bir eğitim-öğretimin verilmesini geciktirmiştir. Bu bağlamda hâfızlık yazılı bir kültürden çok sözlü kültür olarak ilerlemiştir. (Aynur, 2015: 21). Bu durum için, Arap kültüründe okuma yazma oranının düşük olması ve sözlü kültüre daha ziyade önem vermeleri ve yazılı kültür alışkanlığının yerleşmemiş olmamasıyla ilgilidir, denilebilir. Arap kültüründe yazılı kültür alışkanlığının olmamasını, Kur’ân-Kerîm’in inmeye başladığı dönemlerde âyetlerin ezberlenerek hâfizalarda tutulmasıyla açıklamak da mümkündür (Gezer, 2015: 12). Bu bağlamda Kur’ân’ın unutulmaması için güçlü bir hâfızaya sahip olmanın önemi de ortaya çıkmaktadır. Nitekim yazılı kültür alışkanlığı olmadığı için

bilinen her türlü bilgiyi ve daha da önemlisi Kur'ân-ı Kerîm'i oluşturan sûreleri diğer nesillere aktarmak için güçlü hâfıza yeteneğine sahip hâfızların kültürün yaygınlaştırılmasında oldukça önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde Kur'ân-ı Kerîm korunmuş ve yaygınlaştırılmış da olmaktadır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'i okumak ve ezberlemek, Müslüman toplumlar için Allah'ın iletmiş olduğu bir yükümlülüktür. Böyle bir yükümlülüğün olduğunu şu âyetten anlamak mümkündür (Kamer Sûresi, 54/17): “Ve andolsun biz Kur'ân'ı okumak, öğrenmek, ezberlemek, yaşamak ve öğüt almak için kolaylaştırdık.” Kamer sûresinde geçen bu âyette Kur'ân'a dair yükümlülükler belirtilmiş. Görüldüğü üzere bunlar arasında ezberleme ifadesi de geçmektedir. Dolayısıyla bu ifadeden Kur'ân ezberlemenin önemi de açığa çıkmaktadır.

1.2. Hâfızlık Eğitiminin Tarihi Gelişimi

Hız. Peygamber, okuma yazma bilmeyen ümmî bir peygamberdir. Kur'ân âyetleri indiği zaman vahye muhatap olan Hız. Peygamber, yazamadığı için ezberlemekteydi. Zira o, Kur'ân'ı ancak bu şekilde koruyabilirdi. Kur'ân âyetlerini ezberlerken yanlışla düşmemek için büyük bir çaba sarf eden Hız. Peygamber'e, Allah-u Teâlâ nasıl davranacağını yine âyetleriyle bildirmiştir: “Sana vahyedileni unutmamak için tekrarlararken hemen anında bellemek için dilini kımıldatma. Çünkü vahyi senin kalbinde toplamak ve onu okutmak bize ait bir iştir. O halde biz Kur'ân-ı okuduğumuzda sen de onun okunuşunu izle.” (Kıyame, 75/16-18). Âyette de bahsedildiği gibi kutsal kitabı ilk öğrenen ve ezberleyen Hız. Peygamber'dir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan âyetler bir anda değil parça parça inmiştir. Dolayısıyla bu durum onun ezberlemesini de kolaylaştırmıştır. Nitekim hâfızlık eğitiminde de bu şekilde bir uygulama dikkat çekmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesinin nedenlerinden biri olan Kur'ân'ın korunması gerekliliği, sahabeyi bu konuda harekete geçirmiş ve onlar, hâfızların piri olarak anılan Hız. Peygamber'den duydukları Kur'ân-ı ezberlemişlerdir. Böylelikle sahabeler, Kur'ân'ın korunmasına büyük bir katkı sağlamışlardır. O dönemde Araplar'ın kültürel özellik olarak sözlü kültüre önem vermeleri de Kur'ân'ın ezberlenmesinde ve bu ezberleme geleneğinin devam ettirilmesinde önemli bir etki olmuştur. Sonraki dönemlerde Kur'ân-ı Kerîm'in yazılması gündeme gelmiştir ki bu gelişme, bir rivayete göre vahyin 5. yılına denk gelmektedir (Hamidullah, 2000: 41).

Müslümanların Kur'ân-ı Kerîm'in korunması ve yaygınlaştırılması için onun yazıya geçirilmesi gerektiğini düşünmelerinin bir nedeni de Kur'ân'ın ilk âyetindeki “Oku” emridir. Şöyle ki Alak, 96/1-5 sûresinde belirten âyetle kaleme vurgu yapıldığı düşünülmektedir (Hamidullah, 2000: 41). Bu durumda Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesinin devam ettirilmesi ve bir taraftan da yazıya geçirilmesi, kutsal kitabın iki şekilde korunması olarak da değerlendirilebilir.

Kur'ân-ı Kerîm'in yazıya geçirilmesi ezberlenmesine karşı ilgiyi azaltmamış; aksine hâfızlığın bir eğitim faaliyeti olarak sürdürülmesinin gerekliliğini hissettirmiştir. Kur'ân'ın ilk eğitim yeri olan Hira'dan sonra bu eğitim faaliyeti devam ettirilmiş ve bu konuda atılan her adım Kur'ân gönüllüleri tarafından desteklenmiştir (Demirci, 2008: 16). İslamiyet'in yaygınlaşmasıyla birlikte Kur'ân hâfızlarının sayısı da artmış; ancak bu zaman zarfında hâfızlık eğitimlerinin tamamlanması uzun yıllar devam etmiştir. Hatta bazı hâfızlar, Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında hâfızlık eğitimlerini tamamlayabilmişlerdir. Hâfızlık eğitiminin çok uzun bir sürede verilmesinin nedeni olarak Hz. Peygamber'in, ezberlenen âyetlerin hayata geçirilmesiyle ilgili çok hassas davranması ve bu hususu sahabede tabiat haline getirmek istemesi gösterilmektedir. Abdullah b. Ömer'in (ra) Bakara sûresini ezberlemesi, konuya dair somut bir örnek oluşturmaktadır. Nitekim Abdullah b. Ömer'in (ra) Bakara sûresini ezberlemesi 8 yıl kadar sürmüştür. Onların, ezberlenen her sûreyi hayatlarına geçirmeden başka bir sûrenin ezberine geçmedikleri belirtilmektedir (Mâlik, Muvattâ, 2014: 11). Hz. Peygamber vefatı sonrasında da sahabeler tıpkı Abdullah b. Ömer gibi her sûrede geçen emirleri yerine getirmeden diğer sûrelerin ezberine geçmemişlerdir. Bu dönemde eğitim yerleri diğer bir ifadeyle hâfızlık okulları, mescitler olup (Varol, 2001: 174); ilk dönemlerdeki mescitler ise “Dârül-kurrâ” adıyla anılmıştır. Selçuklularla birlikte bu isim değişerek “Dârü'l-huffâz” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim söz konusu dönemde hâfızlık eğitimi veren bu tür mescitlerin sayısının Konya'da 30 kadar olduğu belirtilmektedir (Bozkurt, 1993: 544).

Osmanlı dönemine gelindiğinde hâfızların sayısının bir hayli artmış olması devletin İslam bayraktarlığını yapmasıyla yakından ilgilidir. Bu dönemde çocuklar için ayrı bir okul açılarak sıbyan mektepleri kurulmuş ve orada din eğitimi verilmiştir. Burada sınıflandırılan çocuklar daha sonra dârü'l-kurrâlara gönderilmiştir. (Kazıcı, 2016: 91-92). Verilen eğitim tamamlandığında bahsi geçen kurumlardan mezun olan kişiler; din görevlisi, vaiz, imam, müezzin, kârî olabilmıştır. (Kazıcı, 2004: 131).

Osmanlı'nın yıkılışından sonra toplumsal alanda devrim niteliğinde birçok değişiklik gerçekleştirilmiştir. Nitekim eğitim alanında yapılan yeniliklere bağlı olarak din dersleri örgün eğitimden çıkarılmış ve böylelikle çocuklar örgün eğitim içerisinde Kur'ân-ı Kerîm dersi alamamıştır. Örgün eğitim içerisinde Kur'ân-ı Kerîm dersi verilmeyince gayr-ı resmi şekillerde açılan Kur'ân kurslarında toplumdaki bu ihtiyacın giderilmesine yönelik adımlar atılmıştır.

Yeni rejimin gerçekleştirdiği devrimler eğitim alanında devam etmiş ve modern okullar açılmıştır ancak din eğitimi üzerine çok fazla bir gelişme yaşanmamıştır. Bu çerçevede Tevhid-i Tedrisat Kanunun 4. maddesi uyarınca İlahiyat fakültesi açılmıştır: Şöyle ki “Maarif Vekaleti, yüksek dîniyât mütehasşısıları yetiştirmek üzere, Dâru'l-Fünûn'da bir İlahiyat fakültesi tesisi, imamet ve hitabet gibi Hidemât-ı Dîniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir” (Cebeci, 1996: 142). Yine bu kanun maddesi kapsamında kapatılan medreselerin yerine 29 İmam-Hatip mektebi açılmıştır. Ancak bu okullarda hâfızlık eğitimi verilmediği için 50 milletvekili, meclise takrir vermiş ve Kur'ân hâfızı yetiştirilmesi için ödenek talep etmişlerdir. Bu teklif kabul görmüş ve hâfız yetiştirilmesi için kurs bünyesinde 10 öğrenciye 50 bin liralık tahsisat konulmuştur. Ancak her ne kadar bu uygulama 1928 tarihine kadar sürse de bu tarihte çıkarılan harf inkılabıyla Arap harfleri yasaklanmış ve Arap harfleriyle eğitim yapılması da uygun bulunmadığından açılan Kur'ân kursları kapatılmıştır (Bulut, 1998: 102). Belli bir süre devam eden bu yasaklar, devrin Diyanet İşleri başkanının kişisel gayretleriyle biraz olsun yumuşatılmış ve Kur'ân kurslarının sayıları kısıtlı tutulmak koşuluyla tekrar açılmasına karar verilmiştir (Baltacı, 2000: 16). Zamanla toplumun desteğiyle kursların sayısında artış yaşanmıştır. Gelişmeler yaşandıkça yönetmelikler üzerinde değişikliğe de gidilmiş ve toplumun da isteği doğrultusunda Kur'ân kursları, eğitim faaliyetlerine ara vermeden devam etmiştir. Nitekim 1934 yılında Kur'ân kursu sayısı 9 iken bu sayı 1949 tarihinde 122'ye yükselmiştir (Bolay ve Türköne, 1995: 88). Bu tarihten itibaren 1997 yılına kadar Kur'ân kurslarının sayısı katlanarak artmıştır. 1997 yılında kesintisiz 8 yıllık eğitime geçilmesiyle birlikte Kur'ân kursu kayıtlarında ciddi düşüşler olmuş ve kurslar hâfızlık yapacak öğrenci bulma konusunda oldukça zor zamanlar geçirmiştir.

Hâfızlık eğitiminde gelinen noktaya günümüz açısından bakıldığında bu eğitimin yine Kur'ân kursları tarafından sürdürüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda hâfızlık

eğitimi yapan Kur'an kursları Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak eğitim faaliyeti yapmaktadır. Bu eğitim gerçekleştirilirken uygulanması gereken yönetmeliğe, yalnızca hâfızlıkla ilgili olmayıp 03 Mart 2000 tarih ve 23982 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği"nin içerisindeki Kur'an kurslarının amaçları arasında yer verilmiştir.

Oluşturulan bu yönetmelik kapsamında hâfızlığa seçilecek olan öğrencilerin ve hâfızlık yaptıracak olan öğreticilerin seçimlerinde dikkat edilecek esaslar Şekil 1.1 ve 2.2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Hâfızlık Yapacak Kişilerin Belirlenmesinde Uygulanacak Esaslar

Yönetmelik maddesi	Hafızlık yapacakların seçimi
Madde 17	<i>Hafızlığa ayrılacak olan öğrenciler, yıl sonu sınavlarında, Kur'an -ı Kerim "i yüzünden işlek olarak okum a ve ezber kabiliyetleri de dikkate alınarak, sınav komisyonlarınca seçilirler. Kur'an -ı K erim "i yüzünden okum ayı kurs dışında öğrenenlerden hafız olmak isteyenlerin seçim i de aynı usu l ile yapılır.</i> <i>Hafızlığa ayrılan öğrenciler için, komisyonca örneği Başkanlıkça belirlenen bir belge düzenlenir ve kayıtlı ilgili diğer belgelerle birlikte öğrenci dosyasında saklanır.</i> <i>B ir yerde birden çok kurs olduğu takdirde, hafızlığa çalışan öğrenciler bu am açla ayrılacak bir kursta toplanabilirler. Hafızlığa başlatılan öğrenciler, hafızlıklarını tamamlayıncaya kadar iki yıl eğitim -öğretime devam ederler. B u süre en çok bir yıl daha uzatılabilir. "</i>

Kaynak: 03 M art 2000 tarih ve 23982 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği"

Şekil 1.2: Hâfızlık Seçiminde Uygulanacak Sınav Esasları

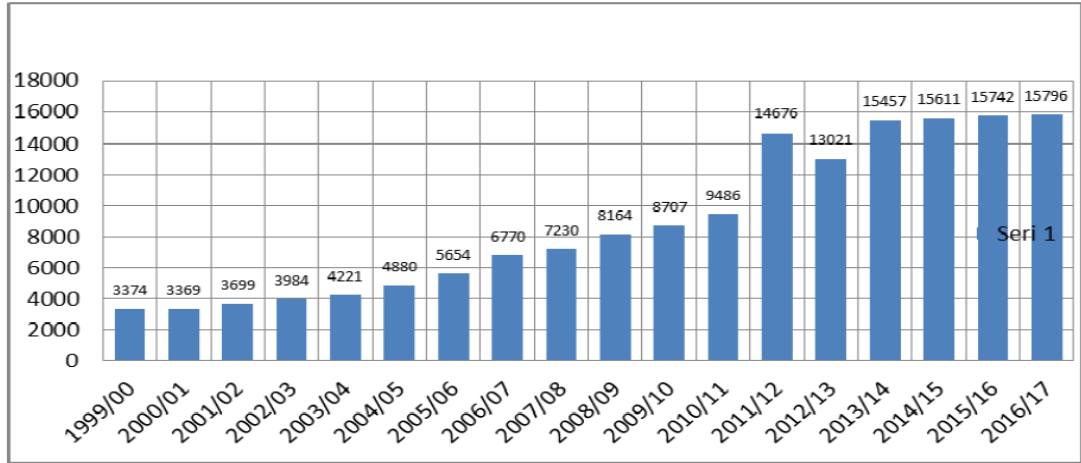
Yönetmelik Maddesi	Sınav Esasları
Madde 17	“Hafızlık tespit sınavı ise Başkanlık merkezinde, Başkanlıkça uygun görülen illerde, yurt dışı din hizmetleri müşavirliklerinde, din hizmetleri müşavirliği bulunmayan yerlerde ise ataşeliklerde sözlü olarak yapılır. Dışarıdan hafızlık belgesi almak isteyenler ile Kur'an kurslarına devam edip önceki yıllarda yapılan hafızlık tespit sınavlarında başarılı olamayanlardan tekrar sınava girmek isteyenler, 30 Nisan tarihine kadar bulundukları il müftülüklerine dilekçe ile başvururlar. Müftülükler, hafızlık tespit sınavına girecek Kur'an kursu öğrencileri ile dışarıdan sınava girmek için başvuranların isim listelerini ayrı ayrı düzenleyerek 15 Mayıs tarihine kadar Başkanlığa gönderirler. Kur'an kursu öğrencisi veya dışarıdan sınava girecek her adaya ilgili müftülüklerce fotoğraflı ve onaylı sınava giriş belgesi verilir. Sınava girecekler, sınava giriş belgesi ile birlikte nüfus cüzdanı fotokopisi ve sınav giriş belgelerindeki fotoğrafin aynı olan iki adet vesikalık fotoğrafı yanlarında bulundururlar. Başkanlık merkezindeki hafızlık tespit sınavına girmek isteyenler ise, bir dilekçe ile nüfus cüzdanı fotokopisi ve yeni çekilmiş üç adet vesikalık fotoğrafla birlikte Başkanlığa başvururlar Başkanlıkça kendilerine fotoğraflı ve onaylı sınav giriş belgesi verilir. Yurt dışında sınava girmek isteyenler de yukarıda belirtilen belgelerle birlikte din hizmetleri müşavirliklerine ve ataşeliklerine başvururlar, müşavirlik ve ataşeliklerce kendilerine fotoğraflı ve onaylı sınav giriş belgesi verilir. Hafızlığa çalışmış olan öğrencilerin hafızlık tespit sınavlarında değerlendirme ise, sadece Kur'an -ı Kerim'i hıfz için 100 puan üzerinden yapılır. Başarılı sayılabilmek için en az 50 puan alınması şarttır.”

Kaynak: 03 Mart 2000 tarih ve 23982 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan “Diyaret İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği”

Şekil 1.1 ve 1.2’de yer verilen esaslara bakıldığında hâfızlık faaliyetinin düzenli bir eğitim programı şeklinde yürütüldüğü görülmektedir. Hâfızlık eğitimlerinin verildiği kurslarda elde edilen başarılar da bunu ispatlar niteliktedir. Nitekim son iki yılın rakamlarına bakıldığında hâfızlık eğitimi alan öğrenci sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu görülmektedir.

Şekil 1.3’te Kur'an kurslarına giden öğrencilerin sayılarına yer verilmiştir. Veri kaynağından elde edilen verilere göre 1999-2000 eğitim öğretim yılından 2016-2017 eğitim öğretim dönemleri arasında yıllara göre yaşanan değişiklikler görülmektedir.

Şekil 1.3: Kuran Kurslarına Giden Öğrenci Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

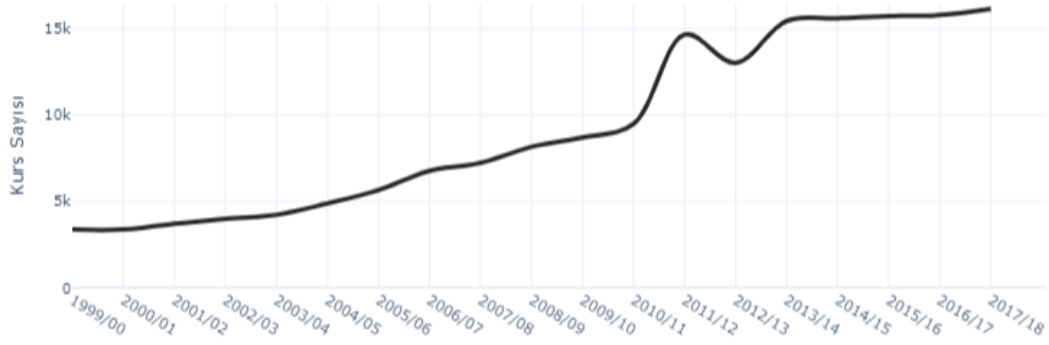

Kaynak: [https://www.verikaynagi.com/konu-basligi/yaygin-egitim-istatistikleri/\(5](https://www.verikaynagi.com/konu-basligi/yaygin-egitim-istatistikleri/(5)
Nisan)

Şekil 1.3'te yer verilen verilere bakıldığında 1999 yılında 3374 olan kurs sayısı 2011'e kadar normal düzeyde artış gösterirken 2011 yılında önemli bir yükseliş olduğu gözlenmektedir. Her ne kadar 2012- 2013 eğitim öğretim döneminde düşüş yaşansa da sonraki yıllarda artış olmuş ve son dört yıl birbirine yakın aralıklarla artışlar olduğu görülmektedir.

1999- 2000 eğitim öğretim yılı ile 2017-2018 eğitim öğretim yılı arasında kurs kayıtlarında sayısal olarak yaşanan değişiklikler, 2017-2018 verileri de eklenerek, çizgi grafik olarak Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.4: Kur'ân Kurslarına Giden Öğrenci Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: [https://www.verikaynagi.com/konu-basligi/yaygin-egitim-istatistikleri/\(5Nisan\)](https://www.verikaynagi.com/konu-basligi/yaygin-egitim-istatistikleri/(5Nisan))

Şekil 1.4’te verilen sayısal değişikliklerin çizgi grafik olarak yansıtılmasıyla değişimi daha detaylı olarak görmek mümkündür. Buna göre grafikteki değişikliklere bakıldığında 2016-2017 eğitim öğretim dönemine göre 2017-2018 yılında çok büyük bir değişim olmadığı görülmektedir.

Hâfızlık eğitimi için 2017-2018 dönemi kayıtlarına bakıldığında 76 bin 722 öğrencinin bu eğitimi tamamladığı belirtilmektedir. 2018-2019 yeni dönem hâfızlar için Kur’ân’ı anlama temel öğretim programı hazırlanarak bu programda dilbilgisi, okuma-anlama, dinleme, konuşma ve yazma alanlarında da eğitim verilmesi ve 6 pilot il belirlenerek bu program için uygulama yapılması kararlaştırılmıştır (<https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2018/09/08/kuran-kurslarinda-1-yilda-4-milyon-kisiye-egitim/>). 2019 (7 Nisan) yılında hâfızlık eğitimini tamamlayan öğrenci sayısı ise 10 bin 266 kişi olarak belirtilmiştir. 2019 yılı sonu itibarıyla belgeli hâfız sayısının 156 bine ulaştığı açıklaması Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürü Kadir Dinç, tarafından yapılmıştır (<https://www.diyanethaber.com.tr/corum-muftulugu/2019-da-10-bin-266-kisi-hafiz-oldu-h7510.html>).

Yapılan çalışmalarla kaydedilen gelişmeler üzerine hâfızlık eğitimiyle ilgili her yeni gelişme çok önemsenmekte ve uygulamalar büyük bir ciddiyetle izlenmektedir. Hâfızlık eğitimi de tıpkı örgün eğitim gibi belli bir sistem dahilinde takip edilmektedir. Nitekim 2019-2020 yılı için hâfızlık eğitiminde yapılması gereken uygulamalar; “2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’ân Kursları Uygulama Esasları”

başlığı altında düzenlenerek hâfızlık eğitimi verilen Kur'ân kurslarında ne tür uygulamaların takip edileceği maddeler halinde sıralanmıştır. Buna göre hâfızlık eğitiminde gerçekleştirilecek olan uygulamalar Şekil 1.5'te verilmiştir.

Şekil 1.5: Hâfızlık Eğitimi Kur'ân Kursları Uygulama Esasları

1. Bu kurslarda Başkanlıkça hazırlanan Hafızlık Temel Öğretim, Hafızlık Eğitimi ve Hafızlık Tekrar ve Talim Programı uygulanacaktır. İhtiyaç duyulması halinde ise diğer eğitim programları için sınıf açılabilir.
2. Hafızlık Temel Öğretim Programında dönemler 17 hafta olarak uygulanacaktır.
3. Hafızlık eğitimi verilen kurslarda EK-7'deki Hafızlık Eğitimi Uygulama Esaslarına riayet edilecektir.
4. Hafızlık Temel Öğretim Programını bir öğrenci en fazla 3 dönem, hafızlık eğitimini ise en fazla 12 dönem alabilir. Bu süre içerisinde hafızlığını tamamlayamayan öğrencilerin kursla ilişkisi kesilecektir.
5. Hafızlık eğitimi yapılan Kur'an kurslarının öğrenci kayıtları DİBBYS/EHYS aracılığı ile kurs yöneticisi tarafından yapılacaktır. Öğrenci kayıtları tamamlandıktan sonra ders ve öğretici tanımlama işlemleri yapılacak, hafızlık takip komisyonunun onayından sonra müftülüğün onayına gönderilecektir.
6. Kursunda kayıtlı olan öğrencilerin "Hafızlık Tespit Sınavı" müracaatlarını belirtmiş olan kayıt tarihleri arasında yapmayan kurs yöneticilerinin, ilgili müftülüklerce yöneticilikleri sonlandırılacaktır.
7. Başkanlığımızca Kur'an kurslarındaki eğitim-öğretim faaliyetleri kapsamında kesinlikle ücret talep edilmeyecektir. Ancak eğitim-öğretim yapılan kursun yataklı olması ya da gündüzlü fakat gün içerisinde kursta yemek yeniliyor olması durumunda; İl Müftüsünün başkanlığındaki İl Eğitim Kurulu veya İlçe Müftüsünün başkanlığındaki İlçe Eğitim Komisyonu tarafından giderler tespit edilip belgelennmek suretiyle öğrenciden yeme, içme ve/veya yatak ücreti talep edilebilir. Bununla birlikte söz konusu giderlerini karşılayamayacak öğrencilerin giderleri mahallindeki imkânlar (demek ve vakıflar) yoluyla karşılanacaktır.
8. 26.07.2014 tarih ve 29072 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (E:RG-25/6/2015-29397) maddesi gereği; Ortaokul/İmam-hatip ortaokulu 5. inci, 6. ncı ve 7. nci sınıf öğrencileri velisinin yazılı başvurusu ile Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu kurslardan birinde hafızlık eğitimine devam etmek şartıyla bir eğitim-öğretim yılı kayıt dondurulabilir. Öğrenciler bir yıl yüzüne eğitim aldıktan sonra 6. sınıfta ara vermeleri konusunda yönlendirilecektir. Verilen bir yıl aranın verimli değerlendirilebilmesi için Hafızlık Takip Komisyonu'nun takibi ve işlevselliği artırılabilecektir. Komisyon her dönem sonunda her öğrencinin durumu hakkında gerekli bilgiler DİBBYS/EHYS üzerinden kaydedilecektir.
9. Kur'an kurslarına devam eden gündüzlü, yataklı, yüzüne okuyan veya hafızlığa çalışan erkek ve kadın öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri dikkate alınacaktır.
Buna göre;
a) Kur'an kurslarında sınıf ve diğer mekânları; ilkök, ortaokul, lise çağı ve yetişkinlere yönelik olarak ayrı ayrı düzenlenmesi,
b) Ortaokul ve lise çağındaki öğrencilerin sınıf ve yatakhanelerinin mutlaka ayrılması ve imkânlar ölçüsünde ayrı binalarda veya farklı katlarda kalmalarının sağlanması,
c) Yatakhanelerde aynı odada kalacak öğrencilerin aralarındaki yaş farkının 2'yi geçmemesine dikkat edilmesi,
d) Yatakhanelerdeki yatak sayıları ile diğer mefuzatın mevzuatta belirtilen şartlara göre düzenlenmesi,
e) Pansiyonlarda güvenliğinin sağlanması için koridorlara kameraların konulması,
f) Yatakhanelere giyinme kabinlerinin konulması,
g) Öğrencilerin dinlenme, beslenme ve ders çalışma süreçlerine rehberlik ve örneklik etmek amacıyla, nöbetlerin öncelikle kadrolu öğretmenler tarafından kursta kalmak suretiyle tutulması, sağlanacaktır.
10. Hafızlık Takip Komisyonları hafızlık eğitimine uygun olmayan kursların tespit edilerek raporlanması yönünde çalışmalar yapılacaktır ve söz konusu kurslar hakkında gerekli işlemler yapılacaktır.
11. Hafızlık eğitimi yapılan sınıflarda görev yapan öğretmenlerden 3 yıllık eğitimin sonunda hafızlık sınavına hiç öğrenci göndermeyenler ve/veya hafızlık tespit sınavında öğrencileri gerekli başarıyı gösteremeyenler hafızlık takip komisyonunun teklifi ve müftülüklerin onayı ile 2 yıl süreyle yüzüne eğitim verilen sınıflarda görevlendirilecektir.
12. Kur'an kursları yurt ve pansiyonlarında gece nöbeti tutan Kur'an kursu öğretmenlerinin nöbet ücretleri hakkında, Strateji Geliştirme Başkanlığının 01/07/2016 tarih ile E.34017 sayılı mütalaası kapsamında hareket edilecektir.
13. Hafızlığını tamamlayarak belge alan erkek öğrenciler için "Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Türkiye Diyanet Vakfı ile beraber yürütülen "Hafız Öğrenci Projesi" ne dair burs ve parasız yataklı imkânlar ve ilgili bilgi afişleri kurslara ulaştırılarak öğrencilere zamanında duyurulacaktır.
14. Hafızlık eğitimine ve Kur'an-ı Kerim'i güzel okumaya teşvik amacıyla yapılacak yarışmalarda dereceye giren öğrencilere sunulacak (burs vb.) imkânlar hususunda kurslar ve öğrenciler bilgilendirilecektir.
15. Sosyal etkinlik saatiğinde, öğrencilerin bedensel ve ruhsal gelişimlerini desteklemek amacıyla ilgi ve yeteneklerine uygun olarak sportif aktiviteler; hat, ebru, ney üfleme, kamp, gezi, piknik, eğitici film ve belgesel gibi sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetler öğrencileri ders ortamından uzaklaştırılmak şekilde düzenlenecektir.
16. Bir sınıfın sosyal etkinlik dersine, o sınıfın Kur'an-ı Kerim dersine giren öğretici dışında aynı kursta görev yapan diğer öğretmenlerden biri girebilecektir. İhtiyaç olması halinde PDR öğretmenleri, farklı kurslardan ya da dışardan görevlendirme yapılabilir.
17. Hafız ya da Kur'an kursunda eğitim almış Kur'an kursu öğrencilerine rol model olabilecek farklı mesleki alanlarda görev yapan kişilerin katılımıyla konferanslar ya da söyleşiler yapılacaktır.
18. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığının kadınlara mahsus hallerde Kur'an okunması konusunda 22.01.1998 tarih ve 4 nolu karar bir ruhsat ihtiva etmektedir. Bu ruhsat kullanmak isteyen öğrenciler içere edilmemelidir. Ancak bu durumdaki öğrenciler boş bırakılmama, dini bilgiler ile sosyal etkinlik ve rehberlik derslerine yönlendirilmelidir. Ayrıca dileyen öğrencilerin bu durumlarda dinleme yoluyla derse hazırlık yapmaları sağlanmalıdır.

Kaynak: 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları, 2019, s. 9-11.

İlk hâfız olan Hz. Peygamber'den başlayarak bugüne kadar devam eden hâfızlık; toplumun, çok önemseydiği bir sözlü kültür olarak kutsal saydığı, gönülden bağlandığı ve faziletlerine inandığı bir uygulamadır. Nitekim Türkiye'de Kur'an okumak kadar onu ezberlemenin de büyük bir ilgi görmesi ile alana yönelik hâfızlık eğitimini

geliştirecek, bu geleneği topluma sevdirecek, özellikle çocuk ve gençleri bu alana teşvik edecek bir dizi tedbirlerin alınması ve yapılan uygulamalarla başarıya ulaşılmasına dair beklentilerle bunların gerçekleşmesi 2019 yılındaki kayıtlı hâfız sayısından anlaşılmaktadır.

1.3. Hâfızlık Eğitim Programı

Hâfızlık, Hz. Peygamber’le başlayıp vefatından sonra da devam ettirilen ve İslâm toplumlarınca da oldukça önemsenen bir İslâm geleneğidir. Bu doğrultuda hâfızlık eğitiminin başladığı dönemden günümüze kadar geçen süre içerisinde bu eğitimin daha iyi nasıl verilebileceğiyle ilgili sürekli araştırmalar yapılarak ilerleme sağlanmıştır. Hâfızlık eğitimi uzun ve yorucu bir süreç gerektirdiğinden öğrenciler için bu sürenin kalıcı, verimli ve öğretici özellikler doğrultusunda ilerletilmesi için çeşitli metotlar geliştirilmiştir. Hali hazırda oldukça modern metotlar kullanılarak hâfızlık eğitimi gerçekleştirilmektedir. Kullanılan bazı yöntemleri şu şekilde sıralamak mümkündür; hâfıza teknikleri, hızlı okuma, NLP, başarı, motivasyon sağlama metotları. Bu meyanda hâfızlık eğitim programı düzenleyerek uygulanan modern yöntemleri eğitim içerisine dahil etmek hedeflenmiştir. Ayrıca hâfızlık eğitim programı hazırlanırken titizlikle üzerinde durulması gereken temel ilkeler belirlenmiştir. Programın hazırlanmasında temel alınan ilkeler Şekil 1.6’da gösterilmiştir.

Şekil 1.6: Programın Hazırlanmasında Temel Alınan İlkeler

Hafızlık eğitimi veren Kur'an kurslarında ilke, metot, amaç, uygulama, değerlendirme birliği sağlanması ve günümüz şartları göz önünde bulundurularak hafızlık geleneğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi hedeflenmiştir.
Hafızlığın, Kur'an-ı Kerimi öğrenme bağlamında önemli bir adım olduğunu öğrenciye kavratmak, Kur'an'ı anlamak ve hayatını onunla anlamlandırmaya teşvik etmek hedeflenmiştir.
Hafızlığın Hz. Peygamber'den başlayarak günümüze kadar kesintisiz olarak devam eden bir gelenek ve kendisinin de bu geleneğin bir parçası olduğunu öğrenciye fark ettirmek amaçlanmıştır.
Öğrencilerin, dinin ve toplumun hassasiyetlerini dikkate alan ve ahlaki sorumluluklarının bilincinde bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir.
Programda yer alan Dini Bilgiler alanındaki derslerin üniteleri ve muhtevası, Kur'an merkezli olarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu şekilde öğrencinin Kur'an-ı Kerim'le arasında bir anlam bağı kurması hedeflenmiştir.
Öğrencinin, kabiliyetine bağlı olarak hafızlığını mümkün olan en kısa sürede tamamlayabilmesi amaçlanmıştır
Öğrencinin hafızlık sürecinde sosyal becerilerini geliştirmek, kendisiyle ve çevresiyle barışık birey olmasını sağlamak ve onu etkin, aktif, zinde kılmak amacıyla programa Sosyal Etkinlik ve Rehberlik adıyla bir alan konulmuştur.
Programdaki öğrenme alanları öğrencinin zihinsel ve sosyal yetenek ve becerilerini geliştirmeye yönelik yapılandırılmıştır.
Öğrenme alanları, öğrencinin dikkatini canlı tutacak ve zihinsel kapasitesini artırarak gelişimine katkı sağlayacak şekilde planlanmıştır.
Öğrencilerin gerektiğinde bazı din hizmetlerini yapabilmesini sağlayacak temel becerileri kazanması amaçlanmıştır.

Şekilde verilen temel ilkeler esas alınarak hazırlanan programda çağın gereklerine uygun bir eğitim yürütülmesi için geleneksel tecrübelerden yola çıkarak ve bilim alanındaki gelişmeler de takip edilerek program yapısının oluşturulduğu belirtilirken aynı zamanda hâfızlık öğrencilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi için de program yapısının esnek bir özellikte hazırlandığı ifade edilmiştir (Hâfızlık Eğitim Programı, 2010: 8). Buna göre hâfızlık eğitim programı “hazırlık, ezberleme ve pekiştirme” olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır.

Hâfızlık eğitiminde “hazırlık” dönemi için düşünülen hedefler Şekil 1.7’de verilmiştir.

Şekil 1.7: Hazırlık Dönemi

Öğrenciye Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına göre usulüne uygun olarak okuma becerisi kazandırmak
Öğrencinin ezber yapma kabiliyetini ve hafızlık sürecine adaptasyonunu tespit etmek
Öğrenciye ezber yapma usul ve tekniği kazandırarak ezberleme kabiliyetini geliştirmek
Öğrencinin hafızlık sürecine motivasyon olarak ve zihnen hazır hale gelmesini sağlamak

Kaynak: Hâfızlık Eğitim Programı, 2010: 9.

Buna göre hazırlık dönemi azami 4 ay olarak belirlenmiştir. Hazırlık dönemi için amaçlanan gelişmelere bakıldığında bu hedeflerin hâfızlık eğitimi alacak olan öğrencinin sürece uyum sağlaması, harflerin okunuşunu doğru yapabilmesi ve hazır bulunuşluğunu artırmasına yönelik olduğu görülmektedir.

Ezberleme Dönemi: Ezberleme döneminde bireysel farklılıklara göre hem uzun hem de kısa sürede olmak kaydıyla iki şekilde ezber yaptırılmaktadır.

Pekiştirme Dönemi: Ezberleme döneminde tamamlanan sayfaların unutulmaması için yapılan tekrarlar pekiştirilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde üç dönem için de öğretimin gerçekleşeceği alanlar; Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler, sosyal etkinlik ve rehberlik olarak belirlenmiştir. Sıralanan bu öğretim alanlarında hâfızlık eğitim programının edindireceği genel amaçlar Şekil 1.8'de verilmiştir.

Şekil 1.8: Hâfızlık Eğitim Programının Genel Amaçları

İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okur
Kur'an-ı Kerim hafızı olur
K. Kerim okuyuş usullerini bilir ve uygular
K. Kerim'den belli bölümleri (aşır, mihrabiye) cemaat önünde tahkik usulüne uygun olarak okur
K. Kerim'i Ramazan'da mukabele olarak cemaat huzurunda okur.
Kur'an-ı Kerim'in ana konuları hakkında bilgi sahibi olur
İslâm Dininin inanç, ibadet, ahlâk esaslarını bilir
Peygamberimizin hayatını (siyer) bilir
İbadetler ile ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazanır
Kur'an-ı Kerim meali okuma ve anlama alışkanlığı kazanır
Din hizmetinin gerektirdiği temel bilgi ve becerilere sahip olur
Özgüvenini, iletişim ve sosyal katılım becerilerini geliştirir
Demokratik değerlere ve insan haklarına saygılı bir birey olur

Kaynak: Hâfızlık Eğitim Programı, 2010: 11

Şekil 1.8'de sıralanan genel amaçların edindirmek istediği kazanımların, öğrenciyi birçok yönden geliştirecek beceriler olduğu anlaşılmaktadır.

Hâfızlık eğitiminde üç dönem halinde sürdürülen eğitim faaliyetine ilişkin programda yer alan alanlar ise dersler ve dönemler tablo 7'de gösterilmiştir. Şöyle ki tablo 7'de gösterilen program haftada 30 saat üzerinden planlanmıştır. Buna göre hazırlık dönemi için 4 ay, ezber için de 16 aylık bir program yapılmıştır. Bu ezberleme dönemi de 4 ay olacak şekilde 4 döneme ayrılmıştır. Ezberleme döneminden sonra 4 ay da pekiştirme dönemi için planlama yapılmıştır. Böylece toplam süre azami olarak 24 ay 3060 saat olarak belirlenmiştir (Hâfızlık Eğitim Programı, 2010: 22).

Şekil 1.9: Hâfızlık Eğitim Programı Alanları, Dersleri ve Dönemleri Tablosu

ALANLAR	HAZIRLIK DÖNEMİ	EZBERLEME DÖNEMİ				PEKİŞTİRME DÖNEMİ
		I. DÖNEM	II. DÖNEM	III. DÖNEM	IV. DÖNEM	
	AZAMİ 4 AY	IV. HİZİP AZAMİ 4 AY	III. HİZİP AZAMİ 4 AY	II. HİZİP AZAMİ 4 AY	I. HİZİP AZAMİ 4 AY	AZAMİ 4 AY
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim Yüzünden Okuma 17x10=170					
	Kur'an-ı Kerim Ezber 17x10=170	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391
	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x4=68	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34
Dini Bilgiler	Dini Bilgiler 17x3=51	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34
Sosyal Etkinlik ve Rehberlik	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51
TOPLAM	K. Kerim: 408 Saat D. Bilgiler: 51 Saat S. Etk. Reh.:51Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.:51Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.:51Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.:51Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.:51Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.:51Saat TOPLAM: 510 Saat

Kaynak: Hâfızlık Eğitim Programı, 2010: 22.

Şekil 1.9'da hâfızlık eğitim dönemleri için yapılan uygulamalar ve bu uygulamaların süreleriyle ilgili bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Şekle bakıldığında hâfızlık eğitim sürecinin azami 24 ay gibi bir sürede tamamlandığı anlaşılmaktadır.

1.4. Hâfızlık Eğitimini Etkileyen Unsurlar

Biyolojik bir organizma olan insan, yaşadığı kültür içerisinde sürekli bir etkileşim içerisinde. Şöyle ki bireyler toplumsal ve kültürel çevresi ile kurduğu ilişkilerde ortaya çıkan etkileşim sonucu yeni davranışlar edinmektedir. Bireyin içerisinde olduğu bu süreci öğrenme ya da öğretme şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu süreçte iyi bir öğrenme gerçekleştirebilmek ya da öğretilmesi gerekeni iyi bir şekilde kazandırabilmek için belli özelliklere göre hareket etmek gerekmektedir. Öğrenme üzerinde etkili olan faktörler Thorndike'ye göre; zeka, hâfıza, yaş, motivasyon, sosyal çevre, ödül ve ceza, unutmama, pekiştirme olarak sıralanmaktadır (Baymur, 2014: 169). Bu faktörler hâfızlık eğitimi sürecinde de gerçekleştirilmek istenen öğrenmeler açısından etkili faktörler olarak belirtilebilir.

Zekâ: Bireyin yaşadığı çevreye uyumunu sağlayan soyut ve genel bir beceri olarak ifade edilebilir. Zekâyı çok boyutlu bir beceri olarak ele alan Thorndike'ye göre zekanın gelişmesi beyin ve sinir sisteminin olgunlaşmasıyla mümkün olmaktadır.

Bireylerin sahip oldukları zeka yeteneklerinde genetik özelliklerin etkisi olduğu gibi çevresel faktörler de etkili olmaktadır. Ayrıca zekâ becerisi üzerinde etkili olan bir diğer etken de yaş faktörüdür. Yaşı küçük olan bireyler büyüklere göre daha zeki olabilmektedirler. Ancak büyüklerin birikim ve tecrübeleri daha fazla olduğu için yaşı küçük olanlara kıyasla problem çözme ve akıl yürütme becerileri daha fazla gelişmiştir de denilebilir (Baymur, 2014: 246-251). O halde zekâ üzerinde çevresel unsurların etkili olduğu bilgisinden hareketle zekânın geliştirilebilir özelliğinin olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda küçük yaş gruplarının büyüklere kıyasla daha zeki oldukları değerlendirmesini de göz önünde bulundurarak küçük yaşlarda bireye daha fazla çevresel uyaran verilmesiyle var olan zekâsı artırılabilir ve geliştirilebilir yorumu yapılabilir.

Öğrenmelerde üzerinde hassasiyetle durulan bir konu olarak zekâ, İslâm eğitim tarihinde de oldukça önemsenmiştir. Bireylere eğitim verilirken kapasiteleri ve kabiliyetleri izlenerek farklı alanlara yönlendirmeler yapılmıştır. Örneğin İslâmiyet temelli eğitimde bireylerin ezber yeteneğinin fazla olması durumunda o kişiler hadis ilmine yönlendirilmiştir (Çelebi, 1998: 245-247).

Hâfıza / Bellek: Öğrenilen her yeni bilgiyi kaydederken önceki öğrenilenlerle de arasındaki ilişkiyi kurabilme ve zihinde tutabilme yeterliliği, hâfıza olarak ifade edilmektedir

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58ef53e8d72791.94944976.). (4 Nisan) Belleğe kaydedilen bilgileri öğrenilen bilgiler olarak ifade etmek mümkündür. Bu bilgileri hâfızada tutma gücüne ise belleme denilmektedir. Öğrenme ve belleme birbiriyle bağlantılı kavramlardır. Şöyle ki bilginin bellekte kalabilmesi ve istenildiği zaman hatırlanabilmesi için algılamanın gerçekleşmesi gerekmektedir (Baymur, 2014: 189-190). Algılama üzerinde etkili olan en önemli faktörler; zemin-şekil ilişkisi, ortama özgü özellikler, önceki deneyimler, motivasyon durumu olarak belirtilebilir (Baymur, 2014: 137-145).

Hâfızaya alınan bilgiler ne kadar çok yaşantı örneğiyle şemalandırılırsa kalıcılığı da o doğrultuda fazla olacaktır. Dolayısıyla öğrenilen bilgilerin unutulmaması ve hatırlanmak istenildiğinde geri çağırılabilmesi açısından bilgilerin örgütlenmesi önem taşımaktadır. Zira her yeni bilgi bir önceki ile bağlantı oluşturacak şekilde örgütlenirse bütünlük oluşmuş ve aynı bütünün içerisine ilgili parçalar yerleştirilmiş olur.

Bellek, kısa süreli ve uzun süreli olmak kaydıyla iki şekilde çalışmaktadır. Kısa süreli belleğe gelen bilgiler kolayca unutulmuş bilgilerdir. Uzun süreli bellek ise kısa süreli bellek tarafından işlenip aktarıldığı depolandığı yerdir (Cüceloğlu, 2014: 167-179). Depolanan bilginin hatırlanması için onu kullanacağımız zaman geri getirebilmeyi bilmek gerekmektedir. Bilgiler örgütlendiğinde ve aralarında ilişkisel bir bağ kurulduğunda hatırlanması ve geri getirilmesi kolay olmaktadır. Ayrıca bilgiyi öğrenirken kullanılan bağlamla hatırlarken kullanılan bağlam birbirine ne kadar çok benzerse hatırlama işlemi o kadar kolaylaşacaktır (Cüceloğlu, 2014: 181-184).

Öğrenme sırasında psikolojik durum çok etkili olmaktadır. Aynı şekilde öğrenilenlerin hatırlanmasında da psikolojik hal, hâfızaya yön vermektedir. Hem çevresel değişkenler hem de psikolojik olarak yaşanan kaygı ve korku, stres hatırlama sürecinde dikkati oldukça fazla etkilemektedir (Cüceloğlu, 2014: 186-187). Bu durumda hâfızlık eğitim sürecinde öğrencinin bireysel farklılıkları belirlenirken psikolojik olarak ruh hali de önemsenmelidir. Ayrıca uzun süreli bellekteki bilgileri geri getirmek için belli hâfıza tekniklerinden yararlanmak da mümkündür. Böylelikle öğrenci edindiği beceriyle bilgiyi daha çabuk ve kolay bir şekilde hatırlayacaktır.

Belleğin öğrenmesini ve kaydetmesini istediği bilgileri onun için düzenli hale getirerek, anlamlandırarak, öğrenilecek metinle ilgili sorular oluşturup o sorulara cevap arayarak öğrenmek; ayrıca bölerek öğrenme ve bölümler arasında ilişki kurma, her bölümün bitirilmesinin ardından tekrar ederek, sonrasında öğrenilenlerin tamamını tekrar etmekle hâfızada tutmanın geliştirilebileceği ifade edilmektedir (Cüceloğlu, 2014: 191-192).

Yaş: Yaş etkeni öğrenme üzerinde etkili bir faktör olarak belirtilmektedir. Zira her yaş dönemi için öğrenme farklı şekillerde olabilmektedir. Buna göre çocuk ve yetişkinler kıyaslandığında her iki dönem için farklı öğrenme düzeylerinin olduğundan söz edilmektedir (Knapper ve Cropley,2000). Yetişkin öğrenenlerin edindiği deneyimler ve birikimlerin fazla olması, öğrenilenleri bellekte daha kolay örgütleyebilmeleriyle akıl yürütme becerilerini kullanarak tercihlerini ortaya koyabilmelerinin yanı sıra yeni öğrendiklerini hemen uygulayabilme gibi becerileri çocuklardan daha farklıdır. Ancak bu durum yetişkinlik döneminin öğrenme için en uygun dönem olarak algılanması anlamına gelmemektedir. Nitekim bazı toplumlarda çocukluk döneminden başlanarak birçok uyaran eşliğinde çocuklara etkin öğrenme

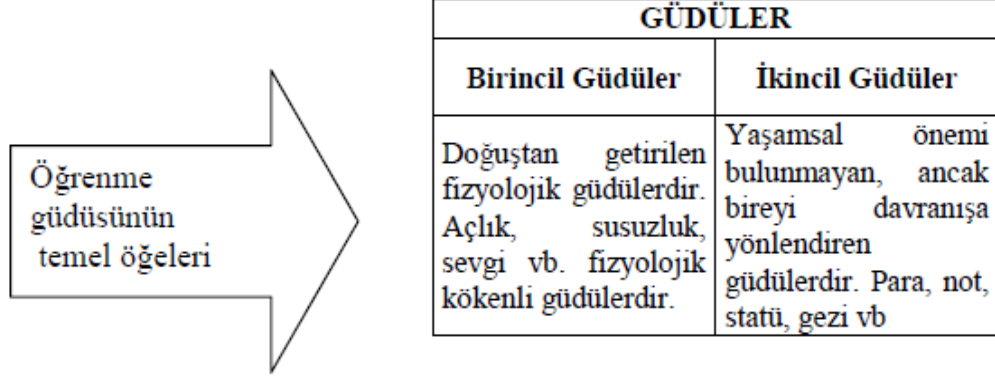
becerisi kazandırılmaktadır. Böylece ileriki dönemlerde de çocuk kendinde olan birikimi yetişkin olduğunda geliştirme olanağına sahip olmuş olur (Chapman ve diğerleri, 2003). Gazzali de çocuğa küçük yaşlardan itibaren eğitim verilmesinden yana görüş bildirmektedir. Ancak bu şekilde kalıcılığının sağlanıp verim alınabileceğini belirtmektedir (Gazzali, 2011: C. 3/4, s. 169).

Kur'ân okuma ve ezberleme yaş aralığı 7-15 olarak gösterilmektedir (Bayraktar, 2008: 120-121). Ancak bu yaş aralığı uygulanan 8 yıllık kesintisiz eğitimden dolayı zorunlu olarak 15 yaş üzerine çıkmaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar sonucunda yeni fikirlerle geliştirilen projeler desteklenmiş ve öğrenciler örgün eğitime devam ederken hâfızlık eğitimi alma imkanı elde etmiştir.

Motivasyon (Güdülenme): Öğrenme üzerinde oldukça etkili bir güç olan güdü, organizmayı harekete geçirmektedir. Organizmanın düşündüklerini davranışa dönüştürmeden önceki yaşadığı süreç olarak ifade edilen güdülenmede; ilgi, öncelik, önem verme, ihtiyaca yönelik olma, faydasının farkına varma ile istekli olma duyguları organizmayı etkiler ve bu etkiye bağlı olarak davranış gerçekleşir. Bu manada güdüler, organizmanın ihtiyaç duyduğu alana göre oluşmakta ve bu ihtiyacın karşılanması için organizmayı harekete geçirmektedir. Dolayısıyla öğrenmek için malzeme sunularak öğrenmeyi zorla yapılan bir davranış olmaktan çıkarmak gerekmektedir. Öğrenme konuları da bireyi öğrenmeye istekli hale getirmelidir.

Güdüler; fizyolojik, psikolojik ve toplumsal güdüler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan fizyolojik güdüler yaşamsal öneme sahip birincil güdüler olarak ifade edilirken; psikolojik ve toplumsal güdüler ise benliğin savunulması ve başka kişilerle ilgili ikincil güdüler şeklinde belirtilmektedir. Bu manada saygınlık kazanma, beğeni, güvenlik, statü elde etme, haz alma, mutlu olma isteği gibi istekler sosyal ve psikolojik yönü olan güdülerdir (Baymur, 2014: 96-99). Bu güdüler öğrenme güdüsündeki temel öğeler olarak belirtmek mümkündür. Tüm bu güdüler, Şekil 1.10'da Baymur (2014) tarafından sınıflandırılarak gösterilmiştir.

Şekil 1.10: Öğrenme Güdüsündeki Temel Öğeler

Kaynak: Baymur, 2014: 96-99

Güdülenme derecesi yapılacak olan işe bağlı olarak ayarlanabilmektedir. Buna göre yapılacak işin zorluk derecesi ile güdülenme şiddeti arasında ters bir orantı söz konusu olursa başarının seviyesinin yüksek olacağı belirtilmektedir. Başarılması istenen ağır ve çaba gerektiren bir işte ise olabildiğince sakin kalınması ile rahat bir zihne sahip olunması, işe dair beklenen başarı açısından önem taşımaktadır (Cüceloğlu, 2014: 290). Hâfızlık eğitimi de oldukça zorlu geçirilen bir süreç olduğu için bu süreçte öğrencinin stresten uzak rahat ve sakin bir zihne sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin bireyi motive ederken bu durumu gözden kaçırmamaları önemlidir. Ayrıca hâfızlığa başlayan bir öğrencinin süreci ilgiyle devam ettirebilmesi için içsel motivasyonları artırılarak iyilik ve sevgi temelli bir eğitimle yönlendirilmeleri gerekmektedir.

Sosyal Çevre: Bireyin sahip olduğu çevrede okul yaşantısı, sosyal ilişkileri, ailedeki iletişim ve bağ ile ekonomik düzey; bireyin gelişmesinde en az biyolojik etkenler kadar önem taşımaktadır. Bireyin taşıdığı bu çevresel özellikler onun kişiliğinin oluşması ve şekillenmesinde oldukça etkili bir faktör olarak ifade edilebilir. Zira birey, yaşadığı kültürel çevrede o kültüre özgü olarak yetişmektedir (Baymur, 2014: 293-298). Dolayısıyla hâfızlık eğitiminde de kültürel özelliklerin bilinmesi ve o doğrultuda hareket edilmesi önem taşımaktadır.

Ödül ve Ceza: Ödül ve ceza, öğrenmenin kalıcı hale getirilmesi, öğrenenin dikkatini öğreneceği konuya yoğunlaştırabilmesi ve bu anlamda genel uyarılmış hali için önem taşıyan bir konu olarak ifade edilebilir. İslam eğitim tarihine bakıldığında da ödül ve

cezanın eğitimde kullanıldığı yönünde bilgiler bulunmaktadır. Nitekim Kur'ân öğretiminde üç vuruştan fazla olmamak kaydıyla bir cezadan bahsedildiği belirtilmektedir (İbn Sahnûn, 2006: 51-57).

Ödül ve ceza davranışında bireyin tepkisi beklenenden farklı olabilir. Her birey, farklı özelliklere sahip olduğu için uygulanan ödül ve ceza istenmeyen farklı sonuçlara da yol açabilir. Dolayısıyla öğreticilerin bu konuda duyarlı olup öğrencilerin bireysel farklılıklarına göre davranışları gerekmektedir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken en önemli özellik, öğretici ve öğrenci arasındaki iletişimidir. İletişimin doğru bir şekilde kurulması ve geliştirilmesi gerekmektedir ki öğrenen için süreç daha rahat ve baskısız ilerleyebilsin. Tüm bunlarla birlikte aradaki iletişimi aksatacak ya da bozacak her türlü davranıştan uzak durmak da gerekmektedir.

Unutma: En basit haliyle kullanılmayan bilginin yok olması olarak tanımlanan unutma, beyin ve sinir sisteminde anıların izlerinin zamanla aşınıp kaybolmasıdır da denilebilir. Ödüllendirilmeyen davranışlar, pekişmediği için zamanla hâfızadan kaybolmaktadır. Unutmanın engellenmesi için yapılması gereken en önemli uygulama, tekrar yapılmasıdır. Uzun süreli belleğe depolanan bilgilerin geri çağırılabilir olması için mümkün olduğu kadar detaylandırılması, örgütlenmesi, fiziksel ve duyuşsal bağlamların dikkate alınması önem taşımaktadır (Hoy, 2015: 518-519).

Hâfızlık eğitiminde en çok üzerinde durulması gereken konu şüphesiz ki ezberlenen âyetlerin hâfızada kalıcılığının sağlanmasıdır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm ezberlerinde unutmaların yaşanmaması için tekrarların önemli olduğu vurgulanmaktadır. Hatta bu konuda öğrenenlerin bilgilerini ve ezberlerini unutmaması için bizzat Hz. Peygamber tarafından uyarılar yapılmıştır ve ezberlenen âyet veya sureyi unutmanın büyük günah sayılacağı bildirilmiştir. Unutmamanın önüne geçebilmek için ezberin başkasından dinlenmesi, unutulmuş yerlerin tekrar ezberlenmesi, ezberlenen kısımların anlamlarıyla düşünülüp detaylandırılması ve hatim yapılması şeklinde çözümler yapılabilmektedir (Temel, 2007: 55-59)

Hâfızlık tamamlandıktan sonra ezberlerin unutulmaması için Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), tedbir adına bazı çalışmalar yaparak hâfızlıkları yeterli düzeyde olmayan kişiler için “Hâfızlık Tekrar ve Talim Programı” adı altında program

hazırlamıştır. Eğitimini tamamlayan hâfızlar için yapılan bu programın amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (DİB, 2015: 5):

- ✓ Hâfızlığın pekiştirilmesi,
- ✓ Talim ve tecvid becerisi kazanma,
- ✓ Sûre ve sayfaların anlamlarını bilme,
- ✓ Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlerken onun anlam dünyasını çözmeye gayret etme,
- ✓ Dini bilgiler ve hitabet becerisine sahip olma.

Görüldüğü üzere böyle bir program yapılmak suretiyle büyük bir emekle kazanılmış olan hâfızlığın unutulmasının önüne geçilmesinin hedeflenmiştir.

Pekiştirme / Tekrar: Davranışın ortaya çıkma olasılığını artıran uyaranlar pekiştireç olarak ifade edilebilir. Olumlu ve olumsuz olarak verilebilen pekiştireçlerde; olumlu pekiştireç, davranışın tekrar edilme sıklığını artırırken, olumsuz pekiştireçlerin ortadan kaldırılması sonucunda da beklenen davranışın ortaya çıkabilme olasılığı artmaktadır (Hoy, 2015: 426-427).

Hâfızlık eğitimi verilirken bireyin sergilemesi gereken davranış, verilen ezberleri yapabilmektir. Bunun için öğrenmenin gerçekleşmesi için olumlu ya da olumsuz pekiştireçlere başvurulabilmektedir. Ancak burada ceza ile olumsuz pekiştireç kavramlarının birbirlerinden farklılığına dikkat çekmek gerekir. Zira Kur'ân öğrenirken olumsuz bir durumun ortadan kaldırılmasıyla ezber davranışının ortaya çıkma ihtimali artırılırken ceza uygulamasında beklenen davranış gerçekleşmediğinde öğrenenin olumsuz bir durumla karşılaşması muhtemeldir. Diğer bir ifadeyle cezayla bir davranış bastırılır ya da azaltılır (Hoy, 2015: 428). Dolayısıyla hâfızlık eğitiminde istenen davranışın gerçekleşmesi için olumlu ya da olumsuz pekiştireçler kullanılması adına, ceza uygulamasına yönelmeyerek davranışın bastırılmaması gerekmektedir.

Hâfızada kayıtlı bilgilerin kalıcı hale gelebilmesi için bu bilgilerin kullanılması önem taşımaktadır. Nitekim kalıcılığın artırılmasında en etkin yol olarak tavsiye edilen tekrar etme davranışı bilgilerin taze kalmasında önemli bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Böylelikle hâfıza daha verimli çalışarak istenilen bilgiler daha kolay hatırlanmaktadır (Cüceloğlu, 2014: 222-225). Hâfızlık eğitimini tamamlayan kişiler için bilgilerin kaybolmaması adına 72 gün içerisinde ezberini tekrar etmesi

önerilmektedir. Önerilen sürenin yapılacak tekrarın verimliliği açısından şu şekilde kullanılması gerekmektedir; günde bir cüzle başlanıp 30 gün sonra günde iki cüze çıkarılarak 15 günde tamamlanıp sonrasında günde 3 cüz okuyarak 10 günde bitirme şeklinde ardından günde 5 cüz okuyarak 6 günde, günde 6 cüze çıkarıp 5 günde tamamlama, günde 10 cüz ile 3 günde, günde 15 cüz tamamlayıp 2 günde ezber tekrarı yapılmalı, son olarak günde 30 cüz okuyarak 1 günde hıfzı tamamlanır. Bu şekilde hâfızlık ezberi, 72 günde sağlamlaşmış olmaktadır (Temel, 2007: 55-56).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE HÂFIZLIK EĞİTİMİ VEREN KURUMLAR

2.1. Dünya Geneline Hâfızlık Eğitiminde Kullanılan Yöntemler

Kur’ân-ı Kerîm’in ezberlenmesinde tercih edilen yol, hâfızlık eğitiminin niteliğini belirleyen en önemli etkenlerden biri olarak ifade edilebilir. Hâfızlığın ilk basamağı için yapılması gereken ilk iş, Kur’ân-ı Kerîm’i yüzünden okuyabilmektir. Bu basamağın ardından yapılan ezberde izlenecek yol azdan çoğa doğru ezberlerin verilmesi şeklindedir. Ayrıca ezber öncesinde yüzüne okuma yaptırılarak hataların tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu esnada özellikle tecvid kurallarına dikkat edilmesi konusunda gereken uyarılar yapılmalıdır. Bu işin icrası esnasında gereken uyarının sağlanabilmesi açısından ezberin sesli okunması önemsenmektedir (Temel, 2007: 43). Bunun yanı sıra hâfızlık eğitiminde birey, ezber faaliyeti üzerine yoğunlaşmalı, dikkatli bir şekilde çalışmalı, ezberleyeceği yeri devamlı tekrar etmeli, belli aralıklarda mola vererek ve temiz hava alarak, kendini motive etmelidir (Temel, 2007: 44-45).

Hâfızlık eğitiminin kendine has yöntemleri bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte eğitim bilimleri ve psikoloji gibi bilimlerin sunduğu verilerden de faydalanmaktadır. Bu manada psikoloji bilimi, ezber yapanın eğitimini kolaylaştırmak adına yararlanılabilecek bir bilim olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda psikoloji biliminden hareketle hâfızlık eğitiminin nitelikli yapılabilmesi için bazı ilkeler belirlenmiştir (Baymur, 2014: 204-205).

- Hâfızlık eğitiminde istekli olmak, bireyin öğrenmesini kolaylaştırmaktadır.
- Kişinin hâfızlık eğitiminden elde edeceği kazanımlarla ilgili düşünmesi, hâfızlık eğitim sürecinde olumlu etki yaratmaktadır.
- Öğrenci ezber derslerini en iyi nasıl vereceğiyle ilgili düşünerek, eksiklerini tamamlamaya odaklanmalı ve her sayfayı tam olarak vermeye özel önem göstermelidir.
- Hâfızlık eğitiminde öğrencinin pasif değil aktif olması beklenmektedir.
- Ezber yapılan kısımların kullanılması ve tekrarlara önem verilmesi, hâfızlığın kalıcılığı açısından gereklidir.

- Ezber yapılırken bütünsel yaklaşım tercih edilmeli; en az parçalamaya gerek duyacak şekilde ezber yapılmalı ve parçalar arası bağlantı sağlanmalıdır.
- Yeni ezberlenen bölümler daha hızlı unutulacağı için bu kısımların kullanılması ve sıkça tekrar edilmesi gerekmektedir.
- Ezberlere yönelik tekrar yapılırken belli aralıklarla bunu yapmaya özen göstermeli, bu şekilde kalıcılığı artırılmalıdır.
- Son öğrenilen bilgilerin hatırlanması daha kolay olduğu için uyumadan önce ezberin tekrar edilmelidir.

Belirtilen ilkelerin çoğu hâfızlık kurslarında uygulanmakta ve hâfızlık eğitim programında yer almaktadır. Ancak hangi uygulamanın hangi bilimsel verilerden hareketle yapıldığının bilinmesi, bu eğitim faaliyetlerinin daha bilinçli yapılmasına katkı sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle bireylerin ezberlerinin kalıcılığını sağlamak adına belirlenen ilkelerin psikolojideki karşılığı daha detaylı bir şekilde ele alınmalı; yani bu iş bilimsel temele dayandırılmalıdır.

Hâfızlık eğitiminde farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Bu farklılıkların arka planında da hedef, beklenti ve bu eğitime karşı geliştirilen tutumlar bulunmaktadır. Nitekim dili Arapça olan toplumlarla dili Arapça olmayan toplumların Kur'ân'a ve Kur'ân hâfızlığına yaklaşımı aynı olmamaktadır. Zira Arap toplumlar, Kur'ân'ı edebi bir metin olarak da okuyabilmektedirler. Yine bu toplumlarda hâfızlık eğitimi için ayrı bir zaman dilimi ayrılıp sadece bu eğitime odaklanılmamakta, hayatın normal akış sürecinde Kur'ân hıfzına da zaman ayrılmak suretiyle belli bir zaman kısıtlaması olmaksızın hâfızlık yapılmaktadır (Haliloviç, 2005: 69-72). Hâlbuki Türkiye gibi anadili Arapça olmayan ülkelerde, çoğunlukla yatılı kurslarda, belli bir zaman diliminde Kur'ân'ın ezberlenmesi hedeflenmektedir. Her iki yaklaşımın da kendine göre avantaj ve dezavantajları olmakla birlikte hâfızlık eğitiminin niteliğinde bakış açısının önemi açıkça görülmektedir.

Suudi Arabistan'da hâfızlık eğitimi belli bir sistem dâhilinde yapılmaktadır. Kurs hocasının kendi tasarrufu en alt düzeydedir. Medine-i Münevvere'de hâfızlık eğitimi yatılı olmayan Kur'ân kurslarında, belli bir yaş ve zaman kısıtlaması olmadan yürütülmektedir. Öğrencilerin yılda beş cüz ezberlemesi öngörülmekle birlikte, öğrencilerin kapasitelerine göre ezber miktarı artabilmektedir. Ayrıca talebeler, hâfızlık eğitimine kabul edilirken herhangi bir seçime tabi tutulmamakta, her beş cüzü tamamladıklarında o güne kadar yaptıkları bütün ezberlerden sınav

olmaktadırlar. Bu esnada ezberler, Kur'ân'ın başından başlayarak sıra ile devam etmektedir (Şahin Aynur, 2015: 67-71). Mekke'de hâfızlık eğitimi ise sabah ve akşam olmak üzere iki grupta verilmektedir. Sabah okulları, öğretici yetiştirmeye yönelik halkın katılamadığı özel eğitimlerdir. Buralarda bir yıllık eğitim alanlar sadece hâfız yetiştirebilirler. İki yıllık eğitim alanlar ise bir yıl eğitim alanlara hocalık yapabilirler. Akşam okullarına gelince bu kurumlar halka açıktır ve buradan mezun olan kişiler sadece hâfız olup hocalık yapamamaktadır. Buralarda haftanın dört günü yeni ezber, bir günü tekrar, kalan iki gün de tatil yapılır (Şahin Aynur, 2015: 75-84).

Suudi Arabistan'da okulla birlikte de hâfızlık eğitimi yapılabilmektedir. Genel eğitim programı ile hâfızlık eğitimi kapsamında yoğunlaştırılmış Kur'ân derslerinin bir arada olduğu bu kurumlar, Türkiye'deki İHL'lere benzetilmektedir. Bu tür okullarda ilkokuldan itibaren hâfızlık eğitimi başlamakta ve hâfızlığın ortaokulun sonuna kadar bitmesi planlanmaktadır. Nitekim altı yıl süren ilkokulda Kur'ân'ın ikinci yarısı ezberlenir. Üç yıl süren ortaokulda Kur'ân'ın ilk yarısı ezberlenir. Yine üç yıl süren lisede ise ezberin pekiştirilmesi yapılır ve Kur'ân ilimlerine dair ek dersler alınır. Ayrıca bu kurumlarda eğitim alan öğrencilere devlet tarafından burs verilmektedir (Gündoğdu, 2017: 117-128).

Ürdün ve Suriye gibi ülkelerde Kur'ân'dan herhangi bir şekilde ezber yapan herkese hâfız denmektedir. Ürdün'de hâfızlık eğitimi ise ya okul ile birlikte ya da sadece Kur'ân eğitimi veren kurslarda yapılmaktadır. Okul öncesi dönemi kapsayan çocuklarda dört yaşında eğitime başlanıp hafta boyunca ders yapılmaktadır. Yaz dönemi boyunca üç ay tatil yapılmakta olup çocukların okul çağına gelmesiyle birlikte hıfz eğitimi başlatılmaktadır. Bu eğitim yalnızca cumartesi günleri verilmektedir. Hâfızlık eğitimine her bireyin istediği cüzden başlayabilmesi ile ilgili tercih hakkı bulunmaktadır. Hâfızlığın hazırlık aşamasında öğrenciler denenir, hâfızlık yapmak istemeyen öğrenciler ise farklı alanlara yönlendirilir. Sadece Kur'ân eğitimi verilen kurslarda hıfz, hocanın okuyup öğrencinin tekrar etmesi şeklinde yürütülen “telakki” yöntemi ile yapılmaktadır. Hâfızlık eğitimi veren kurslar, yatılı özellikte olmayıp; kursiyerlerin yaş aralığı ise 12-30 arasındadır. Ayrıca hâfızlık yapmak isteyen herkese kurslar açıktır (Şahin Aynur, 2015: 75-84).

Hâfızlık eğitiminin çoğunlukla mescitlerde yapıldığı Suriye'de hıfz, Kur'ân'a olan aşinalığın hayatın her alanında fazla olması sebebiyle çok daha kolay

yapılabilmektedir. Burada hâfızlık eğitimi sistemleştirilmeden bireysel bazda devam ettirilmektedir. Ortalama hâfızlık eğitimini tamamlama süresi 3 yıl olan ülkede konuyla ilgili en büyük problem olarak tecvidsiz ezber yapılması görülmektedir. Suriye’de ezber, Bakara sûresi ile başlar, Nas sûresine doğru devam eder. Ezbere ilk başlayan öğrenci, 1-2 sayfa ile başlar; kendisinden, ilerledikçe beş sayfadan az vermemesi istenir (Şahin Aynur, 2015: 84-87).

Sudan’da da hâfızlık eğitimi hocaların insiyatiflerinde olmakla birlikte ağırlıklı olarak yazarak yapılmaktadır. Buradaki hâfızlık süresi öğrencinin kabiliyetine göre iki yıldan beş yıla kadar çıkmaktadır (Şahin Aynur, 2015: 88-95). Mısır’da hâfızlık eğitimi ise hem Kur’ân kurslarında hem de resmi okullarda yapılmaktadır. Mısır’da yeni bir yöntem olarak dinlemek ve telaffuz eğitiminin yanı sıra ses ve gramer eğitimi de verilmektedir (Şahin, 2012: 205-208). Hâfızlık eğitiminde belli bir yaş aralığı olmayan Mısır’da küçük yaşta hâfızlık eğitiminin daha kolay ve kısa sürede tamamlandığı düşünülür. Burada genellikle Kur’ân’ın baştan sona ezberlenmesi esastır ve hâfızlık eğitimi, iki buçuk yıl sürmektedir. Ayrıca lise bitinceye kadar hâfızlığın da bitmesi öngörülmektedir. Bunu başaran öğrenciler üniversitede de hıfzlarını tekrar ederler. Mısır’da hâfızlık eğitimi yapılan kurumlar, gündüzlü eğitim yapmaktadır. Ülke nüfusunun yarısından fazlasının hâfız olduğu Somali’de hâfızlık eğitimine büyük önem verilmektedir. Şöyle ki bu ülkede çocuk, başka bir eğitim almadan öncelikle hâfızlık eğitimini tamamlamaktadır. Burada hazırlık aşamasında levhalara yazarak ve üç hatim yaparak aşinalık kazanıldıktan sonra Mushaf’tan ezber yapılmaktadır. Hâfızlık eğitimi genellikle 3 yılda tamamlanmaktadır (Şahin Aynur, 2015: 104-105).

Endonezya’da belli bir sistem olmaksızın yeterliliği olan herkes hâfızlık kursu açabilmektedir. Bu uygulama vesilesiyle ülke genelinde Kur’ân okumayı bilmeyen Müslüman sayısı oldukça azdır (Şahin, 2012: 205-208). Nitekim hâfızlığını ilkokulda bitiremeyenler ortaokul ve lisede bitirmekte; lisede de bitiremeyenler eğitimlerine ara verip yatılı bir hâfızlık okuluna giderek hıfzlarını tamamlayabilmektedirler. Bitiremeyen öğrenciler lisans, hatta lisansüstü eğitimleri sırasında da hıfzlarını bitirme imkânına sahiptirler. Eğitim hayatından taviz vermeden hâfızlık yapılabilen bu anlayışta en büyük problem, süre kısıtlaması olmaksızın eğitimin uzun zamana yayılması ve bu süreçte unutmanın olmasıdır (Şahin Aynur, 2015: 106-109). Malezya’da da hâfızlık eğitimi, okulla birlikte devam ettirilebilmektedir. Burada

hâfızlık eğitimine alınacak öğrencileri her kurum, kendi kuralları kapsamında sınava tabi tutmaktadır. Genellikle Kur'ân'ın baştan sona ezberlenmesi esastır ve hâfızlık eğitimi veren okullarda okul süresinde hıfzın tamamlanması beklenmektedir. Malezya'da sadece Kur'ân hıfzına yönelik eğitim veren özel kurslar da bulunmaktadır. Bu kurslarda iki ile dört yıl arasındaki bir sürede hıfz tamamlanmaktadır (Şahin Aynur, 2015: 120-135). Singapur'da ise hâfızlık eğitimi 30. cüzden başlamak suretiyle sondan başa doğru yapılmaktadır (Şahin Aynur, 2015: 158). Belçika, Fransa gibi Müslümanların azınlık olduğu ülkelere gelince buralarda hıfz çalışmaları belli bir sistemden uzak olarak gerçekleşmektedir (Şahin Aynur, 2015: 161-162). Dolayısıyla daha önce de ifade edildiği üzere hâfızlık eğitiminin niteliğini farklı uygulama şekilleri etkilemektedir.

Görüldüğü üzere dili Arapça olan ülkelerde manaya hâkimiyet daha üst düzeyde olduğu için daha çok Kur'ân baştan sona doğru ezberlenirken, Malezya ve Endonezya gibi ülkelerde öncelikle Arapça öğretilmektedir. Singapur'da, Kur'ân sondan başa doğru ezberletilmekte, Sudan'da ise yazmaya da önem verilmektedir. Ancak her ülkede hâfızlık eğitimi ile ilgili benimsenen yöntemlerin ortak problemi, ezberlenen sayfaların unutulma endişesidir. Türkiye'de hâfızlık eğitiminin DİB bünyesindeki Kur'ân kurslarında verilmesi, bu eğitimin resmi olarak belli bir sistem ve profesyonellik çerçevesinde olmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla buradaki hâfızlık eğitiminin yukarıda özetle bahsedilen birçok ülkenin uygulamalarıyla kıyaslandığında çok daha iyi durumda olduğu ifade edilebilmektedir (Şahin Aynur, 2015: 136).

2.2. Türkiye'de Hâfızlık Eğitimi Veren Kurumlar

DİB bünyesinde verilen hâfızlık eğitimi, resmi olarak sağlanmaktadır. Son yıllarda yapılan düzenlemeyle gerçekleştirilmek istenen proje kapsamında MEB'e bağlı bazı okullarda hâfızlık eğitiminin verilmesi yönünde karar alınmıştır.

2.2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Resmi Kur'ân Kursları

Hali hazırda hâfızlık eğitimi, resmi olarak, DİB'e bağlı Kur'ân kurslarında yapılmaktadır. Hâfızlık eğitimi veren Kur'ân kurslarının tamamına yakını yatılı olarak hizmet vermekle birlikte yatılı olmayan Kur'ân kursları da vardır. Bir de Cumhuriyet döneminde Kur'ân kursları hiçbir dönem kapanmamış, öğretimlerine her

dönem devam etmiştir. Kur’ân kurslarının yıllara göre sayıları Tablo 2.1’de gösterilmiştir.

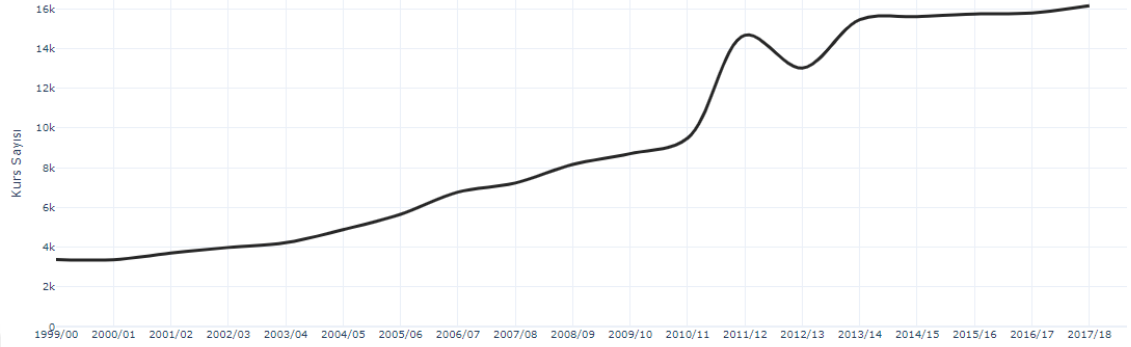
Tablo 2.1: Kur’ân Kurslarının Yıllara Göre Dağılımı

Öğretimin Yapıldığı Tarih	Resmi Kur’ân Kursu Sayısı
1932- 1933 öğretim yılı	9
1934- 1935 öğretim yılı	19
1935- 1936 öğretim yılı	15
1936- 1937 öğretim yılı	16
1940- 1941 öğretim yılı	56
1941- 1942 öğretim yılı	65
1943- 1944 öğretim yılı	38
1944- 1945 öğretim yılı	46
1945- 1946 öğretim yılı	61
1947- 1948 öğretim yılı	99
1949- 1950 öğretim yılı	127
1950- 1951 öğretim yılı	144
1955- 1956 öğretim yılı	237
1960- 1961 öğretim yılı	326
1965- 1966 öğretim yılı	485
1970- 1971 öğretim yılı	786
1975- 1976 öğretim yılı	1037
1978- 1979 öğretim yılı	1538

Kaynak: Jaschke, 1972: 76; Öcal, 2015: 476.

Tabloya bakıldığında 1950’ye kadar Kur’ân kursu sayılarındaki artışın bazen azaldığı bazen arttığı görülürken 1950’den sonraki artışların çok fazla olduğu dikkat çekmektedir. 1980’den sonra da sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilen döneme kadar Kur’ân kursu sayılarındaki artış devam etmiştir (Öcal, 2015: 478-479). Ancak 1998’den sonra kurs sayılarında düşüşler yaşanmış ve 2004 yılına kadar bu durum devam etmiştir. Kurs ve öğrenci sayılarındaki artış, 2004 yılından sonra yeniden başlamıştır. Nitekim 2000 yılında 3 bin olan Kur’ân kursu sayısı 2018 yılında 16.2 bine yükselmiştir (www.verikaynagi.com-grafik-kuran-kursu-sayisi) Kur’ân kurs sayılarının yıllara göre dağılımı Şekil 2.1’de gösterilmiştir.

Şekil 2.1: Kur'ân Kursu Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: (www.verikaynagi.com > grafik > kuran-kursu-sayisi)

Şekil 2.1'e bakıldığında özellikle 2004 yılından sonra büyük bir artış yaşandığı görülmektedir. Ancak Kur'ân kursu sayılarındaki artış, kursa kayıtlı öğrenci sayılarında görülmemektedir. Aşağıda Kur'ân kursuna kayıtlı öğrenci sayılarının yıllara göre dağılımı, Şekil 2.2'de gösterilmiştir.

Şekil 2.2: Kur'ân Kursuna Kayıtlı Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: (<https://www.aydinlik.com.tr/diyanet-ten-cok-carpici-kur-an-kursu-raporu-turkiye-mayis-2019>) (6Nisan)

Şekil 2.2'de görüldüğü üzere 2013 kayıtlı öğrenci sayıları 3 milyon 56 bin olarak verilmiştir. 2013 yılından sonra kursa kayıtlı öğrenci sayılarında yıllara göre artış ve

azalmalar olmuştur. 2018'e gelindiğinde kursa kayıtlı öğrenci sayısının 2 milyona gerilediği görülmektedir.

2.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Verilen Hâfızlık Eğitiminde Kullanılan Yöntemler

DİB bünyesinde eğitim-öğretim hizmeti sunmakta olan Kur'ân kurslarında hâfızlık eğitiminin aksamadan devam etmesi ve belli bir program dahilinde sürdürülmesi, eğitimin niteliğini önemli ölçüde etkileyen bir durum olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede başkanlık tarafından; hâfızlık eğitim programını daha nitelikli hale getirebilmek için, eğitim bilimleri ile alakalı araştırmalar dikkate alınmakta, hâfızlık eğitim veren kurs hocalarının görüşlerine başvurulmakta ve gerekli düzenlemeler yapılmaya çalışılmaktadır.

Kur'ân kurslarında DİB'in hazırlamış olduğu hâfızlık eğitim programında belirtilen metotlar esas alınarak hâfızlık eğitimi verilmektedir. Hâfızlık eğitim programında, hâfızlığa ilişkin kullanılacak yöntem olarak “geleneksel yöntem” ile “tekrarlara dayalı yöntem” önerilmektedir (DİB, 2010: 14-16). Bu bağlamda hâfızlık eğitimi 24 aylık gibi bir sürede tamamlamayı düşünen öğrenciler için en uygun yöntem olarak geleneksel yöntem önerilirken; hâfızlık eğitimi standart süreden daha az bir zamanda bitirmeyi planlayan öğrenciler için de tekrarlara dayalı yöntemin uygun olduğu belirtilmektedir.

Geleneksel yöntemle dayalı hâfızlık eğitimi, Osmanlı döneminden devralınan bir uygulamadır. Bu yöntemle göre yapılan eğitimde ezberlere her cüzün son sayfasından başlanmaktadır. Ezberin tamamlanmasının ardından baş kısma dönerek cüzlerin son sayfaları tekrar edilerek bir önceki sayfanın ezberine başlanmaktadır. Ezber yapılırken ve öğreticiye dinletilirken “hadr” usulü uygulanmaktadır (Arabacı, 1998: 128).

Tekrarlara dayalı yöntemde öğrenci, sayfayı en kısa zamanda ve en basit bir biçimde ezberlemekte ve belli bir program çerçevesinde periyodik olarak ezberlenen kısımları tekrar etmektedir. Bu yöntemle ezberlenen bölümlerin hâfızada yer etmesi amaçlanmaktadır. Hâfızlık eğitimi sürecinde yararlanılabilecek olan bir yöntem

olarak önerilen bu teknik; “ezberleme” ve “ezberi koruma” şeklinde basamaklandırılmıştır.

“Ezberleme” aşamasında tekniğin verimli bir şekilde uygulanabilmesi için ezber olarak sayfa sayısı birbirine yakın olan öğrencileri üçer kişilik gruplara ayırmak gerekmektedir. Bu uygulama ile sayfa ezberi yapılırken aynı zamanda dinletmelerin düzenli bir biçimde yerine getirilmesi, gruptakilerin birbirini takip etmesi, motivasyon olması ve yapılan hata varsa düzeltilmesi sağlanmaktadır. Ezberlerin daha kolay yapılabilmesi için zihnin nasıl çalıştığının bilinmesi önem taşımaktadır. Bu meyanda ezberi yapılacak kısmın bütün olması yerine parçalara ayrılması ve öğrenciye o şekilde verilmesi sağlanmaktadır. Böylece iki parçaya bölünen sayfadaki her âyet tek tek ezberlenmektedir. Âyetler uzun olanlar, vakf işaretleri ya da ezberleyen kişinin nefesini kullanma biçimi göz önünde bulundurularak ve uygun parçalara ayrılarak, ezber yaptırılmaktadır. Ayrıca ezberlenen her yeni parça bir önceki parçayla bağ kuracak şekilde tekrar edilmektedir. Böylece sayfanın ilk bölümünü ezberleyen öğrenci, asgari dört defa ezberlediği kısmı tekrar etmektedir ve dört kez tekrarlanan bölüm, gruptan iki kişiye dinletilmektedir. Son aşamada ezberlenen kısım, öğreticiye verilmektedir. Ezberlenmesi gereken diğer parça için de aynı basamaklar uygulanmaktadır. İkinci parçanın ezberlenmesinin ardından iki parça birleştirilerek gruptaki iki kişiye ve mutlaka öğreticiye dinletilmektedir (DİB, Hâfızlık Eğitim Programı, 16-18).

Tekrarlara dayalı yöntemin ikinci aşaması olan ezberi koruma aşamasında, tekrarların gelişi güzel zamanlarda değil, belli bir düzen kapsamında, zihnin çalışma sistemi dikkate alınarak yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Şöyle ki ders olarak okunan ezber sayfalarının tamamı (ham+has), şu tekrar zamanlarında yeniden hocaya arz edilir: Birinci tekrar 1 saat sonra yapılır. İkinci tekrar zamanı 24 saat sonrasındır. Üçüncü tekrar 48 saat sonra yapılır. Buraya kadarki tekrarların yapılmasında saat önemlidir ve öğrencinin hocaya dersi verdiği ilk zaman başlangıç olarak esas alınır. Bundan sonraki haftalık, iki haftalık ve aylık tekrarlarda ise saat önemli değildir ve gün içinde herhangi bir vakitte ders hocaya okunabilir. Dördüncü tekrar, ezberin hocaya ders olarak verilmesinden 7 gün sonradır. Beşinci tekrar 14 gün sonra yapılır. Son tekrar ise 30 gün sonrasındır (DİB, Hâfızlık Eğitim Programı, 2010: 19-20).

Tekrarlara dayalı yöntem, yeni geliştirilen bir yöntem olması özellikle öğrencide ve ortamda olması gereken bazı şartlar sebebiyle kullanımı hali hazırda kısıtlı olan bir

yöntemdir (Alemdar, 2008: 225). Yöntem birliğini sağlamak ve birtakım yanlış uygulamalara engel olmak için hem geleneksel hem de tekrarlara dayalı yöntemde uyulması gereken genel ilkeleri şu şekilde sıralamak mümkündür (DİB, Hâfızlık Eğitim Programı, 2010: 14-16):

- Sayfalar ezberlenirken cüz sonundan başlanması gerekmektedir.
- Unutmanın önüne geçmek için periyodik tekrarlar için bir cüzün tamamının ezberlenmesi yerine art arda gelen cüzlerin ilk sayfalarının ezberlenmesi sağlanmalıdır.
- Ezberin unutulmaması amacıyla sayfanın altından başlanması ve ezberin yukarıya doğru devam ettirilmesi önem taşımaktadır. Ancak bireysel farklılıklara göre yukarıdan aşağıya doğru da ezber yapılabilir.
- Hâfızlık eğitim sürecinin “ham+has” olarak devam ettirilmesi istenip; öğrenciye has sayfaları hiç yaptırmadan yalnızca ham sayfaların ezberletilmemesi uygun görülmemektedir.
- Günlük ezber dersleri verilirken sayfaların ham-has olarak ayrılmaması bir bütün olarak öğreticiye bir defa da verilmesi sağlanmalıdır.
- Her gün düzenli olarak öğrencilerin ders vermeleri mümkün hale getirilerek has sayfalar yaklaşık olarak 35 günde bir tekrar ettirilmelidir. Bununla birlikte bu süre içerisinde bile has sayfaların unutulması söz konusu olabilmektedir.
- Ezbere başlamadan önce öğrenci, ezberlenecek kısmı ya öğreticiden ya da dinleme cihazlarını kullanarak dinlemelidir. Zira bu şekilde kelimeleri daha doğru bir şekilde algılayabilmektedir.
- Ezberin yapılacağı sayfada daha önceden sıkça yapılan bir hata varsa bu ihtimal değerlendirilerek öğrenciye bu konuda bilgi verilmelidir.
- Başka sayfalarda da benzer bir durum söz konusuysa o kısımlara da dikkat çekilmesi gerekmektedir.
- Ezberleme süresi olarak birbirine yakın öğrencileri grup yaparak ezberlerinin önce kendi aralarında sonra da öğreticiye dinletilmesi sağlanmalıdır.
- Öğrencinin ezberini yeteri kadar tekrar etmesi sağlanmalıdır.
- Ezber sürecinde bir sonraki sayfaya geçmeden önce o sayfayla ezber yapılan sayfanın bağlantısı kurulmalıdır.
- “Hadr” usulüne göre ezber yapılırken aynı usulle de hocaya sunulmalıdır.

- Ezberlemenin kolay olması için sesli okuma imkanı oluşturulmalıdır.
- Hâfızlık eğitiminde bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Hâfızlık eğitiminde kullanılan bir diğer yöntem de bilgisayarla hâfızlık uygulamasıdır. Yararlanılan bu yöntemde öğrenci, ezberi dinlerken ekrandan takip etme olanağı da elde etmiş olmaktadır. Ayrıca hâfızlık eğitimi için ortak mekana ihtiyaç duyulmaksızın destek eğitimi vermesi açısından bilgisayarla hâfızlık eğitimi yöntemi önem taşımaktadır. Ancak kullanışlı bir metot olarak bilinmesine rağmen söz konusu yöntemin yaygınlık düzeyi son derece sınırlıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Kurumlarda Hâfızlık Eğitimi

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün çalışmaları kapsamında hâfızlık eğitimi almak isteyen ya da hâfızlığını tamamlamış bireyler için proje İmam-Hatip okulları açılmaya başlanmıştır. Bu amaçla kurulan proje okulları ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, aynı anda hem örgün eğitime hem de hâfızlık eğitimi almaya imkân sağlayan; ikincisi ise hâfızlığını tamamlayan bireylere yönelik açılmış, sadece hâfız öğrencilerin gidebildiği İmam-Hatip okullarıdır (Coştu, 2017: 65-85).

Projenin uygulandığı okullarda Kur'ân-ı Kerîm derslerinin ilk saatlere alınmasına dikkat edilmektedir. Zira zihnin açık olduğu saatlerin tercih edilmesi öğrenmenin kolaylaştırılması ve kalıcılığının artırılması için önemli bir gerekliliktir. Bu kurumlardaki hâfızlık eğitimi, ön hazırlık ve hazırlık aşamalarıyla başlamaktadır. Bu aşamalar 7 ay gibi bir sürede uygulanmaktadır. Ön hazırlık ve hazırlık aşamalarının Temmuz ayından başlayarak Ocak ayında sona ermektedir. Ancak bu süreyi erken tamamlayan öğrenciler, hâfızlık eğitimine erken başlamaktadır. Ayrıca hazırlık sürecinde talebeye hadr okuyuşu kazandırılmaktadır. Bu tilâvet tarzı tecvid kuralları dikkate alınarak ve büyük bir hassasiyetle uygulanarak verilmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlamak amacıyla onlara Kur'ân tilâveti dinletilir ve bu konuda öğrenciler, teşvik edilir. 5 ya da 6. sınıfta hâfızlık eğitimini tamamlayanlar için tekrar dönemi başlamaktadır. 7. sınıfa geçildiğinde hâfız öğrenciler için haftalık 9 saat Kur'ân dersi verilmektedir. Bu derslerde Kur'ân ezberleri pekiştirilir. Bu programda Kur'ân-ı Kerîm derslerinin verilmesinde ise hâfızlık eğitiminde tecrübe edinmiş öğretmenler tercih edilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2018)

2.3. Millî Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Tarafından Örgün Eğitimle Birlikte Verilen Hâfızlık Eğitimi Projesi

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kur’ân kurslarından yararlanma hakkı, Milli Eğitim Bakanlığı’nın “Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları yönetmeliği Madde 32/4” kapsamında ortaokul seviyesindeki öğrencilere de tanınmıştır. Nitekim çocuklarının hâfızlık eğitimi almasını isteyen veliler ve hâfız olma hayali ile yaşayan çocuklar, daha önceleri örgün eğitimle hâfızlık eğitimi arasında seçim yapmak zorunda bırakılmışlardır. Fakat bu yönetmeliğin açtığı imkânlar örgün eğitimle hâfızlığın birlikte sürdürülmesine imkan tanımıştır. Bu gelişme, aileleri sevindirmiş ve çocuklarının erken yaşlarda hâfızlık eğitimi almasını isteyen veliler, bu imkandan yararlanmışlardır.

Örgün eğitim devam ederken hâfızlık eğitiminin “hazırlık, hâfızlık ve pekiştirme” dönemlerinden ibaret olan üç temel aşamasından da verim sağlanması, okuldan ve okuldaki arkadaşlarından ayrılmak zorunda kalmadan arkadaşlarıyla bir arada alıştığı ortamda bulunarak hâfızlık eğitimini almaları ve öğrencilerin bir üst öğrenime hazırlanmalarının yanı sıra ileriki dönemlerde Kur’ân’ın muhtevasını kavramalarına yön verecek akademik öğrenmeleri tamamlamalarını sağlamak amacıyla; Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretim Genel Müdürlüğü’nce İmam-Hatip ortaokullarında “Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi” başlatılmış ve bu projeyi uygulayan müstakil proje okulları açılmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2018).

İlk olarak 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara’da başlatılan projeye zamanla başka illerden okullar da pilot okul olarak katılmış ve 5 yıl gibi bir sürede projenin uygulandığı okul sayısı 22’ye yükselmiştir. Bu projenin uygulandığı okullarda verilen hâfızlık eğitiminde sosyal etkinlikler ve akademik başarı da oldukça önemsenmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretim Genel Müdürlüğü’nün yayınlamış olduğu proje kitapçığında yer alan amaçlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2.3: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretim Genel Müdürlüğünün Yayınlamış Olduğu Amaçlar

1.	Hafızlık eğitiminin erken yaşlarda başlanılmasının öğrenmeyi kolay ve kalıcı hale getirmesi.
2.	Hafızlık eğitiminin 5. ve 6. sınıflarda tamamlanması, 7. ve 8. Sınıflarda pekiştirilmesi.
3.	Hafızlık eğitimi için ayrılan bir yıllık sürenin daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılması.
4.	Millî, manevî, ahlâkî, kültürel ve insânî değerlerin içselleştirilmesinde Kur'an ayetlerinin anlamından ve hafızlık eğitiminin kazanımlarından yararlanılması,
5.	Hafızlık eğitimiyle edinilen çalışma disiplini, zaman yönetimi gibi becerilerin pekiştirilmesi ve süreklilik kazandırılması,
6.	Öğrencilerin, okul ortamından, aileden ve sosyal çevreden uzun süre uzak kalmadan örgün eğitimden azami düzeyde yararlanarak hafızlık eğitimi almaları,
7.	Öğrencilerin, ortaokul düzeyinde din eğitim ve öğretimi ile ilgili temel becerileri edinmeleri ve Kur'an'ın ana konuları hakkında bilgi sahibi olmaları,
8.	Hafızlık eğitimi alınan süre içerisinde çeşitli sosyal-kültürel etkinliklerle öğrencilerin kişisel becerilerinin ve sosyal yeteneklerinin geliştirilmesi,
9.	Öğrencilerin hafızlık eğitimi için ilgi, istidat ve kabiliyeti olanlar arasından seçilmesi,
10.	Öğrencilerin bir üst öğrenime akademik açıdan hazırlanması ve hazır bulunuşluklarında bir mahrumiyet yaşanmaması.
11.	Öğrencilerin, okul ortamından, aileden ve sosyal çevreden uzun süre uzak kalmadan örgün eğitimden azami düzeyde yararlanarak hafızlık eğitimi almaları.
12.	Akademik öğrenme açısından velilerin beklentilerinin karşılanması, amaçlanmaktadır.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Eğitimi Uygulama Esasları Belgesi, 2016.

Şekil 2.3'te belirtilen amaçlarla öğrencilerin belli hedeflere ulaşmaları planlanmıştır. Bu projenin hedefleri; okuyan, değerlendiren, tartışan, topluma bir şeyler katabilen, sosyal ilişkileri gelişmiş, kişiler arası ilişkilerinde çözüm odaklı, ilgi ve becerisi yüksek, değerlerinin farkında, dini ve ahlaki sorumluluklarının bilincinde, din hizmetleri ile ilgili temel becerileri kazanmış kişiler yetiştirilmesidir (MEB, Proje Okulları, 2017: 101).

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitimi veren İmam-Hatip proje okulları, 4 yıl eğitim-öğretim yapılan okullardır. Bu kurumlar imkânları ölçüsünde gündüzlü veya yatılı olarak eğitim verebilmektedirler. Buralardaki hâfızlık eğitiminin sınıflar düzeyindeki aşamaları ise şu şekilde planlanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2018):

5. Sınıf: Bu aşamada hâfızlığa hazırlık sürecinin tamamlanıp hâfızlığa başlanır.

6. Sınıf: Eğitim-öğretime bir yıl ara verilmesi ve hâfızlık eğitiminin tamamlanması sürecidir. Şöyle ki öğrencinin en geç 6. sınıfın sonundaki Temmuz ayında hâfızlığını bitirmesi ve okula başlamadan önce en az bir defa pekiştirme yapması planlanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 32'inci maddesinin 4. fıkrası kapsamında okula bir yıl ara veren 6. sınıf öğrencileri, devam edemedikleri eğitim ve öğretim yılına ait derslerden okul müdürünün sorumluluğu ve koordinesinde, alan öğretmenlerinden oluşturulacak komisyonca sınava alınır. Sınavlarda başarılı olanlar bir üst sınıfa devam ettirilir.

7. Sınıf: Hâfızlığın pekiştirilmesi ve bir üst öğrenime hazırlık yapılması aşamasıdır. Bu süreçte 6. sınıfta bir yıl ara verdiği halde hâfızlığını tamamlayamayan öğrencilerin 7. sınıfta okula devam ederken hâfızlıklarını tamamlamaları gerekmektedir.

8. Sınıf: Hâfızlığın pekiştirildiği ve bir üst öğrenime hazırlık yapıldığı basamaktır. Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü “Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık” projesinde hâfızlık eğitimi üç aşamaya ayrılmıştır. Bunlardan hazırlık ve pekiştirme dönemlerinin okulda; hâfızlık eğitimi aşamasının ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu veya desteklediği programlarla, Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde belirtildiği şekilde tamamlanması esas olarak alınmıştır.

Hâfızlık eğitimi için öğrencilere ancak bir yıl izin verilebilmektedir. Bu bir yıllık izin, Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 32/4'e göre 5, 6 veya 7. sınıflardan sadece birisinde kullanılabilir. Ancak istenilen hedefe ulaşılabilmesi ve programa uygun bir süreç izlenebilmesi için 6. sınıfta izin kullanılması temel bir ilke olarak önerilmiştir. Yönetmelikte belirtilen 1 yıllık iznin 6. sınıfta kullanılması temel bir ilke olarak önerilmesine rağmen zorunlu hallerde bu izni 7. sınıfta kullanmak isteyen öğrenciler olabileceği gibi örgün eğitime ara

verilmesine ihtiyaç duyulmayan başarılı öğrenciler de olabilecektir (Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2018).

Öğrencilerin, hâfızlık için eğitim-öğretime ara verdikleri bir yıl içerisinde akranlarıyla bağlarının kopmaması ve okul ortamıyla irtibatlarının devamının sağlanması için; okulların fiziki ortamlarından, sosyal etkinliklerden ve eğitim imkânlarından yararlanmaları sağlanır. Bu nedenle örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminde il/ilçe millî eğitim müdürlükleri ve il/ilçe müftülükleri ortak protokoller çerçevesinde işbirliği içinde olurlar. Ayrıca öğretmenler ile Kur’ân kursu öğreticileri sürekli iletişim halindedirler. Bunun için de “Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi”ni takip edip gerekli koordinasyonu yürütmek üzere okul idaresi tarafından bir “koordinatör öğretmen” görevlendirilir.

İl/ilçe Milli Eğitim müdürlükleriyle müftülükleri, Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı mevzuatları kapsamında ihtiyaç olursa kendi aralarında kadro ve program desteği sağlamaktadır. Ayrıca projenin uygulanmasında hedeflenen amaçları gerçekleştirmek, maddi ve yerel imkânlardan yararlanmak için müftülükler, üniversiteler, yerel yönetimler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılabilmektedir. Bunun yanı sıra proje okullarında Millî Eğitim Bakanlığı Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği’nin 17. maddesi uyarınca “Danışma Kurulu” oluşturulması gerekmektedir.

Danışma Kurulu: Okul müdürü başkanlığında, alanı itibariyle okulda yürütülen proje ve verilen eğitimle ilgili en az bir öğretim elemanı, öğretmenler kurulu tarafından seçilen iki üye, okul müdürü tarafından belirlenen bir müdür yardımcısı, okul aile birliği başkanı, varsa protokol yapılan tarafın bir ya da iki resmi temsilcisi ile varsa okul mezunları derneği tarafından seçilen bir üyeden oluşur. Danışma kurulları başkanları veya temsilci öğretim üyeleri ile en az yılda 1 defa genel müdürlük koordinesinde çalışma toplantısı yapmaları gerekmektedir. Okullar, projenin uygulanmasıyla ilgili olarak görüş ve önerilerin yer aldığı bir raporu ders yılı tamamlandığında Kalite Takip Sistemi (KTS) üzerinden elektronik ortamda genel müdürlüğe göndermektedir (Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2018).

2.3.1. Hâfızlık Projesi Eğitiminin Aşamaları

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün yayımlamış olduğu Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esaslarında hâfızlık eğitiminin (öğrenci seçimi, yaz eğitimi ile ön hazırlık, hâfızlığa hazırlık, hâfızlığa başlama, hâfızlık ve hâfızlığı pekiştirme) altı aşamadan oluştuğu belirtilmektedir (MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2018: 25).

Öğrenci Seçimi: Hâfızlık projesine dâhil olmak isteyen ve ilkokul 4. Sınıfı tamamlayan öğrencilerin sınav ve/veya mülâkatla seçimi yapılır. Hâfızlık projesi adayları, proje uygulayan İmam-Hatip ortaokulu müdürünün başkanlığında oluşturulan komisyonca, ilkokul 4. sınıfı bitiren, hâfızlığa ilgi, istidât ve kabiliyeti olan öğrenciler arasından, Nisan, Mayıs veya Haziran aylarında seçilir. Öğrenciler, başta akademik düzey olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'i akıcı ve düzgün okuma, ezberleme ve genel yetenek düzeylerinden, komisyonca belirlenen kriterler üzerinden hâfızlık eğitimine seçilir. Bu süreçte bir eğitim-öğretim yılında okullara kabul edilecek öğrenci sayısının, projenin sağlıklı yürütülmesi için uygun bir sayıda olmasına dikkat edilir. Programa kabul edilen öğrenciler, sınıflara dengeli bir şekilde, Kur'ân okuma seviyelerine göre yerleştirilir.

Yaz Eğitimi ile Ön Hazırlık: Aday öğrencilerden, sınav ve/veya mülâkatla yapılan seçimi kazanan öğrencilere 4. sınıfın bitiminin yaz aylarında, en az 6 hafta olmak üzere yoğunlaştırılmış Kur'ân-ı Kerîm eğitimi verilir. Bu döneme “Hâfızlık Ön Hazırlık Dönemi” adı verilir. Yaz eğitimi programlarında öğrencilere Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden, seri ve hatasız okuma çalışmaları yaptırılır; bu esnada tecvid, tashîh-i hurûf ve dudak talimi eğitimleri de verilir. Bu dönemde öğrencilere ayrıca sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler yaptırılır. “Hâfızlık Ön Hazırlık Dönemi”nin sonunda il/ilçe müftülüğü Hâfızlık Takip Komisyonu tarafından, hâfızlık eğitimine devam edemeyecek öğrenciler tespit edilir. Bu öğrencilerin velileriyle görüşmek suretiyle; aileler, hâfızlık projesini uygulamayan normal İmam-Hatip okullarına ya da diledikleri başka bir ortaokula devam etmeleri için yönlendirilirler.

Hâfızlığa Hazırlık: “Hâfızlık Ön Hazırlık Dönemi”nin sonunda il/ilçe müftülüğü Hâfızlık Takip Komisyonu tarafından, hâfızlık eğitimine devam edebileceği tespit edilen öğrencilerin kayıtları proje İmam-Hatip ortaokuluna alınır. İmam-Hatip

ortaokulu 5. sınıfa kayıt olan öğrencilere, okul müfredatı içerisinde, İmam-Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelge Eki'nin (Çizelgenin Uygulanması ile ilgili Açıklamalar Bölümü) 4. maddesi çerçevesinde haftada 9 (2+7) ders saati kadar Kur'ân-ı Kerîm dersi verilir. Bu aşamada Kur'ân-ı Kerîm derslerinin ilk saatlerde olmasına özen gösterilir. Ayrıca “Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi” kapsamında, okulda açılan kurslar ile takviye dersler verilir. Öte yandan müftülüklerle yapılan protokoller bağlamında, D veya C grubu Kur'ân kursları tarafından, takviye Kur'ân-ı Kerîm dersleri verilmesi de sağlanabilir.

Hâfızlık hazırlık eğitimi süresince öğrenciye “hadr” okuyuş üslubu kazandırılır, tecvid kurallarına riâyet etmeleri sağlanır. Ayrıca talim çalışmaları ile harflerin mahreçlerine ve kelimelerin telaffuzlarına özen gösterilir. Bir sonraki dönem olan “Hâfızlığa Başlama” dönemine geçişte ise öğrencilerin okuma tarzı, tavrı ve kulak aşinalığı kazanmaları için, CD/mp3 çalar, tablet ya da bilgisayar yardımıyla, Türkiye'nin meşhur hâfızlarından Kur'ân-ı Kerîm tilâveti dinlemeleri teşvik edilir ve bunun için gerekli ortamlar sağlanır.

Hâfızlık eğitiminde ön hazırlık ve hazırlık aşamaları, toplamda en fazla 7 aydır. Bu süre, 5. sınıfın Ocak ayında sona erer. Dolayısıyla öğrencilerin Ocak ayı içerisinde hâfızlık dönemine başlamaları gerekir. Kabiliyetli olup hazırlık süresini erken tamamlayan öğrenciler ise hâfızlığa erken başlatılabilirler.

Hâfızlığa Başlama: 5. sınıfta hâfızlık hazırlığı tamamlayan öğrenciler, 5. sınıfa devam ettikleri yılın en geç “Ocak” ayı içerisinde hâfızlığa başlarlar. Dolayısıyla 5. sınıfın ilk yarısı “hâfızlığa hazırlık” dönemi, 5. sınıf ocak ayı veya ikinci döneminden itibaren ise “hâfızlık” sürecidir. Bu süreçte öğrenci, aynı eğitim-öğretim yılının “Mayıs” ayı sonuna kadar her cüzün sonundan en az 3-4 sayfa ezberler. 10 cüz üzerinden dönüş yapılan sistemde ise, öğrencilerin en az 8-9 dönüş yapmaları gerekir. Öğrenci geriye kalan bölümü ise 5. sınıf ikinci dönemin sonundan itibaren 15 ay içerisinde ezberleyerek hâfızlığını tamamlar. Hâfızlığa başlayamayan veya başladığı halde devam ettiremeyen öğrencilerin zümre kararı ile belirli süreleri, cüzleri veya âyet gruplarını ezberlemesi sağlanır.

Hâfızlık: İlgili yönetmeliğe göre 6. sınıfta izin alarak bir yılı hâfızlığa ayrılan öğrenciler, yaklaşık olarak geçen bu 15 aylık sürede Diyanet İşleri Başkanlığı'na açılan A, B veya C grubu Kur'ân kursuna devam ederek hâfızlığını tamamlar. Bu

zaman zarfında öğrenciler “hâfızlık” sürecinde ezberlerini “hadr” okuyuşu ile verir. Bu okuyuşta, harflerin mahreçleri ve telaffuzlarına dikkat edilir, ayrıca tecvid kurallarına uyulur. Öğreticiler de ezberleri bu hususlara riâyet ederek dinlerler. Bu esnada öğrencilerin ezber takipleri düzenli olarak yapılır. Ayrıca okullar, öğrencilerin ezber durumlarını günlük ve aylık olarak Kalite Takip Sistemi (KTS) üzerinden sisteme kaydedilmesini sağlarlar.

Hâfızlık Pekiştirme: 6. sınıfta izin alarak o yılın sonuna kadar hâfızlığını tamamlayan öğrenciler hâfızlık tespit sınavına kadar yoğun bir pekiştirme dönemine girerek hıfzlarını tekrara başlayıp sağlama yaparlar. Bu süreçte öğrencilerin, 7. sınıfın ilk dönemine başlamadan, hâfızlık tespit sınavına girebilecek şekilde hazırlanmaları önerilir. Bu esnada sınava girmiş olsun ya da olmasın hâfızlığını tamamlayan öğrenciler, İmam-Hatip ortaokulu 7. sınıfa devam edip akademik derslerle birlikte İmam-Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelge Eki’nin (Çizelgenin Uygulanması İle İlgili Açıklamalar Bölümü) 4. maddesi çerçevesinde haftada 9 ders saatine kadar Kur’ân-ı Kerîm dersi alır ve hâfızlıklarını pekiştirmeye devam ederler. Hâfızlık tespit sınavına girip başarılı olarak belgesini alan öğrenciler ise ezberlerini koruma ve daha da sağlamlaştırma amaçlı klasik ve hafif rutinde pekiştirme yaparken, sınava girmeyen öğrenciler de sonraki tespit sınavlarına hazırlık amaçlı olarak 7. sınıfta pekiştirme dönemlerine devam ederler.

2.3.2. Proje Okullarının Eğitim Ortamları

Okullar; uygulama, usul ve esaslarının yanı sıra Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nce hazırlanan ve makam onayı ile uygulamaya konulan İmam-Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi çerçevesinde çalışmalarını yürütür ve KTS sistemine bilgilerini işlerler. Gerek görülmesi halinde Kur’ân kursları ile Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün 22.11.2016 tarih ve 13207383 sayılı yazısı çerçevesinde İl Millî Eğitim müdürlükleri ve İl müftülükleri arasındaki protokollere ek olarak İl Millî Eğitim Müdürlüğü’nün bilgisi dâhilinde İlçe Millî Eğitim müdürlükleri ile ilçe müftülükleri protokoller yapabilir (MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2018).

Hâfızlık eğitiminin örgün eğitimle birlikte yürütülmesi aşamasında bu programı uygulayan okullarda mümkünse özel bir oda da tahsis edilebilir. Örgün eğitimle

birlikte hâfızlık programı için oluşturulan bu odada ilgili alan öğretmenleri, Kur’ân kursu öğreticileri, akademisyenler ve ihtiyaç halinde öğrenciler çalışmalar yaparlar.

Öğrenciler örgün eğitime devam ederken hâfızlık eğitiminden dolayı sene kaybı olmaması amacıyla, Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 32/4’te geçen sınavla ilgili hükümler dikkatle uygulanmaktadır. Ayrıca eğitimine bir yıl ara veren 6. sınıf öğrencilerine akademik öğrenmeden uzak kalmamaları için eğitim-öğretim yılı içerisinde ya da yaz dönemlerinde; Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve İngilizce derslerine yönelik destekleyici eğitimler verilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Eğitimi Uygulama Esasları Belgesi, 2018). Okul ve Kur’ân kursunun haftalık ders programları da öğrencilerin hâfızlık eğitimi almalarına uygun şekilde hazırlanıp derslerin başlama ve bitiş saatleri iş birliği halinde belirlenmektedir. “Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi” kapsamında okullarda açılan kurslarda, alan derslerine yönelik takviye dersler de yapılmaktadır. Bu takviyeler hafta içi ve hafta sonlarında etkili ve verimli bir şekilde uygulanıp hafta sonu açılan kurs programlarıyla hafta içindeki dersler arasındaki uyum okul idarelerince planlanmaktadır. Bunun yanı sıra okullarda fiziki imkanlar dahilinde vizyon belgesinde belirtildiği gibi “Kur’ân Tilavet Odası” oluşturulmaktadır. U düzeni şeklinde hazırlanan odada diğer sınıfları rahatsız etmeyecek şekilde mikrofon sistemi kurulmaktadır. Duvarlarda ise Kur’ân-ı Kerîm hat ve levhaları bulunmaktadır. Ayrıca Kur’ân okuma (tilavet) odasında, meşhur Kur’ân üstatlarına ait ses dosyaları, tecvit ve Kur’ân tilaveti ile ilgili görseller ve kitaplar bulundurulmaktadır.

Okullarda öğrencilerin aktif olduğu bir öğrenme ortamı oluşturulması için çalışmalar yapılır. Eğitimin verimli bir şekilde yürümesi için standartlara uygun kütüphane, okuma salonu, laboratuvar, ezber yapma mekânları, kıraat odası, zümre odaları, atölyeler vb. eğitim ortamları hazırlanır. Ayrıca öğrencilerin daha özgün ders çalışmalarına imkân sağlayan fiziki ortamlar tasarlanabilir.

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık sistemindeki öğrencilerin, imkânlar dâhilinde, azami ölçüde Kur’ân-ı Kerîm dersi almaları sağlanır. Bu çerçevede; haftalık ders çizelgesinde “seçmeli dersler” hanesinde yer alan Kur’ân-ı Kerîm dersi de seçilebilir. Söz konusu dersin uygulanmasında İmam-Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelge Eki’nin (Çizelgenin Uygulanması ile ilgili Açıklamalar Bölümü) 4. maddesine riâyet

edilir. İmam-Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelge Eki'nin (Çizelgenin Uygulanması ile ilgili Açıklamalar Bölümü) 5. maddesi gereğince ilave dersler de verilebilir. Bu kapsamda, hafta içi veya hafta sonlarında “Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi” kapsamında okulda açılan kurslarda, Kur’ân-ı Kerîm dersinin tercih edilmesine ve okutulmasına azami özen gösterilir. Bu çerçevede müftülüklerle irtibata geçilerek “C veya D grubu Kur’ân Kursu” açılabilir.

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminde, hâfızlık yapan öğrencilerin kendi akranlarıyla birlikte, akademik hayattan ve okul ortamından uzak kalmadan hâfızlık eğitimi almaları esastır. Okulda, öğrencilerin Temel İslam Bilimleri ile ilgi duydukları sanat dallarında, yeteneklerinin keşfedilmesine ve geliştirilmesine imkân veren sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler yapılır. Ayrıca öğrenciler; sinema, belgesel film, drama etkinliği, sosyal sorumluluk projesi, bilim fuarı, münazara ve sportif faaliyet vb. etkinliklere katılırlar (MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları, Ankara, 2018: 42). Öğrenciler için bu tür etkinliklerin düzenlenmesi ve dikkatle uygulanmasıyla eğitim öğretime yönelik belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi daha kolay olacaktır. Sonuç olarak ideal birey tanımlamasındaki beceriler elde edilmiş ve birey hem kendine hem de toplumla faydalı bir insan haline gelmiş olacaktır. Dolayısıyla bu kazanıma sahip bireyin dini esasları uygulaması da toplum açısından iyi bir örnek birey tanımlamasını ortaya çıkaracaktır.

2.4. Araştırmacı Tarafından Uygulanan Yöntem

Bir yıllık sürede örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin grupla yapılabilirliğini fikir olarak geliştiren, bilgi ve tecrübeleriyle desteklerini esirgemeyen Osman Egin Hoca'nın rehberliğinde ön görülen sürede proje gerçekleştirilmiştir. Buna göre örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitimi, grupla ve bir yıl gibi az bir zamanda araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle araştırmacı, projeyi gerçekleştiren öğreticidir. Uygulama için örneklem grubu, İstanbul İmam-Hatip Lisesi (İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi) 10. sınıf öğrencilerinden hâfızlık eğitimine katılmayı gönüllü olarak seçen 16 öğrenci ile Sabahattin Zaim Üniversitesi'nden 5 kız öğrenciden oluşmaktadır.

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin devam ettirilebileceğini ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada; teorik çerçevenin oluşturulmasının ardından projenin

uygulanabilirliğini belirlemek ve bu konuda öğrencilerin de projede etkinliğini sağlamak amacıyla planlanan program takip edilmiştir. Buna göre araştırmacı, hâfızlık eğitiminde yararlanılan yöntemlerden yola çıkarak yeni bir teknik denemiş ve uygulama sonuçlarını takip etmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen bu yönteme aşağıda basamaklar halinde yer verilmiştir.

2.4.1. Planlama ve Koordinasyon Aşaması

Örgün eğitimin devamı esnasında hâfızlık eğitiminin de sürdürülmesine yönelik bir plan oluşturulurken öğrencilerin seviyeleri ve gelişimsel özellikleri dikkate alınmıştır. Ayrıca öğrencilerin okulla ilgili yerine getirmeleri gereken akademik sorumluluklarından taviz vermeden ve sosyal-psikolojik gelişimlerini engellemeden, kültürel etkinliklerden de geri kalamayacak şekilde uygulanması planlanan projeye ilgili bir takvim oluşturulmuştur. Plan doğrultusunda haftalık olarak hazırlanan ders programı öğrencilerin örgün eğitimlerini aksatmayacak şekilde düzenlenmiştir. Haftalık ders programıyla ilgili çizelge Tablo 2.2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.2: Örgün Eğitimle Birlikte Verilen Hâfızlık Eğitimi Haftalık Ders Programı

HAFTALIK DERS PROGRAMI					
2018-2019 Yılı Ders Programı	Ders Saati	Salı	Çarşamba	Perşembe	Açıklama
	08:40/15:15	Okul dersleri	Okul dersleri	Okul dersleri	Örgün eğitimle okul dersleri
1. Bölüm	15:30/17:30	Etkinlik, sohbet / 1.cüzün son sayfası ezberi (20.sayfası)	Etkinlik, sohbet / 2.cüzün son sayfası ezberi (20.sayfası)	Etkinlik, sohbet / 3.cüzün son sayfası ezberi (20.sayfası)	1.cüzden 30.cüze kadar bir sayfa ezber
2. Bölüm	15:30/17:30	Etkinlik, sohbet / 1.cüzün son sayfası dahil edilerek 19 ve 20.	Etkinlik, sohbet / 2.cüzün son sayfası dahil edilerek 19 ve 20. sayfaları	Etkinlik, sohbet / 3.cüzün son sayfası dahil edilerek 19 ve	1.cüzden 30.cüze kadar 1 ham sayfa ezberlenerek toplamda

		sayfaları ezberi (1sayfa ezber)	ezberi (1sayfa ezber)	20.sayfaları ezberi (1sayfa ezber)	her cüzden 2 sayfa ezber
3. Bölüm	15:30/17:30	Etkinlik, sohbet / 1.cüzün son 2 sayfası dahil edilerek 17,5- 20. sayfaları ezberi (1,5sayfa ezber)	Etkinlik, sohbet / 2.cüzün son 2 sayfası dahil edilerek 17,5- 20. sayfaları ezberi (1,5sayfa ezber)	Etkinlik, sohbet / 3.cüzün son 2 sayfası dahil edilerek 17,5-20. sayfaları ezberi (1,5sayfa ezber)	1.cüzden 30.cüze kadar 1,5 ham sayfa ezberlenerek toplamda her cüzden 3,5 sayfa ezber
4. Bölüm	15:30/17:30	Etkinlik, sohbet / 1.cüzün son 3,5 sayfası dahil edilerek 16-20. sayfaları ezberi (1,5sayfa ezber)	Etkinlik, sohbet / 2.cüzün son 3,5 sayfası dahil edilerek 16-20. sayfaları ezberi (1,5 sayfa ezber)	Etkinlik, sohbet / 3.cüzün son 3,5 sayfası dahil edilerek 16- 20. sayfaları ezberi (1,5sayfa ezber)	1.cüzden 30.cüze kadar 1,5 ham sayfa ezberlenerek toplamda her cüzden 5 sayfa ezber

Tabloda yer verilen haftalık ders programının uygulanmasına 7 Eylül 2018’de başlanılmış olup haftada 3 gün uygulamak kaydıyla yıl sonuna kadar devam edilmiştir. Bu program bir yıllık (1 ders yılı) süre için düzenlenmiştir. Bir ders yılı döneminin tamamlanmasının ardından yaz dönemi için 2 ay boyunca uygulanması planlanan bir program hazırlanmıştır. Bu esnada Pazar günü hariç tüm günler aynı program uygulanmıştır. İki ay sürecek olan yaz kampı programıyla ilgili takip edilen günlük program Tablo 2.3’te gösterilmiştir.

Tablo 2.3: Yaz Kampının Birinci Ayında Uygulanan Günlük Program

YAZ KAMPI (1. Ay) BİR GÜNLÜK PROGRAM			
SAAT	DERS	KONU	AÇIKLAMA
08:00-09:00	Kahvaltı ve derse hazırlık		1.cüzden 30. cüze kadar bu terkip ile devam edilmesi. Bu esnada daha önce ezberlenen her
09:00-09:40	1. ders	1.cüzün baştan 15. sayfasının ezberlenmesi	

09:40-09:50	10 dk. mola		cüzün son beş sayfası üzerine 7 ham sayfa ezberlenerek toplamda her cüzden 12 sayfanın ezberlenmesi
09:50-10:30	2. ders	1.cüzün baştan 14. sayfasının ezberlenmesi	
10:30-10:40	10 dk. mola		
10:40-11:20	3. ders	1.cüzün baştan 13. sayfasının ezberlenmesi	
11:20-11:30	10 dk. mola		
11:30-12:10	4. ders	1.cüzün baştan 12. sayfasının ezberlenmesi	
12:10-12:20	10 dk. mola		
12:20-13:00	5. ders	1.cüzün baştan 11. sayfasının ezberlenmesi	
13:00-14:30	Öğle yemeği, namaz ve dinlenme		
14:30-15:10	6. ders	1.cüzün baştan 10. sayfasının ezberlenmesi	
15:10-15:20	10 dk. mola		
15:20-16:00	7. ders	1.cüzün baştan 9. sayfasının ezberlenmesi	

Günlük olarak hazırlanan program 40’ar dakikalık sürelerle hafta boyunca (Pazar hariç) uygulanmıştır. Birinci ayın sonunda tabloda da görüldüğü üzere 5 sayfanın üzerine 7 sayfa eklenerek ezber yapılmış ve bu şekilde 12. dönüş tamamlanmıştır.

Yaz kampının ikinci ayı için de program hazırlanarak hâfızlık eğitimine devam edilmiştir. Yaz kampının ikinci ayında uygulanması planlanan program Tablo 2.4’te gösterilmiştir.

Tablo 2.4: Yaz Kampının İkinci Ayında Uygulanan Günlük Program

YAZ KAMPI (2. Ay) BİR GÜNLÜK PROGRAM			
SAAT	DERS	KONU	AÇIKLAMA
08:00-09:00	Kahvaltı ve derse hazırlık		1.cüzden 30. cüze kadar bu terkip ile devam edilmesi. Daha önce
09:00-09:30	1. ders	1.cüzün baştan 8. sayfasının	

		ezberlenmesi	ezberlenen her cüzün son 12 sayfası üzerine 8 ham sayfanın ezberlenmesi. Böylece toplamda her cüzden 20 sayfa ezberlenmiş olması.
09:30-09:40	10 dk. mola		
09:40-10:10	2. ders	1.cüzün baştan 7. sayfasının ezberlenmesi	
10:10-10:20	10 dk. mola		
10:20-10:50	3. ders	1.cüzün baştan 6. sayfasının ezberlenmesi	
10:50-11:00	10 dk. mola		
11:00-11:30	4. ders	1.cüzün baştan 5. sayfasının ezberlenmesi	
11:30-11:40	10 dk. mola		
11:40-12:10	5. ders	1.cüzün baştan 4. sayfasının ezberlenmesi	
12:10-12:20	10 dk. mola		
12:20-12:50	6. ders	1.cüzün baştan 3. sayfasının ezberlenmesi	
12:50-14:30	Öğle yemeği, namaz ve dinlenme		
14:30-15:00	7. ders	1.cüzün baştan 2. sayfasının ezberlenmesi	
15:00-15:10	10 dk. mola		
15:10-15:40	8. ders	1.cüzün baştan 1. sayfasının ezberlenmesi	

Tabloda belirtilen program dahilinde ilerleme sağlanmış ve ezberler bir önceki aya kıyasla daha hızlı bir şekilde sürdürülmüştür. Öğrencilerin ezberleme kabiliyetinin arttığının fark edilmesi üzerine ilk ay 40 dakika olan ders süreleri ikinci ay 30 dakikaya düşürülmüştür. Ayrıca günlük işlenen ders saatine bir ders saati daha eklenerek 6 gün boyunca program çizelgesi takip edilmiştir. Böylece daha önce ezberlenmiş olan 12 sayfanın üzerine 8 sayfa daha ezberlenerek, 20. dönüş yapılmış ve bu terkip ile Kur'ân-ı Kerîm'in ezberi tamamlanmıştır.

i. Projenin Uygulanacağı Kurumlar ve Sınıf Düzeyi

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin devam ettirilmesini kapsayan projeye İstanbul İmam-Hatip Lisesi'nin 10. sınıfları arasından istekli olan 16 talebe ile Sabahattin Zaim Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan 5 öğrenci seçilmiştir. Projenin uygulanması için kurumlara üst yazı ile bilgi verilerek gerekli onay alınmıştır.

ii. Projede Sosyal Etkinliklerin Yeri

Hâfızlık eğitimi, başlı başına zor bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu eğitimin örgün eğitimle devam ettirilmeye çalışılması, hâfızlık faaliyetinin zorluğunu artırıyor gibi görünmektedir. Oysa bu program, öğrencinin birçok açıdan süreci daha verimli geçirmesini sağlamaktadır. Zira projeye dahil olup hâfızlık eğitimi almak isteyen bir öğrenci okulundan da kopmak istememektedir. Bu proje, öğrencinin örgün eğitimi almasını sağlarken çok istediği hâfızlık eğitimi almasını da mümkün hale getirmektedir. Büyük bir fedakârlık isteyen bu süreçte öğretmenler tarafından öğrencilerin sosyal etkinliklerle desteklenmesi önem taşımaktadır. Sosyal etkinlikler, öğrencinin rahatlamasını sağlarken sürece adaptasyonunu da artıran bir etki oluşturmaktadır. Böylelikle verilen eğitime ilgi artmış olmaktadır. Bu bağlamda eğitim-öğretim devam ederken sosyal etkinliklere de yer vererek öğrencinin sosyal yönünün gelişmesi ve bu vesileyle hedeflenen kazanımlara ulaşılması amaçlanmıştır.

Araştırmacı aynı zamanda öğretici de olduğu için sürecin işleyişini yakından takip etmiş; projenin öğrenciler açısından nasıl bir anlam ifade ettiğini anlamak ve yansıttıkları duyguya göre gerekirse eğitim programında değişikliğe gitmek için gruba yaratıcı drama etkinliği yaptırmıştır. Yaratıcı drama bir öğretim yöntemi olarak kullanıldığı için proje kapsamında da bu uygulamaya yer verilerek katılımcıların duygu ve düşüncelerinin ne olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu uygulamayı yapmaktaki amaç hem projenin uygulanması sırasında takip edilecek eğitim programıyla ilgili bilgi almak hem de sürecin zorluk derecesinin bireylerdeki düzeyini tespit etmektir. Araştırmacı, gruba yaratıcı drama etkinliği ile ilgili bilgi

verdikten sonra gruptaki üyelerin doğaçlama tekniğini kullanarak proje ile ilgili duygu ve düşüncelerini yansıtacakları 5 dakikalık kısa bir oyun sergilemelerini istemiştir. Gözlemci konumunda olan araştırmacı, her grubun oyununu izlerken bazı notlar almış ve aldığı notlarla ilgili öğrencilerle tek tek konuşarak süreçle ilgili motivasyonlarını artırmıştır.

Yaratıcı drama oyunu, iç dünyanın dışa yansıtılmasında kullanılan en etkili yöntemlerden biri olarak ifade edilebilir. Araştırmacı, yaratıcı drama yöntemiyle öğrencilerin rahatlamasını sağlarken bir taraftan da sürece dair nasıl bir yol izlenmesi gerektiğiyle ilgili fikir edinmiştir. Grup olarak sürdürülen hâfızlık eğitim sürecinde gruptaki öğrencilerin bireysel farklılıkları yaratıcı drama ile görünürlük kazanmış ve ezberlerde zorlanacaklarını oyun içerisinde ifade eden öğrenciler için daha az sayfa ile ezber eğitimine başlanıp sonradan ezberlenen sayfa sayısında artışa gidilmiştir. Duygusal anlamda daha hassas olduğu fark edilen öğrenciler için eğitim süresi içerisinde psikolojik olarak daha fazla destek sağlanmış; gerektiğinde, ikili zaman manasında, geçirilen süreler artırılmıştır. Yaratıcı drama yönteminin uygulanması, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde kolaylık sağladığı için bu uygulamaya devam eden süreçte de yer verilmiştir. Ara ara yapılan yaratıcı drama etkinlikleri sonrasında yansıtılan duygu ve düşüncelere göre gerektiğinde programda esnekliğe gidilerek öğrencilerin kendilerini rahat hissetmeleri sağlanmıştır. Her ne kadar bu uygulama, zaman kaybı gibi bir endişeye yol açsa da sürecin ilerleyen dönemlerinde bu eylemin öğrencilerin daha hızlı ilerlemesinde etki oluşturduğu anlaşılmıştır.

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitimi sürecinde yapılan sosyal etkinlikler yalnızca yaratıcı drama etkinliğiyle sınırlandırılmamış ve öğrencilerin ilgilerini çekeceği düşünülen origami tekniği sosyal etkinlik olarak uygulanmıştır. Origami tekniğini öğretmek için ilgili görsel materyaller kullanılmış; bazen de ilgili video görüntüleri izletilerek öğrencilerden uygulamaları istenmiştir. Origami tekniği sosyal etkinlik olarak uygulanırken hem öğrenme aşamasında hem de uygulama aşamasında öğrencilerin çok keyif aldıkları gözlenmiştir.

Yıl boyunca yapılan sosyal etkinlikler arasında öğrencilerle birlikte yemek, sinema ve piknik aktiviteleri de düzenlenmiş ve bu etkinliklerle daha fazla zaman geçirme olanağı elde edilerek hâfızlık eğitim sürecinde öğrencilerin bireysel anlamda ihtiyaç duyacakları psikolojik ve sosyal destek sağlanmıştır. Ayrıca ders programında

oluşturulan boşluklarda zamanı verimli geçirmek ve zihni rahatlık adına öğrenciler kendi aralarında gruplandırılarak, her grup için 1000 parçalık puzzle etkinlikleri yapılmıştır. Hafızlık eğitiminin yapıldığı sınıf, gruba özel bir sınıf olduğu için bu etkinliğin uygulanmasında bir problemle karşılaşılmamıştır. Sınıfın kullanılmayan bir köşesi bu etkinlik için ayrılmıştır. Katılımcı grup kendi arasında tekrar küçük gruplara ayrılarak puzzle etkinliğine katılmışlardır. Puzzle parçalarını yerleştirmek için hazırlanan malzeme her gruba dağıtılmış ve grup puzzle etkinliğini tamamladığında etkinlik tabloya dönüştürülerek, etkinliği yapan grup içerisinde sorumluluklarını tam olarak yerine getiren öğrenciye puzzleden oluşan tablo hediye edilmiştir. Yaz kampında da öğrenciler bu etkinliğe devam etmek istedikleri için etkinliğin uygulanmasına devam edilmiştir. Her defasında tamamlanan puzzle ile oluşturulan tablolar etkinliği yapan grup üyelerinden birine verilmiştir. Bu hediyeler öğrenciler için ayrı bir motivasyon kaynağı olmuştur. Şöyle ki öğrenciler etkinlik esnasında hem eğlenmişler hem de kendi yaptıkları bir tabloyu grup üyelerinden birine hediye ederek aralarındaki bağı güçlendirmişlerdir. Ayrıca oldukça eğlenceli olan bu etkinlik esnasında hâfızlık talebelerinin zihinsel anlamda düşünmeleri, uyumlu parçayı ararken becerilerini ortaya koymaları, doğru parçaya ulaşma çabasından vazgeçmemeleri, 1000 parçayı bir araya getirmek için sabrı öğrenmeleri hedeflenmiştir. Uygulama esnasında araştırmacı, hedeflediği tüm kazanımları gözlemlemiştir.

Yapılan sosyal etkinliklere yaz kampı programında da yer verilmiş; böylece öğrenciler zihni ve bedensel manada dinlendirilmiştir. Öyle ki sosyal etkinliklerden sonra öğrencilerin ezberlerini daha kolay ve istekli yaptıkları gözlenmiştir. Sosyal etkinliklerin katılımcılardaki etkisini ölçmeye yönelik sorulara alınan cevaplarda da bu tür etkinliklerin dinlendirici olduğu, sosyal ve psikolojik anlamda rahatlama sağladığı ifadelerine rastlanmıştır. Nitekim hâfızlık süreci tamamlandığında, katılımcılara yapılan uygulamada, sosyal etkinliklerle ilgili **“Hâfızlık eğitim sürecinde yapılan sosyal aktiviteler sizi nasıl etkiledi?”** sorusuna karşılık verilen cevaplardan bazıları şunlardır:

K6: Zor bir süreç olan hâfızlık eğitim sürecinde geri adım atmamamız ve içimizdeki isteğin devam etmesi adına icra edilen sosyal aktiviteler bizleri dinlendirirken aynı zamanda yeni ezberler için bize enerji kaynağı oldu.

K11: Sürekli ezber yapılması zihnimizi yorabiliyordu. Bundan dolayı arada farklı bir şeylerle uğraşmak ve eğlenceli etkinliklerde yer almak rahatlamamızı sağlayıp zihnimizdeki yorgunluğu alıyordu.

K5: Sosyal aktiviteler çay molası gibi geliyordu. Zira farklı bir şeylerle uğraşmak bizi yeniliyor; ezberlerimizi daha istekli ve daha hevesli yapmamızı sağlıyordu.

Katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde sosyal etkinliklerin hâfızlık eğitim sürecinde yapılan ezberlerin yorucu etkisini azalttığı ifade edilebilir. Dolayısıyla hâfızlık yapan öğrencilerin görüşlerinden yola çıkılarak, yalnızca ezber derslerinin yapılmasının öğrenciyi zihnî manada yoracağı ve ondaki ezber isteğini azaltacağı söylenebilir. Yine katılımcıların sosyal etkinliklere yönelik görüşlerine göre öğrencilerin zihinsel anlamda yenilenmesi, ezber isteğinin devam etmesi, süreçten sıkılmaması ve motive olması için sosyal etkinliklerin yapılması bir gerekliliktir, denilebilir. Katılımcılar bildirmiş oldukları görüşlerinden yola çıkılarak hem örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitim programında uygulanan sosyal etkinliklerin yerinde bir uygulama olduğunu belirtirken hem de yapılacak olan bu tür projelerde sosyal etkinliklerin planlanması gerektiğini ifade etmektedirler.

ii. Örgün Eğitimle Birlikte Verilen Hâfızlık Eğitiminde Akademik Başarı Takibi

Örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminde bireyin yalnızca dini bilgileri öğrenmesi ve tek yönlü yetişmesi hedeflenmemektedir. Zira toplumla iç içe olması gereken bireyin hem sosyalleşmeye hem de akademik anlamda başarılı olmaya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla hâfızlık eğitimi verilirken öğrencinin akademik ve sosyal anlamda yetişmesi ve kendisiyle toplum adına iyi bir birey olması hedeflenmektedir. Nitekim projede bireylerin çok yönlü gelişmelerinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda proje kapsamında öğrencilerin her yönden gelişmeleri, yerine getirilmesi planlanan önemli hedeflerden olmuştur.

Örgün eğitimle birlikte devam ettirilen hâfızlık eğitim projesinin tamamlanmasının ardından araştırmacı tarafından 14 sorudan oluşan görüşme soruları örneklem grubuna uygulanmış ve projeye yönelik katılımcı grubun görüşleri alınmıştır. Katılımcılara yöneltilen **“Örgün eğitimle birlikte hâfızlık yapmak okul derslerinizi hangi yönde etkiledi? Olumlu ya da olumsuz etkilerini yazınız?**

sorusuna yönelik; katılımcılar, duygu ve düşüncelerinde olumsuz ifadelere yer vermemiştir. Bu soru karşısında katılımcılar iki alt tema belirlemişler ve bunlardan en sık “derslerime destek oldu” alt temasını tekrar etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle 19 katılımcının 13’ünün tekrar ettiği bu temaya göre katılımcıların büyük çoğunluğu hâfızlık eğitiminin akademik anlamda katkısının olduğundan bahsetmektedirler. Katılımcıların en sık tekrar ettikleri alt temaya göre aktarılan düşüncelerinden bazılarını örnek olarak vermek gerekirse;

K3: Olumsuz olarak hiçbir etkisi olmadı. Süreç içerisindeyken zorlandık. Fakat sonucuna baktığımızda aslında çok yararı olmuş bize. Çoğumuz, ezber yapmayan ve bizden daha çok çalışan arkadaşlarımızı geçtik. Zihnimiz açıldı ve en önemlisi fazla boş oturmaktan oluşan rehaveti unuttuk ve sürekli faal olarak çalıştık.

K4: Örgün eğitimle hâfızlık yapmak benim için de arkadaşlarım için de zorlayıcı oldu. Ama hafızlığımızı ilerlettikçe zihnimiz daha açıldı ve dersleri daha kolay anlayabildik. Zihnimizin açılması her yönden bize kolaylık sağladı. Ama bazı zamanlarda da ya derslerimizden geri kaldık ya da ezberimizden.

K8: Hâfızlık, bize, sözel ve sayısal derslerde daha çabuk kavrayabilme yetisi kazandırdı. Yine hafızlık, Kur’ân-ı Kerîm dersinde gerginliğimi alıyordu. Çünkü derste okuyacağımız sayfaları önceden çalışmış oluyorduk. Olumsuz etkisi ise bazı zamanlar ders çalışmaya vaktim kalmıyordu ya da okuldan sonra yaptığımız hâfızlık derslerinden sonra yorgun oluyordum.

Öğrenci görüşlerinden hareketle hafızlığın öğrencilerdeki gerçek kapasiteyi ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Özellikle K4’ün bildirdiği görüşte hafızlığın ilerlemesine bağlı olarak zihnin daha aktif hale gelmesi ve okul derslerinin daha kolay kavranabilir olması; hâfızlık eğitiminin örgün eğitimle birlikte sürdürülmesinin öğrenciyi olumsuz etkilemediğini tam tersine akademik başarıya katkı sağladığını düşündürmektedir. Katılımcılardan K3 de hâfızlık eğitiminin örgün eğitimi kısıtlamadığını belirterek bu eğitimi almayan öğrencilere kıyasla, alan grubun derslerinde daha başarılı olduğunu ifade etmiştir. Nitekim süreç içerisinde zorlandığını da belirten K3, zihnin sürekli çalışmasının öneminden de bahsetmiştir. Diğer bir ifadeyle, bildirdiği görüşte, faal çalışan bir zihin tanımlaması yapmıştır. K8 de diğer katılımcıların görüşlerini destekleyen ifadelerde bulunarak hâfızlık eğitimiyle sözel ve sayısal derslerin daha kolay kavrandığını belirtmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin, akademik başarıyı düşürmek yerine akademik başarıya katkı sağladığı ifade edilebilir. Bu sürecin öğreticisi olan araştırmacı da öğrencilerin okul derslerinden geri kalmaması için plan ve program yaparak öğrencileri yakından takip etmiş ve grubun başarılarının düşmemesi için gereken desteği sağlamıştır. Nitekim örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitimi oldukça zor bir süreçtir ve bu süreçte öğreticinin her anlamda öğrencileri takip ediyor olması önem taşımaktadır.

iii. Hâfızlık Eğitiminde Araştırmacının Geliştirdiğı Yöntemin Uygulanması

Örgün eğitimle birlikte yapılan hâfızlık eğitiminde araştırmacı, müziğin eğitimdeki rolünün yadsınamaz olmasından yola çıkarak bu etkiyi hâfızlık eğitime taşımayı amaçlamış ve bu doğrultuda diğer yöntemlerden de esinlenerek yeni bir yöntem denemiştir. Ayrıca önceki projelerde bireysel olarak yürütölen hâfızlık çalışmalarındaki verim araştırılmış ve bu eğitimin grupla verildiğinde başarının daha yüksek olacağı ön görölmüştür. Bu bağlamda çalışma, örnek grubunun belirlenmesinin ardından müzikteki makamların katılımcı gruba tek tek öğretilmesiyle başlamıştır. Buna göre katılımcı gruba tüm makamlarda grup olarak ezber yaptırılmıştır.

Araştırmacının hafızlık eğitiminde denemek istediğı yöntemde musikiyi seçmesinin en önemli sebebi, müziğin insan ruhuna hitap eden etkili bir dil olmasıdır. Nitekim ilgili literatür tarandığında da müziğin her insanın ruhunda derin izler izler bırakan bir etkiye sahip olduğı açıklamalarına rastlanmaktadır. 13. yüzyılın büyük mutasavvıf ve düşünürü Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (30 Eylül 1207/17 Aralık 1273), müzik için “Elest Bezmi’nin âvâzesi” ifadesini kullanarak Yüce Yaratıcı’nın “bezm-i elest” de insanlara müzik aracılığıyla seslendiğini, bundan dolayı müziğin herkes tarafından anlaşılan, ruhlara hitap eden kutsal bir dil olduğunu belirtmektedir (Özalp, 1986: 116). Mevlana tarafından ifade edilen bu görüşlere Eski Yunan felsefesinde de rastlamak mümkündür. Musiki kelimesinin köken olarak Yunanca bir kelime olduğı da bilinmektedir. “Yunan alfabesinde m-o-u-s-a harfleriyle ifade edilen ve “mûsa”

diye seslendirilen “peri” manasındaki sözcüğün sonuna eklenen -ike ya da -ika eki, o sözcüğü “konuşulan dil” manasına çevirmektedir: elenika (Yunanca), turkika (Türkçe), italika (İtalyanca) örneklerindeki gibi. Mûsa’ ya eklenen -ike takısı, peri kelimesine de “perilerin konuştuğu dil” anlamını verir (Yunancası ‘ta mûsiké). Mûsikî daha sonraları bu toplumda -İslâmî terimle- “meleklerin dili” halini almıştır” (Tanrıkorur, 1998). Bu ifadelerden yola çıkılarak eski dönemlerden itibaren Batı ve Doğu toplumlarında müziğe tanrısal anlamlar yüklendiği belirtilebilir.

Müziğin hem sanat hem de bir bilim olduğu yönünde önemli açıklamalar bulunmaktadır. Nitekim müziğin, duygusal olarak ruha hitap etmesinin yanında akıl ile kavrama konusunda da etkisinden bahsedilmektedir. Buna göre müzik, toplumun duyuş ve düşünüş yönüyle gelişim ve değişimini gerçekleştiren organik ve eğitsel bir yapı özelliğindedir (Uçan, 1996: 234). Müziğin eğitim aracı olduğunu ileri süren görüşler arasında Eflatun’un düşüncesi de oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Eflatun, “Bence eğitim, müzikle başlamalıdır. Ritm ögesi insana düzen ve ölçülülük, ezgi ögesi de yiğitlik, sevgi ve dostluk duyguları verir” açıklamasında bulunmuştur (Ergan, 1996: 13). Çinli filozof Konfüçyüs de müziğe dair önemli açıklamalarda bulunmuştur. Konfüçyüs; “Bir kimse müziği elde ederse, kalbini düzeltir. Temiz, nazik, inançlı bir kalp kendiliğinden gelişir... Eğer kalbin içinde ahenk ve müzik oluşmazsa, o zaman devreye yalancılık ve hile girer” açıklamasını yapmıştır (Ergan, 1996: 13).

Prof. Ergan, müzik hakkındaki görüşünü şu şekilde ifade etmektedir (Ergan, 1996:13):

“Müzik; ilkel veya çağdaş insan için, sevinçli ve kederli anlarında, cinsiyeti, sosyo-ekonomik statüsü ne olursa olsun, onsuz olunamayan bir ruh ve enerji kaynağıdır. Günlük yaşantının her kesiminde, millî, mânevî, ailevî ve sosyo-kültürel bütün faaliyetlere renk ve canlılık getiren biricik güç kaynağı olan müzik, misafire ikramda bile en makbul olanıdır. Yemek-içmek gibi tabii ihtiyaçlar bir yana bırakılacak olursa, beşerî münasebetlerin idâmesiyle millî-mânevî duygu ve gururun terennümünde de kolektif ruhları galeyana getiren yegâne vasıtaadır. Şu halde müziğin herhangi bir fantezi nev’inden olmayıp, bilhassa kâinattaki ilâhî nizâmın bir cüz’ü olduğu; yine insan idrâkinin erişemeyeceği daha pek çok yönlerinin bulunduğu kabul edilmelidir. Nihayet şunu diyebiliriz; müzik gönüller ötesi bir gönüle seslenir. Fâruk Nâfîz’in dediği gibi; “Gövdeler, varsa, gönüllerden alır cevherini”

Seslerle anlatılan bir sanat olan müzik, sesleri birleştirip düzenleyen ve bir anlatım sanatına dönüştüren insanla var olmaktadır (Say, 2009: 17). İçerdiği ve yansıttığı tüm anlamları, işlevleri, farklılıkları, zenginlikleri ile insanları anlatan, felsefe, estetik ve sanatsal anlamda bir zevk hissettiren oluşum olarak tanımlanan müzik, duygu aktarımındaki önemli bir vasıtaadır (Şen, 2016: 63). Ayrıca belleğe alınan bir bilginin hatırlanmasında müzik oldukça etkili bir araç rolündedir. Peynircioğlu (1996) müzikle bellek arasındaki bağa ilişkin şunlara değinmektedir:

“Müziğin bütün olarak algılanması ve hatırlanmasına ilişkin kısa süreli bellekte melodinin nasıl anımsandığını araştıran çalışmalarda müziğin kısa süreli belleğe girme ve orada kalma sürecine odaklanılmıştır. Bu araştırmalar, melodi hattının algılamada ve anımsamada etkisinin çok önemli olduğunu göstermiştir. Zira bellek için önemli olan melodinin hattı veya seyridir” (akt. Yayla, 2006: 35).

Belleğe kayıt yapabilmek için melodinin makamının önemine vurgu yapılan açıklamadan da anlaşılacağı üzere müzikte kullanılan makamlar hem bilginin kaydedilmesinde hem de hatırlanmasında önem taşımaktadır, denilebilir. Tanrıokur (1998: 29) makam kavramını “kame” kökünden türetildiğini söylerken; bu kavramın musikideki anlamı ise durulacak perde olarak açıklanmaktadır (Akdoğan, 1999: 150).

Çalışmada kullanılacak yöntemle ilgili araştırmalar yapılırken, musikiye dair literatürde yer verilen ve yukarıda yapılmış olan açıklamalar dikkate alınmıştır. Müziğin insan yaşamındaki önemi ve eski dönemlerden itibaren kullanılmasının yanı sıra gerek tedavi gerekse eğlence ve dinlenme amaçlı tercih ediliyor olması bizlere araştırmada da kullanılabilirliği ile ilgili fikir vermiştir. Şöyle ki tamamen ezbere dayanan hafızlık eğitiminde musikide kullanılan makamların icra edilmesiyle hem ezberlerin kolay yapılabileceği hem de hatırlamada kolaylık sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu düşünceden yola çıkarak öğrencilere Rast, Uşşak, Saba, Nihavent ve Hicaz makamları üzere okuma yapmaları öğretilmiştir. Bu makamların yanı sıra öğrencilere Uşşak ailesinden olan Muhayyer, Hüseyinî, Bayatî, Hüzzeâm ve Segâh, makamları da öğretilmiş; katılımcılar bu makamları da kullanarak ezber yapmaya başlamışlardır. Makamlar arası geçiş yaparak okuma alıştırmalarıyla birlikte onlara aşr-ı şerîf çalışmaları da yaptırılmıştır. Ancak önceleri makamların hepsi kullanılarak ezber yapılırken; sayfa sayısı arttığında, tek makam takip edilerek yalnızca Rast makamında ezber yapılmıştır. Bu makamın tercih edilme sebebi ise öğrencilerin ezberlerini en rahat bu makamda yapabildiklerinin gözlenmesidir.

Araştırmacının projede makamla ezber yapılmasının öğrenci üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik sormuş olduğu sorulara katılımcılar tarafından oluşturulan cevaplarda da görüldüğü üzere makamla ezber yapmanın hatırlamaya büyük bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda **“Ezber yaparken musiki ve makam sizce önemli midir ve bunların ezbere katkısı nelerdir?”** sorusuna karşılık katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan bazıları şunlardır:

K2: Makam ezberimizi rahat yapmamızı sağlıyordu. Açıkçası önceki gibi düz okumak insanı yıldıırır ve sıkarken; makamlı okumak/okuyabilmek hem zevk verip ezberi kolaylaştırıyor hem de böylece sayfalar daha akılda kalıcı oluyor.

K7: Musiki ve makam kesinlikle çok önemli çünkü zihnimizde kalıcılığı daha da fazla oluyor. Yine makamla ezber yapınca ezberlememiz kolaylaşıyor.

K8: Bence önemli. Çünkü makamlı ezberlenen sayfalar makamsız ezberlenenlere göre daha fazla akılda kalıyor.

K9: Bence makam ve musiki gerçekten ezber yapmakta yardımcı olan şeyler. Çünkü Kuran'da bir yeri makam ile okumak, okuduğunuz sese bir ritim ve ahenk katar. Bu da ezberlemeyi kolaylaştıran şeylerdendir.

K11: İnsan konuşması melodi iledir. Ve bu sayede duygusal ve zihinsel olarak birçok şeyle bağlantı kurabilir. Hafızlık boyunca musiki ve makamda benim yaptığım ezber ile duygusal ve zihinsel olarak bağ kurmamı sağladı. Haslarımnda çiğ ezber yaparken ki makamlar kulağıma geliyor ve hatırlamamı kolaylaştırıyor. Ayrıca tek başına yaparken ki olumsuz fikirler ve duygular musiki ve makam ile yapıldığında uçup gidiyor.

Görüldüğü üzere katılımcıların geneli zihnin ezbere odaklanmasında musiki ve makamın etkisinden bahsetmiştir. Ezberlediklerini hatırlarken de aynı makamla hatırladığını ifade eden katılımcılar makamla ezber yapmanın hem ezberi hem de hatırlamayı kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla araştırmacı tarafından bu şekilde bir yöntem kullanılarak makamla ezbere yönelmek, katılımcı görüşlerinden de anlaşılacağı üzere beklenen kazanımın edindirildiğini düşündürmektedir.

Hafızlık sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için kaynak olarak Osman Egin Hoca ve Hüseyin Öresin'in hazırlamış olduğu Hafızlık Risalesi eserinden yararlanılmıştır.

Nitelikli Kur'ân tilâvetine sahip olmak, hıfzın ilk ve en önemli adımıdır. Nitelikle kastımız, okuyan ve dinleyenin haz alacağı, huşu ve huzur bulacağı bir usulle tilâvetin icra edilmesidir. Eğer Kur'ân talebesi bu adımı sağlıklı gerçekleştirebilirse hıfz süreci meşakkat olmaktan çıkıp zevkli bir çalışma hâline dönüşür.

Bu melekeyi elde etme sürecinde takip edilmesi gereken adımları şu şekilde ifade edebiliriz (Egin ve Öresin, 2014: 14):

a) Harflerin Telaffuzu

Kur'ân alfabesinin öğretiminde yaygın olarak kullanılan harflerin ifrât ile telaffuz usulü, talebeyi Kur'ân metniyle barışık ve tanışık kılmak yerine itici, bıktırıcı ve uzaklaştırıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bu usul hatası hafızın ruhunda telafisi mümkün olmayan zararlar meydana getirmektedir.

Başlangıçtan itibaren harfler melodik usulle öğretilmelidir. Ritim becerisini geliştirme adına harflerin medli hâli üzerinde çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Bu usul Allah kelamı ile insan ruhunun eşsiz uyumunu da besleyecek, dil ve gönül birlikteliğini sağlayacaktır.

b) Tilâvet Tavrı

Hafızlığın kolayca yapılabilmesi, daha sonraki süreçlerde etkili ve verimli kılınması ezberleme esnasında tercih edilen tilâvet tavrına bağlıdır. Hafız adaylarının büyük bir bölümü ezberini bir an önce yapabilmek için aceleci davranmakta, bu sebeple tilâvetin güzelliğini ihlal etmektedir. Bu durum hıfzın niteliğini ve sürecini olumsuz yönde etkilemekte; hafız adayının kendine güvenini zedelemektedir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için; dersi hazırlama ve sunma esnasında acelecilikten özellikle kaçınılmalı, bu tür telkinlere itibar edilmemelidir.

c) Tecvid Kuralları

Tecvid, Kur'ân tilâvetini “teshil, tefhim, tahsin ve tezyin” etmektir. Yani tecvid kurallarına uygun bir şekilde tilâvet, telaffuzu kolaylaştırmalı ve tilâveti güzelleştirmelidir.

Örneğin med, hoş bir seda ile harfleri uzatmak; Ğunne genizi verimli kullanma; Vakf ayetlerin nihayetinde dinlenmek ve hoş bir tavırla karar kılmaktır. Netice itibarıyla tecvid kaidelerinin icrası Kur'ân tilâvetine ayrı bir güzellik katmaktadır. Bu sebeple

tecvid kâidelerinin Kur'ân tilâvetine hangi katkıları sağladığı örneklerle hafız adayına gösterilmeli ve kavratılmalıdır.

d) Kur'ân Metnine Aşına Olma

Kur'ân'ın metnine aşına olmadan hafızlığa başlamak yürüme becerisine ve yol bilgisine sahip olmadan yola girmek gibidir. Böyle bir çaba hafız adayını, hocasını, arkadaşlarını ve yakınlarını ümitsizliğe ve yılgınlığa sürüklemektedir.

Hafızlığın temeli ve en önemli adımı yüzüne tilâvet aşamasında Kur'ân metniyle barışık olmaktır. Kur'ân metniyle barışık olmak zorlanmadan, şevkle ve akıcı bir şekilde Kur'ân'ın tamamını rahatlıkla okuyabilmektir.

Bu beceriyi kazanabilmek için hafızlığa başlamadan önce aşağıdaki adımlar takip edilmelidir.

- **Dinleme:** Her sayfa model alınan bir okuyucudan en az üç kere dinlenir. (Dinleme sayısı rehber öğretici tarafından ihtiyaca göre değiştirilebilir)
- **Dinletme:** Dinlenen sayfa hocaya okunur. Bu esnada telaffuzunda zorlanılan, hatalı okunan kelimeler işaretlenir ve tekrar edilir. Böylece sayfada hatalı okuma ihtimali asgariye indirgenir.
- **Pekiştirme:** Bu aşamada sayfanın her satırı en az üç kere okunur. (Seviye ve hedefe göre bu sayı arttırılabilir). Bu usulle sayfa tamamlanır ve diğer sayfaya geçilir. Sayfanın satır satır tekrar edilerek okunması kısa zamanda metne aşına olma becerisi kazandırır.
- **Ölçme:** Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı bir program dâhilinde bu şekilde çalışıldıktan sonra metne aşinalık düzeyi ölçülür. Telaffuzu zor olan sayfalar seçilerek kurallara uygun, seri bir usulle okuma becerisi gözlemlenir.
- **Kontrol:** Sürecin kontrolü açısından çalışmalar bir program dâhilinde disipline edilmelidir. Haftalık olarak rehber tarafından çalışmanın niteliği, düzeyi ve istikameti gözlemlenmelidir. Mümkünse çalışma programı adayla birlikte yapılmalı ve sonuçları haftalık olarak kendisiyle paylaşılmalıdır.

Hıfz aşamasına geçildiğinde de takip edilmesi gereken adımlar şu şekilde belirtilmiştir (Eğin ve Öresin, 2014: 14-15):

- **Kapasite:** Kur'ân-ı Kerîm'in değişik surelerinden yarım sayfa farklı zaman dilimlerinde adaya ezberlettirilir ve ezberleme süresi kaydedilir. Bu şekilde

adayın ezber yapma kapasitesi yaklaşık olarak belirlenmiş olur. Hafızlık yapıp yapamayacağı, yapacaksa kaç sayfa ile hıfza başlayacağı tespit edilir.

- **Usûl:** Her sayfa dersin hocaya arzı esnasındaki okuma usulü ile çalışılmalıdır yani ezberleme ile dinletme formatı aynı olmalıdır. Dolayısıyla ezberleme esnasında kuralsızlıktan ve acelecilikten özellikle sakınılmalıdır.
- **Ön Hazırlık:** Ayet ayet ezberleme aşamasına geçmeden önce sayfa üç kere dinlenmeli ve belletmene yüzünden okunmalıdır. Bu uygulama ile hatalı ezberleme riski ortadan kaldırılmış olacaktır.
- **Ezberleme:** Her sayfa iki bölüme ayrılmalı ve bölümler kendi içerisinde, belli bir sistem dâhilinde ayet ayet ezberlenmelidir. Ayetlerin parça parça ezberlenmesi ne kadar nitelikli ve kuvvetli olursa sayfanın tamamı ve hafızlık da o kadar nitelikli olur. Bu sebeple ayetlerin tek tek ezberlenmesi ve bağlanması aşamasında kesinlikle acele edilmemeli, yorgunluk veya yılgınlık hissedildiğinde çalışmaya mutlaka ara verilmelidir.
- **Dinletme:** Yarım sayfa ezberlendikten sonra bu bölüm belletmene veya hocaya dinletilir ve eksikler not alınır.
- **Dinlenme:** Zekânın sürekli dingin kalmasını sağlamak ve hafız adayının iştiağını zinde tutmak için bölüm arasında ve sayfanın tamamlanmasından sonra aday belli bir müddet dinlenmelidir. Bu uygulama sayfanın tamamının aynı kıvamda ezberlenmesini sağladığı gibi sayfa sonundan ezberlemeye başlamak gibi bir usulsüzlüğü de ortadan kaldırır.
- **Muhafaza:** Kur'ân'la ilişkinin bütün boyutlarıyla kesilmesi hafızlığın muhafazasında en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılması Kur'ân'la olan irtibatın sürekli kılınmasıyla mümkündür. Sadece belge almak, atanmak, yakın çevrenin bir takım beklentilerini karşılamak gibi niyetler Kur'ân'la irtibatın sürekliliğinin önündeki en büyük engeldir. Buradan hareketle hıfzın muhafazası, ezberleme aşamasının huzurlu ve Kur'ân'la barışık olarak geçirilmesine bağlıdır.

Bir hafız tarafından ezbere ve cemaat huzurunda okunan Ramazan mukabeleleri, hatimle kıldırılan teravîh namazları, yıl boyu tertipli olarak baştan sona Kur'ân'ın tilâvetiyle kıldırılan / kılınan sabah namazları, her namazdan sonra farklı surelerden ve müteşâbih ayetlerin bulunduğu bölümlerden okunan mihrabiyeler; kısaca Kur'ân

tilâvetini hayatın ve ibadetin merkezine koymak, hafızlığı anlamlı ve sürekli kılan vazgeçilmez muhafaza yöntemidir.

Hafızlık Risalesi eserinde geçen bu uygulama adımları örgün eğitim kapsamında hafızlık eğitiminde öğretici tarafından dikkatle takip edilmiştir.

Araştırmacı tarafından örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitiminde örneklem grubu için hazırlanan programda yer alan uygulamalar şu şekildedir:

Haftada üç gün 1.5 saat olmak kaydıyla altı ay gibi bir sürede hâfızlığa hazırlık için tashih-i hurûf ve makam ağırlıklı ders programı izlenmiş ve bu esnada yüzüne okumaları hızlandırmak ve doğru okumayı sağlamak amacıyla bir hatim yapılmıştır. Okuma süresi, her sayfa için, 2,5-3 dakika kadar sürdüğünde ise hâfızlık eğitimine geçilmiştir.

Her cüzün son sayfasından olmak kaydıyla 7 Eylül 2018 tarihinde ezber derslerine grup olarak ve talimli bir şekilde başlanmıştır. Projeyi diğer uygulamalardan farklı kılan özellik de grupla talimli ezber derslerinin yapılmasıdır. Ezbere başladıktan kısa bir süre sonra lise grubundan iki öğrenci, ayrılmak istediğini ve devam edemeyeceğini belirtmiş; kalan 14 gönüllü öğrenci ile program devam ettirilmiştir.

Grup halinde yapılacak olan ezber dersine başlamadan önce öğretici tarafından sayfa yüzüne bir kez makamlı ve ritimli olmak kaydıyla okunmuş, bu esnada öğrencilerden takip etmeleri istenmiştir. Uzun âyetlerin ezberinde vakf ve ibtidâya dikkat edilerek âyetler ikiye bölünüp ezber yapılmıştır. Kısa âyetler ise tek âyet olarak okunmuş ve ezberlenmiştir. Okumalarda hadr usulü uygulanmıştır. Ardından öğrenciler grup olarak 3 ya da 5'er defa yüzüne okuma yapmışlardır. Bu okumaların ardından öğrencilerden ezberledikleri yerleri iki defa tekrar etmeleri istenmiştir. Ayrıca öğrencilere karma olmak kaydıyla ezberlenen âyet okutulmuştur. Bu okumalarda eksik ya da hatalı okuma yapılmadığında diğer âyete geçilmiştir. İkinci âyette de aynı terkip uygulanmıştır. Sonra bir üst ezberlenen âyet ile ikisi birleştirilip iki defa yüzüne iki defa da ezber şeklinde okunarak, âyetler arası pekiştirme sağlanmıştır. Bu şekilde aynı terkip uygulanarak yarım sayfa tamamlanmıştır. Yarım sayfa tamamlandıktan sonra ezber olarak 3 defa tekrar edilip yine karma bir şekilde dinlenmek kaydıyla öğrencilerden ezberlenen kısım istenmiştir. Bu arada öğrencilerin dikkatini çekmek ve uygulamaları hissettirmek amacıyla ara ara atasözleri kullanılarak onların konuya odaklanmaları sağlanmıştır. Örneğin “Demir

tavında dövölür” atasözünün ardından ezberlerin pekiştirilmesine geçilmiştir. Ara vermeden ikinci yarım sayfa da aynı şekilde tamamlanıp sonra iki yarım sayfa birleştirilerek; yüzüne iki kez, ezber olarak da 3 defa okuma yapılmıştır. Böylelikle sayfa bütünlüğü sağlanmış olup yine ezber olarak hâfızaya alınan âyetler karışık sorulmuştur. Yapılan bu uygulamanın ardından gün içerisinde ezberlenen sayfa, grupta eşleştirilen kişilere dinletilir. Ertesi gün bir önceki gün ezberlenmiş ve karşılıklı dinletilmiş olan sayfayı dersin en başında yine öğrencilere karışık âyet, karışık yarım sayfa veya tüm sayfa şeklinde ezber olarak sorulduktan sonra yeni sayfaya geçilir. Bu şekilde 30. cüzün son sayfası ezberlendiğinde 1. dönüş tamamlanmış olur. Hemen akabinde 2. dönüş denilen sondan bir önceki veya 19. sayfa aynı sistemle ezberlenir. Yeni ezberlenen sayfa ile has denilen bir önceki sayfa, ertesi gün 2. dönüş veya 2 sayfa ezber olarak dinlenir. Bu şekilde okul süresi boyunca her cüzün son sayfalarından başlamak kaydıyla cüzlerin son 5 sayfası ezberlenmiş olur. Diğer bir ifadeyle 5. dönüş tamamlanır.

Hz. Peygamber’in (sav.) “Kur’ân-ı Kerîm’i seslerinizle güzelleştiriniz” hadisi doğrultusunda; Kur’ân, farklı makam ve nağmelerle süslenerek öğrencilerin derse karşı ilgisi artırılmaya çalışılır. Zira makamlı okunduğunda sıkılma ve isteksizliğin azaldığı bilinmektedir. Ayrıca hâfızlık eğitiminin en önemli odak noktası olan Kur’ân âyetlerinin hissettirilmesi ve ezberlenen her âyetle Allah (c.c)’ın kelamına muhatap olmanın farkına vardırılması, azim ve gayretle sonuca ulaşılması konusunda motivasyon sağlanmaktadır.

Ezbere ilk başlandığında sayfanın kolaylık ve zorluk derecesine göre ezber süresi 1 veya 1,5 saat iken, 5. dönüş bittiğinde bu süre, 35 dakikaya düşmüştür. Çünkü beyin ezbere alışmış ve zihin açılmış; bu manada öğrenciler istidat sahibi olmuşlardır. Elde edilen bu kazanımdan hareketle yeni bir uygulamayla iki saat boyunca belli sürelerde mola vermeye özen göstererek 3 sayfa ezber yapıldığı görülmüştür. Yapılan uygulamalarda verilen eğitimlerin kalıcılığını sağlamanın yanı sıra ezberlenen âyetlerin pekiştirilmesi ve hâfızlığın kısa sürede tamamlanması için üç ay sürecek olan hâfızlık kampı etkinliği yapılmasına karar verilmiştir. Yıl içerisinde Sabahattin Zaim Üniversitesinde ve İmam Hatip Lisesinde ayrı ayrı devam eden hafızlık programı yaz kampında birleştirilerek 19 öğrenciyle bu eğitime devam edilmiştir.

Yaz tatili için kamp programı etkinlikleri şu şekilde planlanmıştır ve hâfızlık eğitimi boyunca yapılan uygulamalar yaz kampında tekrar edilmiştir:

Her sabah 8:00’de kahvaltı ile başlayan programın ardından ezber saati, 9: 00 olarak belirlenmiştir. Her sayfanın ezberlenmesinin ardından 10’ar dakikalık molalar verilmeye özen gösterilmiştir. Günün sonunda sistemli bir şekilde ezberlerin takibi için 7 saat ayrılmıştır. İlk ay her gün 7 sayfa ezber yapılmasına dikkat edilmiştir. Günlük ezberlenen 7 sayfanın saat 15:00 veya 16:00 da bitmesiyle öğrenciler için serbest zaman etkinlikleri başlamıştır. Ayrıca uyumadan önce son bir tekrarla ezberlerini pişirme denilen sağlamlaştırmayı yapıp eş olarak seçilen kişiye ezberlerin sunulması sağlanmıştır. Bu şekilde gün içerisinde aynı sayfa iki defa tekrar edilmiştir. Bir sonraki gün yeni derse başlamadan önce belirlenen saat dilimlerine uyularak program takip edilmiş ve kamp öncesi ezberlenen 5 sayfaya yeni ezberlenen 7 sayfa eklenerek her iki kısımla ilgili karışık sorulmak suretiyle ezberler tekrar dinlenilmiştir. Bu şekilde haftada 6 gün ders yapılmak kaydıyla, 12 dönüş, 17 Temmuz’a kadar devam etmiştir. 2. ay yine aynı terkip ile günlük 8 sayfa ezberlenmiştir. Ancak ezber sayfası fazla olduğu için 8 sayfaya 12 sayfayı eklemekten yalnız 8 sayfalık ezber yapılmıştır. 7 Eylül 2019 tarihinde ise 20. dönüş yani hâfızlık tamamlanmıştır.

Hâfızlıkta belli bir aşamaya gelindikten sonra has aşamasına geçilmiştir. Has aşamasında yapılan ezberlerin makamlı ve ritimli olarak çok daha kısa sürede verildiği görülmüştür. Aynı zamanda ezber olarak yapılan okumalarda tecvid kurallarının eksiksiz olarak uygulandığı dikkat çekmiştir. Tecvid kuralları uygulanırken de tashîh-i hurûfa dikkat edildiği için galat diğer bir ifadeyle büyük hata yapma olasılıklarının yok denecek kadar azaldığı görülmüştür.

Araştırmacının uyguladığı yöntemde grupla öğretimin yapılmasının daha verimli olacağı düşüncesiyle çalışmanın bu şekilde şekillendirilmesi ve eğitimin grup olarak sürdürülmesi, uygulamacının gözlemlerine göre önemli katkılar sağlamıştır. Bu manada özellikle bireysel yapılan ezberlerde görülen hataların grup içerisinde daha az yaşandığı gözlenmiştir. Bu bağlamda grupla yapılan hafızlık eğitiminin katılımcılar tarafından nasıl değerlendirildiğini ölçmeye yönelik **“Hafızlık eğitiminin grup halinde yapıyor olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?”** sorusuna verilen cevaplardan bazıları şunlardır:

K1: Grup halinde ezber yapmanın en büyük avantajı sürekli disiplin halinde olmak bence. Çünkü bireysel olarak ezber yaparken kopabiliyorsun ve bırakabiliyorsun. Bir süre sonra da duvarları izlemek zorunda kalabiliyorsun. Ama grup halinde yaparken

ezberi kaçırmamak için sürekli olarak dikkatle takip etmek gerekiyor. Ayrıca bu tarz bir eğitimin farklı bir enerjisi olduğunu düşünüyorum. Yorgun dahi olsak herkes yüksek sesle okuyunca hepimizin enerjisi yükseliyor.

K7: Şöyle ki grup halinde ezber yapınca hareke ya da harf hatası yapma gibi bir şansımız olmuyor. Bu harika bir şey. Çünkü ezberlerken yapılan hatanın düzeltilmesi çok zor oluyor.

K8: Grup halinde yaptığımız sayfalar, benim kendi başıma yaptığım sayfalardan daha çok aklımda kaldı, diyebilirim. Çünkü grup halinde yaptığımız sayfalarda sayfanın makamı kulağımda kalıyor ve daha sonra o sayfayı daha çabuk hatırlıyorum. Ayrıca grup halinde yaparken hatırlamadığımız ya da yanlış söylediğimiz kısımlar ezber sırasında düzeltilebiliyor. Nitekim kendi başıma yaptığım sayfalarda ancak ezberimi bitirip dinlettirirken yanlışımı karşımdakinin söylemesi ile düzeltebiliyorum. Bu işin dezavantajı ise grupta herhangi bir kişi yorgun, mutsuz olduğunda bu durum bütün grubu etkiliyor.

Katılımcı cevaplarında da görüldüğü üzere araştırmacının hedeflediği kazanımın edinildiği anlaşılmaktadır. Nitekim grup içerisinde ezberlerde yapılan hataların oranı azalmış ve yapılan hatalar grubun diğer üyeleri tarafından hemen fark edilerek düzeltilmiştir. Grupla yapılan hafızlık eğitiminde ezberlerin daha kolay yapılması ve yapılan ezberlerin akılda kalıcılığının yüksek olmasıyla ilgili katılımcı görüşlerinin sıklık düzeyinin fazla olması önemli bir sonuçtur. Bu bağlamda katılımcı görüşlerine dayanarak grupla daha az hata yapılması, ezberlerin kolay yapılabilmesi ve hatırlamanın daha az zamanda gerçekleşmesi; önemli kazanımlar olarak belirtilebilir.

Sonuç olarak Osman Egin Hoca koordinatörlüğünde araştırmacı tarafından verilen hâfızlık eğitiminin; talimle ve makam kullanılarak, bir yıl gibi bir sürede, 19 öğrenci ile grup olarak yapıldığı ve örgün eğitimle birlikte tamamlandığı görülmüştür. Hâfızlık eğitimi sürecinde program takvimini aksatmayacak şekilde yapılan sosyal etkinlikler yapma, ödül verme ve övgünün yanı sıra başarılarını grup içinde ifade ederek destek olma ve paylaşımlarda bulunma gibi motivasyonlar kullanılarak öğrencilerin ilgi düzeyleriyle öğrenme istekleri artırılmıştır. Özellikle kamp süresince yaklaşmanın ve paylaşımların daha da artmasıyla öğrencilerin hâfızlıkla birlikte âdâb-ı muâşeret davranışlarını kazanmaları önemli bir katkı olarak değerlendirilmiştir. Bu şekilde birey dini uygulamaları öğrenirken iyi ve hoşgörülü

bir insan olmanın, karşısındakine sevgisini ifade etmenin, saygı duymanın, anlayışlı ve sabırlı olmanın erdemlerini de hissetmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGU VE YORUMLAR

Bu bölümde katılımcılara uygulanan görüşme formundaki soruların cevapları belli kategoriler halinde tablo olarak verilecek; ayrıca tabloda yer verilen kategorileri tekrarlayan katılımcı sayıları belirtilecektir. Bu doğrultuda tabloya yönelik yorumlar yapılacaktır.

Buna göre katılımcılara sorulan “Hafızlığa başlamadan önceki ve hafızlığı bitirdiğinizdeki duygu ve düşüncelerinizi tek kelimeyle ifade edecek olsanız, hangi kelimeyi tercih ederdingiz?” sorusuna verilen cevaplara göre belli alt temalar oluşturulmuş olup bunlara katılımcıların verdikleri cevaplar tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 3.1: Hafızlığa başlamadan önceki ve hafızlığı tamamladığınızdaki duygu ve düşüncelerinizi tek kelimeyle ifade edecek olsanız hangi kelimeyi tercih ederdingiz?

Alt Temalar (Başladığımda)	Katılımcılar
Tedirginlik	K7, K14, K16, K17
Huzur	K1, K3
Mutluluk	K4, K13, K18
Heyecan	K2, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12,

	K15, K19
Alt Temalar (Bitirdiğimde)	
Sevinç	K5, K13, K15, K16
Huzur	K2, K9, K10, K11, K17
Gurur	K4
Başarı	K1, K6, K7, K8, K12, K14, K19

Tablo 3.1'e bakıldığında katılımcı cevaplarına göre belirlenen alt temaları hangi katılımcıların tekrarladığı görülmektedir. Tablo 1 hazırlanırken iki seçenek dikkate alınarak oluşturulmuştur. Soru, katılımcıların eğitime başlamadan önceki ve hafızlık sürecini tamamladıklarındaki hislerini öğrenmeye yönelik olduğundan tablo ikiye bölünerek hazırlanmıştır. Bu bağlamda birinci tabloda yer alan cevaplara göre katılımcıların geneli, hafızlık sürecine başlamadan önce, sürece dair heyecan duyduklarını belirtmişlerdir. 19 katılımcı içerisinde 10 katılımcı "heyecan" alt temasını belirlemiştir. Ayrıca bunlar arasından 4'ü "tedirginlik", 3'ü "mutluluk", 2'si "huzur" temalarını zikretmişlerdir.

Tablo 1'e bağlı olarak oluşturulan diğer bölümde görüldüğü üzere; katılımcılar, hafızlık sürecini tamamladıklarında hissettikleri duygunun başarı olduğunu tekrar etmişlerdir. Buna göre 19 katılımcının 7'si tarafından "başarı" teması belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların 5'i "huzur" temasını, 4'ü "sevinç"i, 1'i de "gurur"u ifade etmiştir.

"Hafızlığa başlamadan önceki ve hafızlığı tamamladığınızdaki duygu ve düşüncelerinizi tek kelimeyle ifade etseydiniz hangi kelimeyi tercih ederdiniz?" sorusuna karşılık katılımcı cevaplarından bazıları şu şekildedir:

K3: Aslında temel olarak hepimiz aynı şeyleri hissettik. İçimizde bu denli güzel bir iş yapıyor olmanın mutluluğu ve huzuru vardı. Öyle ki şu ana kadar hiç hissetmediğimiz bir huzur. Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur âyetini yaşayarak görecektik. Tabii bazı zamanlar zorlandık, ağladık; ama hiçbir zaman umutsuzluğa kapılmadık. Her zaman hayırlısıyla biteceğine inandık ve öyle de oldu çok şükür.

K15: Hafızlık çok heyecan verici bir şey. Tabii ki başlarken çok heyecanlıydım; ancak önünde uzun bir yol olduğunu düşünmek insanı biraz korkutuyor ve tedirgin ediyordu. Ama bittiğinde tam bir mutluluk yaşıyorsunuz. Bu sefer de bundan sonrası

için bir heyecan başlıyor. O zamana kadar yaşadığınız mücadele tatlı bir anıya dönüyor.

K17: Hafızlığa başlamayı düşündüğümde biraz tereddüt etmişim çünkü sadece hafızlık yapmayacaktım aynı zamanda eğitimimi de devam ettirmem gerekiyordu. Tereddüdün yanı sıra heyecanlıydım. Çünkü Rabbimizin kelamını ezberleme şerefine nail olacaktık. Hafızlığımı bitirdiğimde ise tarifi imkânsız bir duygu vardı içimde. Son sayfamı yaparken Kelamın verdiği ağırlıktan olsa gerek, sanki nefesim kesilecek gibiydi ve içimde hafif bir ürperti vardı. Tamamen bitirdiğimde ise kalbimde mutluluk ve huzur, yüz ifademde komik bir şaşkınlık vardı. Toparlamak gerekirse başı ve sonu da Rabbime hamd ve övgülerle doluydu diyebilirim.

K19: Hafızlığa başlarken inanılmaz heyecanlıydım. Zor olduğunu biliyordum. Ama Allah'ın kelâmının tamamını hıfz etme şerefine nail olmak, zorluklarla mücadelede bana güç verdi. Hafızlığa lisede başladım, üniversitede tamamlamak nasip oldu. Arada geçen uzun yıllarda bazı sebeplerden dolayı ara verdiğim ya da okul yoğunluğundan dolayı yavaş ilerlediğim oldu. Ancak bu süreçte hiç pes etmedim ve çok dua ettim. Allah, beni, bu güzel proje ile karşılaştırdı. Elhamdülillah! Hiç zorlanmadan kısa bir sürede tamamlamayı nasip etti. Bitirdiğim günü hiç unutmuyorum. Sevinç, mutluluk, şaşkınlık, heyecan... Nasıl tarif edebilirim, bilmiyorum. Uzun süre beklemek ve sabrın karşılığına ulaşmak. Bunların yanında bir de ağır bir sorumluluk duygusu. Allah, kelamının hıfzını nasip etti, ona layık olmayı ve hakkıyla yaşamayı bizlere nasip etsin.

Katılımcılar hafızlık eğitimiyle ilgili gruptaki her katılımcının benzer duyguları hissettiğini bildirmişlerdir. Onlar, böylesi zor bir süreci birlikte başarıyor olmanın mutluluğunu ifade ederken; aslında örgün eğitimle bir arada bu süreci tamamlıyor olmanın heyecanını ve şaşkınlığını da dile getirmişlerdir. Katılımcılar zor bir sorumluluğu yerine getirmenin yanı sıra bu eğitimin sıradan olmadığını belirterek; bu sürecin, kendilerine ayrı bir huzur verdiğini ve bir kul olarak Allah'ın kelamını ezberliyor olmakla çok büyük bir vazifeyi icranın lezzetini duyumsadıkların bildirmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlık sürecinde psikolojik motivasyonun sizdeki karşılığı nedir?” sorusuna yönelik alınan cevaplar tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Hafızlık sürecinde psikolojik motivasyonun sizdeki karşılığı nedir?

Alt Temalar	Katılımcılar
Cesaretlendirmek	K2, K5, K6, K8, K17
Destek	K7, K9, K10, K12, K13, K14, K19
Gayret	K4, K16
İnanmak	K1, K3, K11, K15, K18

Tablo 3.2’de katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda 4 alt temanın oluşturulduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların 7’si psikolojik motivasyonun destek anlamına geldiğini bildirmişlerdir. Katılımcıların 5’i “cesaretlendirmek”, 5’i “inanmak”, 2’si de “gayret” alt temasını oluşturmuşlardır. 19 katılımcının en çok tekrarladığı alt tema, “destek” olmuştur. Bu bağlamda psikolojik motivasyon denildiğinde katılımcıların geneli bu kavramın destek anlamına geldiğini bildirmişlerdir.

“Hafızlık sürecinde psikolojik motivasyonun sizdeki karşılığı nedir?” sorusuna verilen katılımcı cevaplarından bazıları şunlardır:

K12: Benim için hafızlıkta motivasyonun yeri çok büyük. Çünkü zorlandığınız noktalarda bırakma noktasına geliyor; ama o noktalarda özellikle grup ile yapmanın getirisi olarak arkadaşlarınızdan destek alıp asla bırakmıyorsunuz. Aksine daha verimli ezber yapabiliyorsunuz.

K15: Bu süreçte motivasyon çok önemlidir. Çünkü zorlandığınız her anda pes etmemek için sizi motive eden bir şeyin olması lazım. Bu açıdan hedefiniz tabii ki Allah rızasıdır. Ancak yorulduğunuz zamanlarda sizi enerji olarak da yükseltecek birtakım şeylere de ihtiyaç duyuyorsunuz. Bu bazen hocanızın size olan inancı bazen de kendinize verdiğiniz küçük bir ödül olabilir.

K17: Hafızlık sürecinde psikolojik motivasyonun çok önemli olduğunu düşünüyorum. İnsan için su ne ise hafızlıkta da motivasyon o demektir. Ayrıca ezber yaparken öğrencinin her gün yeniden enerji depolaması gerekmektedir.

K19: Benim için çevremdekilerin de bana güvenmesi ve beni desteklemesi çok önemlidir. Dolayısıyla bu süreçte olumsuz söylemlerde bulunanlardan hep uzak durdum. Zira etrafınızdan destek almak ve size inandıklarını bilmek insanın kendine güvenini artırıyor. Dolayısıyla ezber yaparken daha kolay motive oluyorsunuz.

Katılımcılar içinde bulundukları eğitim sürecinin sorumluluğunu yerine getirirken; aynı zamanda bu süreçte dışardan bir desteğin olmasını önemli bir güç olarak ifade

etmişlerdir. Bu manada hafızlıkta çaba ve gayretlerin sonuç verebilmesi için kendileri kadar süreci idare eden öğretici ve sürece dışarıdan tanık olan çevrenin de desteğinin önemli olduğu, katılımcıların genelinin tekrar ettiği bir görüştür.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlık eğitiminin grup halinde yapılıyor olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar bağlamında oluşturulan alt temalar ve bu alt temaları tekrarlayanlar Tablo 3.3’te gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Hafızlık eğitiminin grup halinde yapılıyor olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Alt Temalar	Katılımcılar
Ezberin Kolay Yapılması	K6, K9, K10, K12, K13, K19
Grubun Gerisinde Kalmamak İçin Daha Çok Gayret Göstermek	K2
Daha Az Hata	K7
Dikkatin Dağılmaması	K1, K3, K5, K15
Akılda Kalıcılığı Yüksek	K8, K11, K14, K16, K17, K18
Birlikte Başarmak	K4

Tabloya bakıldığında hafızlığın grup halinde yapılıyor olmasıyla ilgili bildirilen görüşler arasında; “akılda kalıcılığı yüksek” ve “ezberin kolay yapılması” alt temalarının eşit sayıda katılımcı tarafından tekrar edildiği görülmektedir. Buna göre 19 katılımcının 6’sı “akılda kalıcılığı yüksek”, 6’sı “ezberin kolay yapılması”, 4’ü de “dikkatin dağılmaması” alt temasını tekrar etmiştir. Tabloda görüldüğü üzere “grubun gerisinde kalmamak için daha çok gayret göstermek”, “daha az hata”, “birlikte başarmak” alt temalarını da 1’er katılımcı tekrar etmiştir.

Katılımcıların “Hafızlık eğitiminin grup halinde yapılıyor olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K1: Grup halinde ezber yapmanın en büyük avantajı sürekli disiplin halinde olmak bence. Çünkü bireysel olarak ezber yaparken kopabiliyorsun, bırakabiliyorsun; ayrıca bir süre sonra duvarları izlemek zorunda kalabiliyorsun. Ama grup halinde yaparken ezberi kaçırmamak için sürekli dikkatle takip etmek gerekiyor. Ayrıca farklı bir enerjisi olduğunu düşünüyorum. Yorgun dahi olsak herkes yüksek sesle okuyunca hepimizin enerjisi yükseliyor.

K7: Şöyle ki grup halinde ezber yapınca hareke ya da harf hatası yapma gibi bir şansımız olmuyor. Bu harika bir şey, çünkü ezberlerken yapılan hatanın düzeltilmesi çok zor oluyor.

K8: Grup halinde yaptığımız sayfalar, benim kendi yaptıklarımın daha çok aklımda kaldı diyebilirim. Çünkü grup halinde yaptığımız sayfalarda sayfanın makamı kulağımda kalıyor ve daha sonra onun sayesinde o sayfayı daha çabuk hatırlıyorum. Ayrıca grup halinde yaparken hatırlamadığımız ya da yanlış söylediğimiz kısımlar, ezber sırasında düzeltiliyor. Oysa kendi başıma yaptığım sayfalarda ancak ezberimi bitirip dinlettirirken, yanlışımı karşımdakinin söylemesiyle düzeltebiliyorum. Dezavantajı ise grupta herhangi bir kişi yorgun veya mutsuz olduğunda bu durum bütün grubu etkiliyor.

K11: Sesli halde olan talimle çalışma yönteminde birden çok öğrenme motorunun çalışmasıyla akılda kalıcılığı artıyor. Şöyle ki ezberi tekrar ettiğimde kulağıma, toplu şekilde ezber yaptığımız makam geliyor ve üzerinden 1 yıl geçmiş olmasına rağmen hala büyük bir kısmındaki ezber seslerini hatırlıyorum.

-Grup motivasyonu ile yapabileceğine olan inancın artıyor.

-Grupla okumada galat yapma imkanını ortadan kaldırarak okuyuşunu daha düzgün hale getiriyor. Şöyle ki benim okuyuşum ilk başta iyi değildi. Fakat grupla okuma sonrası hatalarım düzeldi ve güzel okumaya başladım.

-Kişisel manada hafızlık yaptığınızda dikkatinizi uzun süre toplama oranınız çok düşük oluyor. Fakat grupla yaptığınızda bir hedefe kitlenip gruba ayak uyduruyorsunuz.

Katılımcılar, grup halinde hafızlık eğitimi yapılmasının en önemli getirisi olarak ezberin kolay yapılabilirdiği ve yapılan ezberlerin akılda kalıcılığının daha yüksek olduğu görüşünü tekrar etmişlerdir. Ayrıca grupla yapılan eğitimde disiplin konusunda herkesin daha duyarlı ve sistemli hareket ettiği de bildirilen görüşler arasındadır. Ayrıca grubun gerisinde kalmamak için gayret gösterilmesi sebebiyle grubun enerjisinin bireysel çabaya da yansıdığı katılımcıların düşünceleri olarak ortaya konulmuştur.

Katılımcılara yöneltilen “Ezber yaparken musiki ve makam sizce önemli midir ve bunların ezbere katkısı nelerdir?” sorusunun cevapları bağlamında oluşturulan Tablo

3.4'te iki alt tema oluşturulmuş ve katılımcıların hangisini tercih ettikleri gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Ezber yaparken musiki ve makam sizce önemli midir ve bunların ezbere katkısı nelerdir?

Alt Temalar	Katılımcılar
Ezberleri Kolaylaştırır	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K13, K14
Akılda Kalıcılığı Ziyadeleştirir	K8, K11, K12, K15, K16, K17, K18, K19

Tabloda gösterilen verilere bakıldığında musiki ve makamla hafızlık yapmanın en önemli avantajı olarak ezberi kolaylaştırması görüşünün tekrar edildiği anlaşılmaktadır. Tabloda da görüleceği üzere katılımcıların 11'i tarafından tekrar edilen “ezberi kolaylaştırması” alt teması, hafızlıkta musiki ve makamın en önemli avantajı olarak belirtilmiştir. Diğer alt tema olan “akılda kalıcılığı daha fazla” alt teması ise 8 katılımcı tarafından seçilmiştir.

Katılımcıların “Ezber yaparken musiki ve makam sizce önemli midir ve bunların ezbere katkısı nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K2: Makam ezberimizi rahat yapmamızı sağlıyordu. Açıkçası önceki gibi düz okumak insanı yıldırıp sıkarken, makamlı okumak/okuyabilmek kişiye zevk veriyor ve ezberi kolaylaştırıyor. Ayrıca makamla yapılan ezberler akılda daha kalıcı oluyor.

K7: Musiki ve makam kesinlikle çok önemli. Çünkü zihnimizde kalıcılığı daha da fazla oluyor. Hatta makamla ezber yapınca ezberlememiz kolaylaşıyor.

K8: Bence önemli. Çünkü makamlı ezberlenen sayfalar makamsız ezberlenenlere göre daha fazla akılda kalıyor

K9: Bence makam ve musiki gerçekten ezber yapmakta yardımcı olan şeyler. Çünkü Kur’ân’da bir yeri makam ile okumak, okuduğunuz sese bir ritim ve ahenk katar. Bu da ezberlemeyi kolaylaştıran şeylerdendir.

K11: İnsan konuşması melodi iledir. İnsan, bu sayede birçok şeyle bağlantı kurabilir, duygusal ve zihinsel olarak. Hafızlık boyunca musiki ve makamla yaptığım ezber ile duygusal ve zihinsel olarak bağ kurmam sağlandı. Şöyle ki haslarımda çığ ezberlerdeki makamlar kulağıma geliyor ve hatırlamamı kolaylaştırıyor. Ayrıca tek

başına yaparken ki olumsuz fikirler ve duygular musiki ve makam ile yapıldığında uçup gidiyor.

Katılımcı görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde musiki ve makamla yapılan ezberlerin katkısıyla ilgili katılımcıların başka bir alt temaya yönelmedikleri ve birbirine yakın tekrarlarda yalnızca iki alt tema belirledikleri görülmüştür. Hafızlık eğitiminde kişilerin en çok zorlandıkları husus olarak değerlendirilen ezberlerin kolay yapılamaması ve akılda kalıcılığın yüksek olmaması hususlarının, musiki ve makamla yapılan hafızlık eğitimindeki en önemli avantaj olarak belirtilmesi ve bu görüşlerin dışında farklı bir görüşün ortaya konmaması dikkate değer bir durumdur. Zira katılımcılar, görüşlerinde, musiki ve makamın duygusal ve zihinsel bağın kurulmasında önemli olduğunu belirtmişlerdir. K8 görüşünü desteklemek için makamsız ezberle makam kullanarak yaptığı ezberi kıyasladığını ve makamla yapılan ezberin daha kalıcı olduğunu ifade etmesi oldukça manidardır.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlık eğitim sürecinde öğreticinin rolünden bahseder misiniz?” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan Tablo 3.5’te, katılımcılar tarafından belirlenen alt temalar ve bunları tekrarlayanlar gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Hafızlık eğitim sürecinde öğreticinin rolünden bahseder misiniz?

Alt Temalar	Katılımcılar
Disiplini Sağlayan	K18
Yöntem ve Metot Öğreten	K4, K9, K10, K12, K16
Süreci İyi Yöneten Bir Lider	K2, K3, K7, K11, K13, K14
Motivasyon Kaynağı	K1, K6, K8, K5, K15, K17, K19

Tabloya bakıldığında üç alt temanın birbirine yakın sıklıkta tekrar ettiği görülmektedir. Şöyle ki 19 katılımcının 7’si öğreticinin hafızlık eğitimindeki rolünün motivasyon sağlamak olduğunu belirtirken; 6 katılımcı bu soruya “süreci iyi yöneten bir lider” cevabını oluşturmuştur. Yine 5 katılımcı “yöntem ve metot öğretici” alt temasını seçerken, 1 katılımcı da “disiplini sağlayan” alt temasını ifade etmiştir.

“Hafızlık eğitim sürecinde öğreticinin rolünden bahseder misiniz?” yönelik katılımcı cevaplarından bazıları şu şekildedir:

K12: Benim için hocamın bana zorlandığım noktalarda her zaman yardımcı çözümler önermesi çok yararlı oldu.

K16: Hocanın çok büyük bir rolü olduğunu düşünüyorum. Öncelikle hocayla öğrencinin birbirlerini tanımaları gerekli. Çünkü hepimizin hayatları, düşünceleri ve öğrenme şekilleri farklı farklıdır. Mesela grupla ezber yaparken zorlanan arkadaşlarımız vardı. Ve hocamız bunu fark ederek ve anlayışla karşılayarak onlara farklı yöntemler buldu. Ben de başlarda çok zorlanıyordum. Bunun üzerine hocamız bana çeşitli yöntemler gösterdi. Ben de hepsini denedim ve bana en uygun olanıyla devam ettim. Tüm bunlardan yola çıkılarak denilebilir ki hocanın sizi yönlendirmesi ve her zaman takip etmesi işinizi çok daha kolaylaştırıyor ve bu durum sizi rahatlatıyor.

K13: Şimdi hafızlık gerçekten zor bir eğitim. Yani zorluğu sayfaların ezberinde değil, kişinin nefsi ile mücadelesinde bence. Ama elbette bazen sayfaları da ezberlemekte zorlanıyorduk. Bu iki açıdan da öğrencinin zaten büyük bir mental yorgunluğu oluyor. Üzerine bir de sorumluluk olarak derslerin eklenmesi bazen biz öğrencileri çok büyük çıkmazlara götürebiliyordu. İşittiğimize göre normalde hocalar daha katı, öğrenci ile iletişimi zayıf olan, sinirli vb. özelliklere sahip oluyorlarmış. Eğer bizim hocamız da bu şekilde olsaydı bu proje başarısızlıkla sonuçlanacaktı benim kanaatimce. Bence hoca, öğrencinin haleti ruhiyesi ve fiziksel yeterliliğini düşünerek ona göre ödevlendirme yapmalı. Zorlandığını fark etmelidir. Fark ettiğinde de ona hem manen hem de dersle ilgili yardımlarda bulunmalıdır. Bu da hocanın rolünün çok fazla olduğunu gösterir.

Katılımcıların bildirdikleri görüşlerin birbirine yakın sıklıkta tekrar etmesi, hafızlık sürecinde öğreticinin rolünün önemli olduğuna işaret etmektedir. Hafızlık eğitiminde öğrenen kadar öğreticinin de önemsenmesi gerektiği ve bir öğreticinin iyi motivasyon sağlayan, yöntem ve metot öğreten, süreci iyi yöneten bir lider özelliği taşıyan kişi olmasının önemli olduğu katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır.

Katılımcılara yöneltilen “Söz konusu hafızlık eğitiminde ezber yapmak için oluşturulan grupların ezber kabiliyeti aynı olan öğrencilerden oluşturulması sizce zorunluluk mudur?” sorusuna verilen cevaplara göre belirlenen alt temalar ve bunları tekrarlayanlar Tablo 3.6’da gösterilmiştir.

Tablo 3.6: Söz konusu hafızlık eğitiminde ezber yapmak için oluşturulan grupların ezber kabiliyeti aynı olan öğrencilerden oluşturulması sizce zorunluluk mudur?

Alt Temalar	Katılımcılar
Zorunluluktur	K8, K13, K15, K17, K18, K19
Zorunluluk Değildir	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K14, K16

Tablo 6’da yansıtılan verilere bakıldığında hafızlık eğitimi almak isteyen öğrencilerden oluşturulan grupların homojen olup olmamasıyla ilgili zorunluluk olup olmadığı sorulduğunda; katılımcıların büyük çoğunluğunun zorunluluk olmadığı yönündeki alt temayı tekrar ettiği görülmektedir. Bunlardan 19 katılımcıdan 13’ü “zorunluluk değildir” alt temasını belirlerken 6’sı da zorunluluktur alt temasını seçmiştir.

Katılımcıların “Söz konusu hafızlık eğitiminde ezber yapmak için oluşturulan grupların ezber kabiliyeti aynı olan öğrencilerden oluşturulması sizce zorunluluk mudur?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları şunlardır:

K4: Bence zorunlu değildir. Bununla beraber ezber kabiliyeti aynı olan gruplarda daha çok verim alınabileceğini düşünüyorum. Buna göre ne hızlı yapabilen yavaş yapabileni zorlasın. Ne de yavaş yapabilen hızlı yapabileni bekletsin.

K8: Bence kişinin denk arkadaşlarıyla ya da kabiliyeti yakın kişilerle ezber yapması kişiye daha çok katkı sağlıyor.

K11: Ezber kabiliyeti farklı seviyelerde olanlar bir arada ezber yapabilirler. Fakat sonrasındaki ezberin sağlamlığı kişinin ezber kabiliyetine göre değişiyor. Bu da ezber kabiliyeti zayıf olanın ekstra efor sarf etmesini zaruri kılıyor. Bu bağlamda hem mental hem de psikolojik açıdan ezber seviyesi uç zıtlıkta olanlardan ziyade birbirine yakın bireylerin beraberce yapması daha uygun olabilir. Fakat yine de bunun zorunlu olması gerektiği kanaatinde değilim. Çünkü hafızlığı tamamlama insanın kendi iç motivasyonunu sağlayıp sağlayamamasına ve kendini ne kadar zorlayabildiğine bakıyor.

K15: Bence zorunlu olmalı. Çünkü her ne kadar ezber hızı giderek artsa da hızlı ezberleyen öğrenciler için fazla tekrar süresi olumsuz bir etken olabiliyor.

K17: Aslında böyle bir durumun varlığı kaçınılmazdır ve böyle bir zorunluluk olup olmaması öğrencilerin isteğine bağlı olmalıdır. Eğer böyle bir sistem olacaksa ezber kabiliyeti yüksek olan grupla ezber kabiliyeti normal olan bir grubun aynı kurumda (örneğin okul, yurt vb.) yer almamaları daha doğru olacaktır. Çünkü ezber kabiliyeti yüksek olan grubun hızlı ilerlemesi, ezber kabiliyeti normal olan grubu kötü etkileyebilir.

Katılımcılar arasından 13 katılımcının bildirdiği görüş doğrultusunda hafızlık eğitimi için oluşturulan grupların homojen olmasının çok da önemli olmadığı ifade edilebilir. Bununla beraber katılımcı görüşlerinin genelinde, hafızlık eğitimi için oluşturulan gruplar aynı özellikte olsa daha iyi sonuçlar alınabileceği yaklaşımı da dile getirilmiştir. Ancak katılımcılar, bu şekilde yapılan uygulamada da sorun yaşamadıklarını görüş olarak belirtmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen “Örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmak okul derslerinizi hangi yönde etkiledi? Olumlu ya da olumsuz etkilerini yazınız?” sorusu için katılımcılar tarafından belirtilen alt temalar ve bunları tekrar edenler Tablo 3.7’de gösterilmiştir.

Tablo 3.7: Örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmak okul derslerinizi hangi yönde etkiledi? Olumlu ya da olumsuz etkilerini yazınız?

Alt Temalar	Katılımcılar
Derslerime Destek Oldu	K1, K2, K3, K5, K6, K8, K9, K10, K12, K13, K16, K18, K19
Derslerimde Bazen Geri Kalmama Neden Oldu	K4, K7, K11, K14, K15, K17

Tablo 3.7’ye bakıldığında katılımcılar tarafından iki alt temanın oluşturulduğu görülmektedir. 19 katılımcı arasından 13’ü en sık tekrar eden alt tema olarak “derslerime destek oldu” alt temasını tekrar etmiştir. İkinci alt tema olan “derslerimde bazen geri kalmama neden oldu” alt temasını ise 6 katılımcı tekrar etmiştir. Yine tabloya göre katılımcıların genelinin örgün eğitimle birlikte sürdürülen hafızlık eğitiminin okul derslerine destek olduğu yönünde görüş bildirdiği ifade edilebilir.

Katılımcıların “Örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmak okul derslerinizi hangi yönde etkiledi? sorusuna bildirdikleri cevaplardan bazıları şunlardır:

K3: Olumsuz olarak hiçbir etkisi olmadı. Süreç içerisindeyken zorlandık. Fakat sonucuna baktığımızda aslında şunu gördük ki bu uygulamanın bize çok yararı olmuş. Şöyle ki bizler, bu esnada ezber yapmayan ve bizden daha çok çalışan arkadaşlarımızı geçtik. Bununla beraber zihnimiz açıldı ve en önemlisi fazla boş oturmaktan oluşan rehaveti unuttuk ve sürekli faal olarak çalıştık.

K4: Gördüğüm kadarıyla örgün eğitimle hafızlık yapmak benim için de arkadaşlarım için de zorlayıcı oldu. Ama hafızlığımızı ilerlettikçe zihnimiz daha açıldı ve dersleri daha kolay anlayabildik. Zihnimizin açılması her yönden bize kolaylık sağladı. Ama bazı zamanlarda da ya derslerimizden geri kaldık ya da ezberimizden.

K8: Sözel ve sayısal derslerde daha çabuk kavrayabilme yetisi kazandırdı. Kur'ân-ı Kerîm dersinde gerginliğimi alıyordu. Çünkü derste okuyacağımız sayfaları önceden çalışmış oluyorduk. Olumsuz etkisi ise bazı zamanlar ders çalışmaya vaktimizin kalmaması ya da okuldan sonra yaptığımız hafızlık derslerinden sonra yorgun olmamızı.

K11: Kamptan önce az bir sayfa ezber yapmış olsam da hafızamın açılmaya ve algı seviyemin yükselmeye başladığını gördüm. Olumsuz olarak da ezberimi yaptığım dönemde ezber saatimin çok uzun olmasından diğer derslerime vakit ayıramıyordum.

K15: Ne zaman ezberimi düzenli yapsam notlarımın daha güzel geldiğine şahit oldum. Ancak yetişme telaşının olması moral bozucu olabiliyor. Bir de her zaman aynı düzende ders çalışmıyorum.

Katılımcılar bildirdikleri görüşlerde hafızlık eğitiminin örgün eğitimde aldıkları derslere olumlu yönde etkisi olduğunu belirtirken bazen de derslerden geri kalmalara neden olduğu yönünde açıklama yapmışlardır. Katılımcılar, görüşlerinde bu geri kalmaların sebeplerini açıklarken de başlangıçta denge anlamında adaptasyon sorunu yaşadıklarını, ancak zamanla bu sorunu giderdiklerini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar akademik başarılarını dile getirirken hafızlık eğitiminde olmayan arkadaşlarıyla kıyasladığında kendilerinin daha yüksek notlar aldıklarının altını çizmişlerdir. Bununla birlikte hafızlığın öğrenci için disiplin ve düzen anlamına geldiği konusuna da görüşlerinde yer vermişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlığa başlamadan önce ezber geçmişiniz var mıydı?” sorusuna verilen cevaplara göre Tablo 3.8 hazırlanmıştır.

Tablo 3.8: Hafızlığa başlamadan önce ezber geçmişiniz var mıydı?

Alt Temalar	Katılımcılar
Ezber Geçmişim Var	K1, K2, K3, K4, K9, K10, K11, K14, K15, K17, K18, K19
Ezber Geçmişim Yok	K5, K6, K7, K8, K12, K13, K16

Tabloya göre 12 katılımcının ezber geçmişinin olduğu 7 katılımcının ise ezbere dair tecrübesinin olmadığı belirtilebilir. Buna göre hafızlık eğitim sürecine katılan 19 katılımcı içerisinde ezber geçmişi olan katılımcı sayısının daha fazla olduğu ifade edilebilir.

Katılımcıların “Hafızlığa başlamadan önce ezber geçmişiniz var mıydı?” sorusuna yönelik oluşturdıkları cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K9: Düşünüyorum, çünkü insan ne kadar çok ezber yaparsa ezber yönünden kendini o kadar çok geliştirmiş olur. Ayrıca yaptığım ezberler sayesinde Kur’ân’ı daha az hatasız okuyabildim.

K11: Klasik usul olduğu için ezberleme metodunun fazla katkısı olduğunu düşünmüyorum. Bu yöntemin katkılarına gelince öncelikle daha önce hiç olmadığı kadar Kur’ân’a aşinalığım arttı. Bu esnada hafızam açılmaya, algı seviyem de yükselmeye başladı. Kendi başıma ezber yaklaşık 3-4 saatimi alıyordu ve çok zorlanıyordum. Zaten e bir yıl içerisinde sadece 15 sayfa ezberleyebildim. Fakat şu anda yaptığım o sayfalar üzerinden has geçtiğimde hatırlıyorum. Çünkü sayfaları kendi başıma ezber yaparken ve ezber dışında Gülsüm hocamızın sesini sürekli dinliyordum. Şu an da o sayfaları has yaptığımda Gülsüm hocamızın makamı zihnime geliyor.

K15: Daha önce çok zor ezberleyen biri olduğumdan ezber hızım için olumlu bir etkisi olduğunu düşünüyorum.

Katılımcı cevaplarına göre ezber geçmişi olan kişilerin ezber konusunda daha ileri seviyeye geçebildikleri ve ezber geçmişi olmayanlara kıyasla daha kolay ve hızlı ezber yapabildikleri belirtilebilir. Bunun yanı sıra katılımcılardan bazıları ezber geçmişi olmalarından dolayı uyum problemini daha az yaşadıklarını ve daha kolay adapte olabildiklerini bildirmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen “Grupla ezber yaparken hareke ve kelime hatası oluyor mu?” sorusuna verilen cevaplara göre hazırlanan alt temalar ve bunları hangi katılımcıların tekrarladıkları Tablo 3.9’da gösterilmiştir.

Tablo 3.9: Grupla ezber yaparken hareke ve kelime hatası oluyor mu?

Alt Temalar	Katılımcılar
Hata Oranı Daha Düşük	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19
Hata Oranı Yüksek	

Tablo 3.9’a bakıldığında “Grupla ezber yaparken hareke ve kelime hatası oluyor mu?” sorusu karşılığında katılımcıların iki alt temadan yalnızca birini tekrar ettikleri görülmektedir. Buna göre katılımcılar, grupla ezber yaparken hareke ve kelime hatalarını daha az yaptıklarını belirtmiş; ayrıca 19 katılımcının tamamı da “hata oranı daha düşük” alt temasını tekrar etmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere “hata oranı yüksek” alt temasını hiçbir katılımcı tekrar etmemiştir.

Katılımcıların “Grupla ezber yaparken hareke ve kelime hatası oluyor mu?” sorusuna karşılık oluşturdukları cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K9: Grupla ezber yaparken bir kişi yanlış yapsa hocamız ya da biz öğrenciler genelde hep duyarız. Çünkü ortada belli bir akış varken o akışa ters olan bir kusur hemen fark ediliyor.

K18: Grupla ezber yaparken hata yapabilmek pek mümkün değil. Zira ekipte herkes aynı âyeti defalarca okuyor. Hata söz konusu olduğunda ise kısa sürede fark ediliyor ve düzeltiliyor.

Katılımcılar, bildirdikleri görüşlerinde grupla ezber yapmanın hareke ve kelime hatasını en aza düşürdüğünü belirterek, herhangi bir hata oluştuğunda grubun diğer üyeleri tarafından bu hatanın fark edilerek düzeltildiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen “Sizce hafızlığı, yatılı hafızlık kursunda yapmak mı veya örgün eğitimle birlikte yapmak mı caziptir?” sorusuna verilen yanıtlara göre oluşturulan alt temalar ve bunları tekrar eden katılımcıların kodları Tablo 3.10’da gösterilmiştir.

Tablo 3.10: Sizce hafızlığı, yatılı hafızlık kursunda yapmak mı veya örgün eğitimle birlikte yapmak mı caziptir?

Alt Temalar	Katılımcılar
Yatılı Hafızlık Eğitimi	K4, K11, K17
Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19

Tablo 3.10’a bakıldığında 19 katılımcıdan 16’sının “örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi” alt temasını oluşturdukları, “yatılı hafızlık eğitimi” alt temasını da 3 katılımcının tekrar ettiği görülmektedir.

Katılımcılara yöneltilen “Sizce hafızlığı, yatılı hafızlık kursunda yapmak mı veya örgün eğitimle birlikte yapmak mı caziptir?” sorusuna katılımcılar tarafından verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K4: Her ne kadar biz örgün eğitimle yapsak da ben, hafızlık kurslarında ve bütün motivasyonunu ve enerjisini hafızlığa harcayarak, hafızlık yapılmasının daha sağlam olacağı kanaatindeyim.

K8: Ben hafızlığı örgün eğitimle yapmanın daha mantıklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü okula gitmeyi seviyorum ve eğer yatılı bir kursta kalsaydım okulu bırakmak (dışardan tamamlamak) ya da ara vermek zorunda kalacaktım. Oysa kendi yaşitlarımla eğitim almak benim daha çok yararına.

K19: Yatılı kurslarda öğrencilerin çok fazla kısıtlandığını ve baskı altında olduklarını hem gördüm hem de orada hafızlık yapan yakınlarımdan şahit oldum. Zaten hafızlık yaparken insan hem nefsiyle hem şeytanla mücadele ediyor. Bunların üstüne baskının olduğu ve bazı şeylerden de mahrum kalınan bir ortamda hafızlık yapmak işi daha da zorlaştırıyor. O yüzden örgün eğitimle birlikte hafızlık yaparken sosyal anlamda da hiçbir şeyden geri kalmayarak hıfzımı tamamladım ve bunun daha iyi olduğu kanaatini taşımaktayım. Üstelik bu süreçte ders başarıım da arttı.

Katılımcıların görüşlerine bakıldığında, büyük çoğunluğun örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitiminin devam ettirilmesinin kendileri için daha uygun bir tercih olduğu yönünde görüş ortaya koydukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar, okul ortamından ayrılmadan ve örgün eğitimi devam ettirerek hafızlık eğitiminin yapılmasının yerine getirmek istedikleri iki ideali de aynı anda gerçekleştirmek anlamına geldiğini görüş olarak belirtmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlık esnasında şöyle yapsak daha iyi olurdu, dediğiniz neler var?” sorusuna verilen cevaplar bağlamında 6 alt tema oluşturulmuş ve bunlar Tablo 3.11’de verilmiştir.

Tablo 3.11: Hafızlık esnasında “Şöyle yapsak daha iyi olurdu” dediğiniz neler var?

Alt Temalar	Katılımcılar
Bireysel Olarak Daha Dolu Geçirmek İsterdim	K1, K2, K3, K9, K10,
Program İdealdi	K4, K5, K12, K13, K16
Ezberler Yalnızca Öğreticiye Verilmeli	K6, K8
Daha Erken Yaşta Başlamak	K7, K17, K18
Bireysel Etkinlikler ve Grup Etkinlikleri	K11, K19
Daha Düzenli ve Sistemli Olmalı	
Az Sayfayla Başlamak	K14, K15

Tablo 3.11’e bakıldığında katılımcıların iki alt temayı da eşit tekrar ettikleri görülmektedir. 19 katılımcının 5’i “programın ideal olduğu” alt temasını seçerken 5’i de “bireysel olarak daha dolu geçirmek isterdim” şikkını belirlemiştir. “Daha erken yaşta başlamak” alt temasını 3, “bireysel etkinlikler ve grup etkinlikleri daha düzenli ve sistemli olmalı” şikkını 2, “ezberler yalnızca öğreticiye verilmeli” seçeneğini 2, “az sayfayla başlamak” alt temasını da 2 katılımcı tercih etmiştir.

Katılımcıların hafızlık esnasında “Şöyle yapsak daha iyi olurdu” dediğiniz neler var, sorusuna karşılık verdikleri cevaplardan bazıları şunlardır:

K8: Bazen ‘ezberlerimizi birbirimize verdik; fakat hocaya verseydik daha iyi olabilirdi’ diye düşünüyorum.

K11: Kesinlikle hocamızın önceden ezber yapacağımız sayfaları 5 defa yüzüne okuyup gelin sözünü dinlerdim. Mümkünse ezberden önce meal okurdum ve bilmediğim kelimelere aşina olmaya çalışırdım. Yemek konusuna daha fazla dikkat ederdim. Şöyle ki hamur işi, ağır yağlı yiyecekler, paketli ve hazır gıdalar tüketmek istemezdim. Bu süreçte düzenli olarak zihinsel ve fiziksel dinginlik için spor faaliyetim olsun isterdim. Arada bir motivasyon niteliğinde gezi, muhabbet veya oyun saati olsun isterdim. Yatış ve kalkış düzenimi; yatsı namazı ve teheccüt vakti arası yatış, teheccüt ve sonrası ezbere başlama ve öğle namazı öncesinde ezberlerin bitirilmesi şeklinde ayarlamak isterdim. Grup içinde hoca olmadığı zaman ezberi

yönetecek öğrencilerin önceden belirlenmesini ve disiplini sağlayacak bir yapıda öğrenciler olmasını istedim. Zira hafızlık esnasında bu bize çok fazla zaman kaybettirmişti. Bir de bu dönemde temizlik sorumluluğunun öğrencilere verilmemesini istedim.

K18: Küçüklükten bu yana hem ilmi donanım hem de ahlaki ve manevi terbiye olarak hafızlık öğrencisi olamaya layık olarak yetişmek istedim.

Katılımcıların tekrar ettikleri alt temalara bakıldığında iki alt temayı eşit olarak belirledikleri görülmektedir. Buna göre projeye iştirak edenler, kendilerine tekrar hafızlık eğitim programı uygulanmış olsa zamanlarını bireysel olarak daha yoğun geçireceklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler, aynı sıklıkta tekrar ettikleri diğer alt temada da uygulanan programın yeterli düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla katılımcı görüşlerinden hareketle örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi projesinde öğrenenlere yönelik bireysel gelişim amaçlı ek programların yapılmasının gerekliliği üzerinde durulabilir.

Katılımcılara yöneltilen “Fiziki bakımdan hafızlıkla ilgili nasıl bir ortam arzuldunuz?” sorusuna karşılık verilen cevaplardan hareketle iki alt tema oluşmuş ve bunlar Tablo 3.12’de verilmiştir.

Tablo 3.12: Fiziki bakımdan hafızlıkla ilgili nasıl bir ortam arzuldunuz?

Alt Temalar	Katılımcılar
Aydınlık, Geniş ve Ferah	K6, K8, K15, K17, K18, K19
Ortamımız idealdi	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K16

Tablo 3.12’ye bakıldığında “Fiziki bakımdan hafızlıkla ilgili nasıl bir ortam arzuldunuz?” sorusunun iki alt tema halinde ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre katılımcıların önemli bir çoğunluğu, hafızlık eğitimi aldıkları ortamın ideal olduğunu belirtmişlerdir. Bunlardan 13’ü “ortamımız idealdi” alt temasını, 6’sı ise “ortamımız daha aydınlık, geniş ve ferah olabilirdi” alt temasını tekrar etmişlerdir.

Katılımcıların “Fiziki bakımdan hafızlıkla ilgili nasıl bir ortam arzuldunuz?” sorusuna karşılık verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K1: Fiziki olarak arzuladığımız ortamı bulduğumuzu düşünüyorum. Ferah, klimalı değişik bir oturma düzeni olan sınıfımız vardı. Ortamın klasik sınıf düzeninde yahut yerde oturma şeklinde olmaması farklı bir hava kattı.

K17: Temiz hava alınabilecek, ayrıca yeşilliğin bol olduğu ferah bir ortam isterdim. Aynı şekilde ezber yapılan yer ile ders dışında kalınan yurt, oda ve yemekhane gibi yerlerin temizliği daha fazla önemsense ve ortam düzenli olsa daha iyi olabilirdi.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, hafızlık eğitiminin yapıldığı ortamdan memnundur. Zira katılımcıların bazıları bildirdikleri görüşlerinde hafızlık eğitim programını aksatacak herhangi bir olumsuzluğa rastlamadıklarını belirtmiş; bazı katılımcılar da hafızlık eğitimi için uygulamanın yapıldığı ortamın daha aydınlık ve ferah olması gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlık eğitim sürecinde yapılan sosyal aktiviteler sizi nasıl etkiledi?” sorusu karşılığında alınan cevaplara göre 4 alt tema belirlenmiş olup bu alt temalar ve bunları tekrar eden iştirakçiler Tablo 3.13’te verilmiştir.

Tablo 3.13: Hafızlık eğitim sürecinde yapılan sosyal aktiviteler sizi nasıl etkiledi?

Alt Temalar	Katılımcılar
Dinlendirici Oldu	K1, K10,
Motivasyon Sağladı	K3, K6, K8, K9, K17,
Ezber İçin Zihinsel Bir Hazırlık Oluşturdu	K2, K4, K7, K11, K13, K14, K15, K16, K18
Ezber Gücünü Artırdı	K5, K12, K19

Tablo 3.13’te katılımcı cevapları bağlamında oluşturulan dört alt tema yer almaktadır. Bunlar arasında en sık tekrar eden alt temanın “ezber için zihinsel bir hazırlık oluşturdu” alt teması olduğu ve bunun 9 katılımcı tarafından tekrar edildiği tabloda gösterilmiştir. Yine 5’i, “motivasyon sağladı”, 3’ü “ezber gücünü artırdı”, 2 si de “dinlendirici oldu” alt temasını tekrar etmiştir.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlık eğitim sürecinde yapılan sosyal aktiviteler sizi nasıl etkiledi?” sorusuna karşılık verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K6: Zor bir süreç olan hafızlık eğitim sürecinde geri adım atmamak için içimizdeki isteğin devam etmesi adına sosyal aktiviteler düzenlendi. Bu durum, bir yandan bizi dinlendirirken aynı zamanda yeni ezberler için bize enerji kaynağı oldu.

K11: Sürekli ezber yapmakla zihnimiz yorabiliyordu. Bundan dolayı arada farklı bir şeylerle uğraşmak ve eğlenceli etkinliklerde yer almak rahatlamamızı sağlayıp zihnimizdeki yorgunluğu alıyordu.

K5: Sosyal aktiviteler çay molası gibi geliyordu. Yine farklı bir şeylerle uğraşmak bizi yeniliyordu. Bu durum, ezberlerimizi daha istekli ve hevesli bir şekilde yapmamızı sağlıyordu.

Katılımcı görüşlerinin genelinde sosyal aktivitelerin hafızlık eğitim sürecinde bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Genel olarak bildirdikleri görüşlerde program aralarına yerleştirilen sosyal aktivitelerin bir sonraki ezber eğitimi için zihnin dinlendirilmesini sağladığı, farklı bir alanla uğraşıldığı için zihni rahatlattığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca sosyal aktivitelerin önemli bir motivasyon kaynağı olduğu, dinlendirici etki oluşturduğu ve ezber yapılmasını kolaylaştırdığı da katılımcıların bildirdikleri görüşler arasındadır.

Katılımcılara yöneltilen “Hafızlığa başlama ve hafızlığı bitirme arasında geçen süre içerisinde kendinizde fark ettiğiniz gelişmeler nelerdir, duygu ve düşüncelerinizi paylaşır mısınız?” sorusuna verilen cevaplar bağlamında oluşturulan alt temalar Tablo 3.14’te verilmiştir.

Tablo 3.14: Hafızlığa başlama ve hafızlığı bitirme arasında geçen süre içerisinde kendinizde fark ettiğiniz gelişmeler nelerdir, duygu ve düşüncelerinizi paylaşır mısınız?

Alt Temalar	Katılımcılar
Grupla Hareket Edebilmek	K1, K3
Sorumluluk Bilinci	K2, K5, K8, K9
Sabır Gösterme	K10, K11, K14, K15, K16, K17
Özverili Davranma	K7, K4, K19
Saygı ve Hoşgörü	K6, K12, K13, K18

Tablo 3.14’e bakıldığında 5 alt temanın katılımcılar tarafından oluşturulduğu ve bunlar arasında “sabır gösterme” alt temasının diğerlerine göre daha fazla tekrar edildiği görülmektedir. Buna göre 19 katılımcıdan 6’sı “sabır gösterme”, 5’i “saygı ve hoşgörü”, 4’ü “sorumluluk bilinci”, 3’ü “özverili davranma”, 2’si “grupla hareket etmek” alt temasını tekrar etmiştir.

Katılımcılara sorulan “Hafızlığa başlama ve hafızlığı bitirme arasında geçen süre içerisinde kendinizde fark ettiğiniz gelişmeler nelerdir, duygu ve düşüncelerinizi paylaşır mısınız?” sorusu karşılığında alınan cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K8: Hafızlık sürecinin zor olduğunu çevremizden duyardık; ancak biz grupla hafızlık öğrenirken açıkçası zorluk yaşamadık. Yani çok zorlanmadık diyebilirim. Bununla beraber bazı dönemler hafızlığı dersle bir arada ilerletmek zor olsa da üzerimize aldığımız sorumluluğu sonuna kadar taşıma konusunda birbirimize destek olduk. Hafızlık eğitimi tamamlandığında benim için çok önemli olan bu eğitimi başarmanın mutluluğunu yaşadığım gibi bu kadar büyük bir sorumluluğu yerine getirmekten de ayrıca gurur duydum.

K14: Ezberlerin yapıldığı sırada okul hayatımız da devam ettiği için zorlandığımız anlar oldu. Bazen yarıda bırakmayı bile düşündüm. Ama grup halinde ilerlediğimiz için o bütünlük bizi bir arada tutuyor adeta iten bir güce dönüşüyordu. Birlikte ilerlerken hem birbirimizden güç alıyor hem de sabredersek sonuca ulaşabileceğimiz konusunda aramızda konuşuyorduk.

K11: 10 haftada hafızlığımı tamamladım. Grupla ezber 17 Haziran’da başlamıştı. Fakat ben tam olarak 2 veya 3 hafta sonra gruba düzenli dahil olabildim. Bu süreçte ilk başladığımda grup 7 sayfa yapıyordu. Fakat ben 4 sayfa ile başlayabildim. Grupla 7 sayfayı ezberliyordum. Ancak günlük yapılması gereken ezber tekrarında 4 sayfa verebiliyordum. Sonra ilk hafta içerisinde 4 olan sayfam 5 oldu bazen altı oldu. Lakin yaklaşık 2 hafta sonrasında adapte olup 7 sayfayı yapmaya başladım. Sekiz sayfaya başladığımız da artık zihnim iyice açılmıştı. Ben zihnim müsaade ettikçe sayfa sayımı sekizden daha fazlaya zorladım ve günde 10 sayfa çiğ yapmaya başladım. Bu özellikle hafızlığımın son 2-3 haftasında yoğunlaşarak ortalama 15 sayfaya çıktı. Bu şekilde hafızlığımı tamamlamış oldum.

K12: Hafızlığa başlamak benim için kesinlikle nasip işiydi. Çünkü önceleri ezberim kötü olduğundan; hafızlığı, yapmamaktan korkup istemiyordum. Sonra bu projeye dahil oldum ve bunun ezber kabiliyeti işi değil de emek işi olduğunu gördüm. İlk önce 1 yıl kadar hazırlık ve makam eğitimi aldık. Sonra ezbere başladığımızda aldığımız makam eğitimi çok yardımcı oldu. Bir de günde 8 sayfa ezber yaptığımız

zamanlarda çok zorlandım. Sağ olsun arkadaşlarım bu konuda bana çok yardımcı oldular.

K19: Hafızlığa bireysel olarak başlamıştım ve bu şekilde bir hafızlık benim için daha zordu. Grupla yaparken çok daha rahat yaptım. Kimi zaman etrafımızdakilerin olumsuz söylemleri ve sistem eleştirilerine maruz kalsak da başımızda bize inanan ve güvenen bir hocamız olduğu için çok şanslıydık. Bizi her zaman motive etti. O, bizi kısıtlamadığı için hem ezber yaptık hem de sosyal anlamda hiçbir şeyden mahrum kalmadık. Şunu net diyebilirim ki ezber yaptığım zamanlar hayatımda geçen en keyifli ve güzel zamanlardı.

Bir işe başlayınca yarım bırakmaktan yana değilimdir. Ama bu eğitim süreci beni hayli zorlasa da gerekenin üzerinde bir özveri gösterilmesi gerektiğini düşünerek, kendi kendimi bu konuda ikna ettim. Eğitimin sonunda gerçek özverinin ne demek olduğunu anladım.

Katılımcılar tarafından bildirilen görüşlerin genelinde örgün eğitimle birlikte sürdürdükleri hafızlık eğitim sürecinde birçok davranışı edindikleri belirtilmiştir. Katılımcı görüşleri bağlamında örgün eğitim kapsamında kazandırılması planlanan birçok davranışın hafızlık eğitimi ile öğrencilere beceri olarak yerleştirilmesi, projenin verimliliği açısından da son derece önemlidir.

Hafızlık eğitim sürecine başlarken duygu ve düşüncelerini ifade eden katılımcılar, başlangıçta sürece dair zorlukların olabileceğini düşünerek endişelendiklerini, dersleriyle ilgili tedirginlik yaşadıklarını, ezberlerinin başlangıçta yavaş ve az sayfa ile başladığını sonrasında hedeflenen düzeye çıktığını dile getirmişlerdir. Ayrıca örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitiminde süreci ilerletirken sabır erdemini tecrübe ederek öğrendiklerini belirten katılımcılar; aynı zamanda saygı ve hoşgörü erdeminin yanı sıra özverili olma, sorumluluk bilincini yerine getirme ve grupla birlikte hareket ederek grubun gerisinde kalmama davranışını edindiklerini de ifade etmişlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

a. Sonuç

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm, insanlar için kılavuz niteliğinde olan eşsiz bir kaynaktır. Kur'ân, Allah'ın emir ve yasaklarının ayetler aracılığıyla insanlara bildirilmesini içeren ve insanların yaşantıları boyunca nasıl bir yol izlemeleri gerektiğiyle ilgili ölçülere ulaşabilecekleri, her çağa seslenebilme özelliğine sahip bir kaynaktır. Nüzulünden bugüne kadar Kur'ân, hiçbir ayeti değiştirilmeden, tahrip edilmeden Allah'ın koruması altında kalmıştır. Nitekim Allah, bu teminatı bizlere Hicr suresi 9. ayetle bildirmiştir: Kur'ân'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız. Ayette de bildirildiği üzere Kur'ân'ın korunması Allah'ın bir emridir. Bu emri veren yüce yaratıcı Kur'ân'ı Kerîm'i kendisinin koruyacağını bildirirken aslında insanlığa inen bu kutsal kitabın tahrip edilmemesi gerektiğini de bildirmektedir. Kur'ân'ın korunmuşluğuna hizmet etmek amacıyla insanlar Efendimiz Hz. Muhammed ile birlikte ayetleri ezberleyerek hafızalarına almışlar ve bu geleneğin devam etmesi için de teşvik edici rol üstlenmişlerdir. Sahabe, Kur'ân ezberlemeye ve ezberledikleri ayetleri hayata geçirme konusunda oldukça hassas davranarak bu ibadetin mahiyetini ortaya koymuşlardır. Hafızlığın yalnızca Kur'ân ezberinden ibaret olmadığı, ayetlerin hayata geçirilmesi konusunda tüm çabanın sarf edilmesi gerektiği, sahabe yaşantılarına bakıldığında anlaşılmaktadır. O halde hafızlık denildiğinde yalnızca Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesi düşünülmemelidir, ayetlerin mahiyetince insan yaşantısında pratiğe dönüşmesi önemsenmelidir. Bu hususta verilebilecek en iyi örnek başta Efendimiz Hz. Muhammed olmakla birlikte Abdullah b. Ömer de akla gelmektedir. Surede geçen emirleri yerine getirmeden diğer surelerin ezberine geçmediği için Abdullah b. Ömer'in Bakara suresini ezberlemesi 8 yıl sürmüştür. Hafızlık geleneği devam ettirilirken ölçünün Abdullah b. Ömer ve onun gibi bu işe azimle sarılan, gayret etmekten geri durmayan, Kur'ân'daki emirleri yaşantısında uygulayan kişilerin örnek verilmesi ve mahiyetin tam olarak idrak ettirilmesi gerekmektedir.

Türk-İslam toplumu Efendimize ve Efendimizle birlikte öğrenilen Kur'ân-ı Kerîm'e sahip çıkmayı amaç edinmiş bir millettir. Geçmişe bakıldığında bunun örneklerini görmek mümkündür. Tarihte yaşanan tüm zorluklara rağmen Türk toplumu Kur'ân okumaya ve öğretimine hiçbir dönem ara vermemiştir. Toplum olarak kutsal sayılan emanetlere sahip çıkmayı bir borç bilen Türk toplumu bu kutsalların korunması ve diğer nesillere aktarılması için üzerine düşen sorumluluğun farkında olmuştur.

Kur'ân öğretiminin yanı sıra Kur'ân'ın ezberlenmesi de toplumca sahip çıkılan bir İslam geleneğidir. Bu amaçla açılan kurslar, düzenlenen faaliyetlerle Kur'ân'ın ezberlenmesi desteklenmiştir. Yapılan düzenlemelerle Kur'ân-ı Kerîm'in ezberleyen talebe sayısının artırılması ve toplumun her kesiminde bu eğitimin yaygınlaşmasının sağlanması hedeflenmiştir. 2014 öncesinde hafızlık yapmak isteyen öğrenciler okula ara vermek durumunda kalıyor ve hafızlık eğitimini ancak yatılı bir Kur'ân kursunda alabiliyordu. 2014-2015 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlayan yeni düzenlemeyle MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün koordine ettiği “Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi” hayata geçirilmiştir. Bu uygulamayla öğrencilerin okullarına ara vermelerine gerek kalmadan hafızlık eğitimi alabilmesinin yolu açılmıştır. Bu proje kısa zamanda Türkiye genelinde oldukça büyük bir ilgi ve destek görmüş, veliler, öğrencilerin bu eğitimi almaları için gereken prosedürleri yerine getirmiştir. Türkiye'nin bazı illerindeki imam hatip okulları pilot uygulamalar için seçilmiş ve proje örgün eğitim devam ederken uygulanmıştır.

Alana katkı sağlamak adına yapılan araştırmanın konusu da “Örgün Eğitim Kapsamında Hafızlık Eğitimi Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi Örneği” olarak belirlenmiştir. Bu konu bağlamında örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitiminin sürdürülebileceğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmacı yapmış olduğu uygulamada önceki yöntemlerden yola çıkarak yeni bir yöntem denemiş ve musiki ve makamla ezber yolunu seçerek uygulamayı gerçekleştirmiştir. Örneklem grubu belirlenirken gönüllülük esası dikkate alınarak 14 öğrenci İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesinden 5 öğrenci de Sabahattin Zaim Üniversitesinden seçilmiştir. Araştırmacının uygulamada yer verdiği farklı bir teknik de örneklem grubundaki öğrencileri tek tek değil de grup halinde ezber eğitimine almak olmuştur. Öğrenciler bir yıl süren eğitim döneminde grup halinde ve musiki ile ezber yaparak

yaz kampına katılmışlardır. Yaz kampında da önceden hazırlanan eğitim programı uygulanmış olup Eylül 2019’da 19 öğrenci hafızlığını tamamlayabilmiştir.

Araştırmacı örneklem grubu üzerinde gerçekleştirmeyi planladığı çalışmayı belirlediği hedefler doğrultusunda yerine getirmiştir. Örneklem grubuna uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularına alınan cevaplardan projenin hedeflenen kazanımlara ulaştığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın alt problemleriyle ilgili bulgular şu şekildedir:

- **Hâfızlık eğitim sürecine dâhil olan öğrencilerin bu eğitime yönelik beklentileri karşılanmakta mıdır?**

Araştırma kapsamında cevap aranan birinci alt problemle ilgili öğrenciler, hafızlık eğitimine yönelik beklentilerinin karşılandığını oluşturduğu cevaplarda belirtmişlerdir. Görüşme soruları arasında yer alan “Tekrar hafızlık için başlamış olsaydınız şöyle yapsak daha iyi olurdu dediğiniz neler vardır?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplarda en sık tekrar ettikleri tema olarak programın ideal olması alt temasını seçmeleri, öğrencilerin hafızlık eğitim sürecinde beklentilerinin karşılandığını göstermektedir. Ayrıca sorular arasında yer alan “Hafızlığa başlamadan önceki ve hafızlığı tamamladığınızdaki duygu ve düşüncelerinizi tek kelimeyle ifade etseydiniz hangi kelimeyi tercih ederdiniz?” sorusu karşılığında öğrencilerin olumsuz herhangi bir ifadeye yönelmedikleri tespit edilmiş olup örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimiyle ilgili daha çok heyecan duyduklarını dile getirmişlerdir. Hafızlık sürecinin tamamlanmasının ardından ise yine programa yönelik hiçbir olumsuz ifade kullanmadıkları aksine süreci sevinç, huzur ve başarı gibi ifadeleri sıklıkla tekrar ederek ifade ettikleri belirlenmiştir.

Sonuç olarak katılımcı cevaplarından hareketle birinci alt problemle ilgili olarak öğrencilerin hafızlık sürecine yönelik beklentilerinin karşılandığı ifade edilebilir.

- **Hâfızlık eğitimini sağlayacak olan öğreticinin yöntem ve teknik konusunda yeterliliği var mıdır?**

Öğreticinin örgün eğitimle birlikte hafızlık sürecinde yöntem konusundaki yeterliliğiyle ilgili öğrenci cevaplarına bakıldığında yöntem ve teknik öğretici, süreci iyi yöneten bir lider ve motivasyon kaynağı alt temalarının sıklıkla tekrar edildiği görülmektedir. K12, belirtmiş olduğu görüşünde zorlandığı noktalarda öğreticinin

kendisine çözümler ürettiğini ifade etmiştir. K16'nın da benzer bir açıklama yaparak arkadaşlarının zorlandığı noktalarda öğreticinin farklı yöntem ve tekniklerle konuya yaklaştığını bildirmiştir. Bu açıklamalardan yola çıkarak öğreticinin yöntem ve teknik konusunda öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebildiğini belirtmek mümkündür.

- **Örgün eğitimle birlikte sürdürülen hâfızlık eğitiminin okul derslerine etkisi hangi düzeydedir?**

Toplumumuzda hafızlık eğitiminin zorluğu, yorucu ve baskı hissettiren bir süreç olduğu yaygın bir görüştür. Oysa yapılan uygulamada öğrencilerin zaman zaman zorlanmış oldukları görülse de hafızlık sürecini hiçbir zaman sıkıcı, baskı oluşturan bir süreç olarak algılamadıkları izlenmiştir. Özellikle çok istedikleri hafızlık eğitimi okula ara vermeden yapabiliyor olmaktan duydukları memnuniyeti ifade etmeleri dikkat çeken bir durumdur. Üçüncü alt problem olan “Örgün eğitimle birlikte sürdürülen hâfızlık eğitiminin okul derslerine etkisi hangi düzeydedir?” sorusunun cevaplandırılmasına yönelik görüşme soruları arasına yerleştirilen “Örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmak okul derslerinizi hangi yönde etkiledi? Olumlu ya da olumsuz etkilerini yazınız?” sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin olumlu yönde destekleyici bir etki gördükleri anlaşılmaktadır. Bu soruya alınan cevaplara göre derslerime destek oldu alt temasını tekrar eden öğrenci sayısının genel toplama yakın bir sayıda olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin önemli bir bölümü hafızlık eğitiminin okul derslerini olumlu yönde etkilediği görüşündedirler. Öyle ki katılımcılar arasında K3, hafızlık eğitimi almayan ve her zaman çok çalışan arkadaşlarından daha yüksek notlar aldığını belirtmiştir. K8 de sözel ve sayısal dersleri eskiye kıyasla daha hızlı ve kolay bir şekilde kavrayabildiğini belirtmiştir.

Örgün eğitimle birlikte sürdürülen hafızlık eğitiminin okul derslerini olumsuz etkilemediği tam tersine olumlu yönde etkileyerek destek işlevi üstlendiği, öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan hareketle söylenebilir.

- **Hâfızlık eğitimi, gruba yönelik uygulanabilir mi?**

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan hafızlığın grupla yapılabilirliğinin incelenmesiyle ilgili uygulamacının denemiş olduğu teknik konusunda öğrencilerden alınan dönütlerin oldukça etkileyici olması tekniğin başarılı bir şekilde uygulandığını

ve sonuç alındığını düşündürmektedir. Nitekim öğrencilerin grupla hafızlık eğitiminin yapılıyor olmasıyla ilgili düşüncelerinde iki alt temayı sıklıkla tekrar etmeleri bu düşünceyi destekler mahiyettedir. Genel kanaate göre öğrencilerin büyük çoğunluğu hafızlık eğitim sürecinde en fazla ezberlerin yapılması ve yapılan ezberlerin akılda kalıcılığının sağlanmasında zorlanmaktadırlar. Grupla yapılan hafızlık eğitiminin bu zorluğu giderdiği hatta sürecin işleyişini daha kolay hale getirdiği öğrenci cevaplarından anlaşılmaktadır. “Hafızlık eğitiminin grup halinde yapılıyor olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?” sorusuna karşılık öğrenciler grupla ezberin daha kolay yapıldığını ve yapılan ezberlerin akılda kalıcılığın bu yolla daha iyi sağlandığını belirtmişlerdir. Katılımcı görüşlerinde bireysel yapılan ezberlerde dikkatin daha çabuk dağıldığı ve ezberden kopmaların olduğu ifade edilerek bu olumsuzlukların grupla yapılan ezberlerde yaşanmadığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca grupla yapılan ezberler sırasında hata yapma olasılığının dahi ortadan kalktığını belirten katılımcılar, en küçük hata olduğunda grup üyeleri tarafından müdahale edilerek düzeltildiği ifade edilmiştir. Grubun motivasyonu artıran bir etki oluşturduğu da belirtilmiş olup grubun enerjisinin yüksekliğinin bireylere de yansıdığı yönünde görüşler dile getirilmiştir. Grubun ezber yaparken itici bir kuvvet olduğu ifadesine yer veren katılımcılar, bireysel olarak grubun gerisinde kalmamak için fazladan çaba gösterdiklerini bu şekilde ilerlemenin hiç durmadığı ezberlerin aksamadığını belirtmişlerdir. Grupla yapılan ezberlerde hareke ve kelime hatalarının sıfırlandığı yönünde görüş belirten katılımcılar “Grupla ezber yaparken hareke ve kelime hatası oluyor mu?” sorusuna tek yanıt oluşturarak hata oranı daha düşük temasını tekrar etmişlerdir. Bu tema tüm katılımcılar tarafından tekrar edilmiştir. Diğer bir ifadeyle katılımcıların tamamı grupla yapılan ezberlerde hata oranının daha düşük olduğunu düşünmektedirler.

Kısaca belirtmek gerekirse araştırmacının geliştirdiği bir yöntem olan grupla ezber yapma yönteminin katılımcı görüşlerinde de belirtildiği üzere etkili sonuçlar ortaya koyduğu ifade edilebilir.

• **Hafızlık eğitiminde musiki ve makam önemli midir?**

Alt problemine yönelik literatür taraması ve katılımcılardan alınan cevaplar değerlendirildiğinde ezber yaparken musiki ve makam kullanmanın etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Eğitimle hedeflenen birçok kazanımın edinilmesinde önemine işaret edilen müzik eğitimi, araştırmada da başarılı sonuçlar elde edilmesini

sağlamıştır. Öğretici tarafından tüm makamların öğrencilere öğretilmesinin ardından makamla okumalar takip edilerek en kolay ezber yapılan Rast makamı seçilmiş olup sürecin devamında tüm ezberler Rast makamında yapılmıştır. Müziğin ruhu dinlendirici etkisinin yanı sıra zihni de dinlendirmesi ezber sürecinde bu yolun tercih edilmesinde etkili bir faktör olmuştur. Katılımcılar da musiki ve makamla ezber yapılması konusundaki görüşlerinde musiki ve makamla yaptıkları ezberler sırasında daha az yorulduklarını, kendi seslerini ahenkli bir şekilde duydukları için hissi olarak etkilendiklerini, ezber eğitiminin ders boyutuna musikiyle manevi bir hava katıldığı ve bunun kendilerini çok etkilediği ifadelerine yer vermişlerdir. Ayrıca ezber eğitimi sürecini kolaylaştırdığı ve akılda kalıcılığı sağladığı alt temalarını tekrar eden katılımcılar, musiki ve makamla ezber yapmanın konsantrasyon sağladığını vurgulamışlardır.

Araştırmacının uyguladığı projeyi diğer projelerden ayırt eden musiki ve makamla ezber yapma özelliğiyle ilgili hedeflenen sonucun elde edildiği belirtilebilir. Araştırmacı tarafından sosyal etkinlik kapsamında dönem dönem uygulanan yaratıcı drama etkinliğinde de musiki ve makamla ezber yapmanın rahatlığından bahsedildiği tespit edilmiştir. Araştırmacı yaratıcı drama uygulama sırasında öğrencilerin yansıttıkları duygu ve düşüncelere yönelik bazı notlar alarak sürecin ilerleyen zamanlarında eksiklere yönelik müdahalelerde bulunmuş ve makamla ilgili uygulama sorunu yaşayan birkaç öğrenciyle yakından ilgilenerek onları da diğer öğrencilerin seviyelerine taşımıştır. Araştırmacının bu süreçteki izlenimi ve öğrenci görüşleri ortaya koymaktadır ki musiki ve makamla yapılan ezberler daha kolay yapılmakta ve akılda kalıcılığı yüksek olmaktadır.

- **Hâfızlık eğitimi, planlanan sürede tamamlanmış mıdır?**

Araştırmacı aynı zamanda öğretici olduğu için çalışmanın uygulama kısmının takip edilmesi daha kontrollü gerçekleşmiştir. Projeye başlanmadan önce planlanan ve okul derslerini aksatmayacak şekilde haftalık olarak hazırlanan program düzenli bir şekilde uygulanmıştır. Örgün eğitimle birlikte bir yıl gibi kısa bir dönem için planlanan proje belirlenen zaman içerisinde tamamlanmış olup yaz kampında da pekiştirmelerle ilgili son dönüşler yapılmıştır. 7 Eylül 2018 tarihinde başlatılan hafızlık projesi 7 Eylül 2019 tarihinde tamamlanmıştır. Bu bir yıllık süre içerisinde 19 öğrenci hafızlık eğitimini başarılı bir şekilde sonuçlandırmıştır.

Araştırmada örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitiminin yapılabilmesi ve bu uygulamanın grupla, musiki ve makam kullanarak diğer projelere göre daha az zamanda tamamlanabilmesini kanıtlamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ortaya atılan hipotezlerin tamamının kanıtlandığı katılımcı görüşleriyle tespit edilmiştir. Araştırmanın hipotezleri;

- **Hâfızlık eğitimi toplumun genelinde onaylanan ve itibar edilen bir eğitimidir.**

Örgün eğitimle birlikte yapılıyor olmasına rağmen 19 öğrencinin hafızlık eğitim sürecine katılmış olması toplumun genelinde hafızlık eğitiminin onaylanan ve itibar edilen bir eğitim olduğunu kanıtlamaktadır. Örneklem grubu olarak belirlenen 19 öğrencinin evreni temsil ettiği anlayışından yola çıkarak bu hipotezin kanıtlandığı ifade edilebilir.

- **Öğrenciler kendi istekleri doğrultusunda hâfızlık eğitimini tercih etmişlerdir.**

Hafızlık eğitiminin gönüllük esasına göre yapılacağı öğrencilere duyurulmuş olup bu eğitime katılmak isteyen öğrencilerle eğitime başlanmıştır. Projeye başlarken 21 olan öğrenci sayısı sonradan devam etmek istemeyenlerin çıkarılması ile 19'a düşmüştür. Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi gönüllü 19 öğrenci ile tamamlanmıştır.

- **Örgün eğitimle birlikte sürdürülecek olan hâfızlık eğitimi okula ara verilmesini gerektirmemektedir.**

Örgün eğitimle birlikte yapılan hafızlık eğitiminde öğrencilerin okul derslerine göre hafızlık eğitimi program çizelgesi hazırlanmış olup derslerinden geri kalmamaları için gereken hassasiyet gösterilmiştir. Aynı süre içerisinde hem örgün eğitime devam edilmiş hem de hafızlık eğitimi tamamlanmıştır. Dolayısıyla belirlenen sürede ve örgün eğitime ara verilmeden yapılan bu uygulama sonucuna göre hafızlık eğitimi için okula ara verilmesi gerekmemektedir.

- **Öğrenciler okulla birlikte hâfızlık eğitimi de aldıkları için; öğrencilerin beklentileri karşılanmıştır ve onlar da bu durumdan memnun olmuşlardır.**

Hafızlık eğitiminin öğrencilerin okul derslerine katkısı sağladığı katılımcı görüşleri doğrultusunda tespit edilmiştir. Öğrencilerin örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini

de tamamlamış olmaları beklentilerinin karşılandığını göstermektedir. Sonuç olarak öğrenciler iki eğitimi de birlikte tamamladıkları için memnun olmuşlardır.

- **Projeyi yürütecek olan öğretici, projeyi başarılı bulmaktadır.**

Proje sonucunda elde edilen kazanımlar değerlendirildiğinde hedeflerin tamamına ulaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretici tarafından başarılı bulunan proje istenilen sonuca ulaşmıştır.

- **Öğretici; hâfızlık eğitim sürecinde, öğrencilere karşı hoşgörülü, destekleyici ve motive edici bir rol üstlenmektedir.**

Hafızlık süreci zor ve emek isteyen bir süreç olduğu için öğrencilerin anlayışa, motive edici davranışlara ihtiyacı olmaktadır. Süreç içerisinde öğrencilerin zorlandıkları görüşlerinde tespit edilen bir durumdur ve yine görüşlerinde öğreticinin her zaman destek olduğu, motive ettiği ve sabırla süreci ilerlettiği de tespit edilmiştir. Öğretici, üstelendiği rolün farkında olarak öğrencilere karşı her zaman destekleyici davranış göstermiştir. Bu ifadeler, katılımcı görüşleriyle de kanıtlanmaktadır.

- **Proje, hâfızlığı seçmeyen öğrencilerin ilerleyen dönemlerde hâfızlık eğitimi almak istemelerinde etkili olmuştur.**

Hafızlık eğitimi almayan öğrenciler alan arkadaşlarının bu eğitimi başarıyla tamamladıklarını ve eğitimden memnun olduklarını birebir gördükleri için ilerleyen dönemlerde hafızlık eğitimi almak istedikleri yönünde düşünceye sahip olmuşlardır.

- **Okul ortamından ve arkadaş çevresinden koparılarak hâfızlık eğitimi aldırılan çocuklar, bu durumu kabullenmekte zorlanmaktadırlar.**

Görüşme sorularında hafızlık eğitimini örgün eğitimle birlikte mi yoksa yatılı bir kursta mı almak istersiniz sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğunun örgün eğitimle birlikte hafızlık almak istediklerini belittikleri tespit edilmiştir. Yatılı kurslardaki eğitimin sıkıcı olduğu ve baskı oluşturduğu yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Akranlarından ayrılmak istemediklerini ifade ettikleri, örgün eğitimle hafızlık eğitimini devam ettiriyor olmaktan mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla öğrenciler okul ortamından uzaklaştırılarak hafızlık eğitimi aldırıldıklarında zorlanmaktadırlar.

- **Hâfızlık eğitimi grupla da başarılı sonuçlara ulaşır.**

Araştırmacının hipotezi katılımcı görüşleriyle kanıtlanmış olup grupla yapılan hafızlık eğitiminin başarılı sonuçlar ortaya koyduğu tespit edilmiştir.

- **Hâfızlık eğitimi veren öğreticinin kullandığı teknikler güncel olmalıdır.**

Öğretici hafızlık eğitiminde klasik yöntemlerden yararlanmanın yanı sıra eğitimde aktif olarak kullanılan tekniklere yönelmiş, yaratıcı drama etkinliğini kullanarak öğrencilerin sürece yönelik eksiklerini tespit etmiştir. Ayrıca yapmış olduğu araştırmalarda müziğin eğitime katkı sağladığı bilgisine ulaştığı için musiki ile ezber yöntemi denemiş ve başarılı olmuştur. Bununla birlikte koro yöntemi uygulanarak daha kolay öğrenmenin gerçekleştiğinin bilgisinden hareketle de ezberleri grup olarak yaptırmış ve koro yöntemiyle dinlemiştir. Sonuç olarak araştırmacı güncel teknikleri kullanmıştır.

- **Öğretici güncel yöntem ve tekniklerin uygulanmasında yeterliliğe sahip olmalıdır.**

Öğretici güncel teknik ve yöntemlerin kullanılmasında yeterli donanımına sahip olmak için öncesinde araştırma yaparak gerekli yeterliliği elde etmiştir.

- **Öğreticinin uygun yöntem ve teknik uygulaması sebebiyle hâfızlık eğitimi daha kısa sürede tamamlanmıştır.**

Öğretici, projeyi uygulamadan önce yapmış olduğu plana uymaya azami özen göstermiş ve plan dahilinde ilerlerken uygun yöntem ve teknik uygulamıştır. Hafızlık eğitimi ön görülen süre içerisinde hiçbir aksaklık olmadan başarılı bir şekilde tamamlanmıştır.

b. Öneriler

Yapılan araştırma sonucuna dayanarak alana ve araştırmacılara yönelik şu öneriler sunulmaktadır:

- Grupla hafızlık eğitimi uygulamalarının tek öğretici yerine aynı yeterliliğe sahip iki ya da daha fazla öğreticiyle yapılmasıyla hem öğrenciler açısından hem de öğreticinin verimli olabilmesi yönüyle önemlidir.
- Araştırmada uygulanan koro yöntemiyle ezber yapılması sürecinde öncelikle koro halinde has yapılması sonrasında da bireysel dinlemelere geçilmesi ezberin kalıcılığının artırılması adına etkili olacağı düşünülmektedir.

- Ezber yapılan kısmın hatırlanma süresinin azaltılması için ezber yapılan makamla hatırlatmanın yapılması gerekmektedir.
- Yaz kampında has yapılırken programlanan iki aylık zaman dilimi uzatılırsa hasların yapılmasında verimin artacağı düşünülmektedir.
- Ezberlerin talimle yapılmasına özel bir önem verilmesi önerilmektedir. Nitekim bu yöntem kullanılarak yapılan ezberlerde hata oranı ortadan kalkmıştır.
- Öğrencilerin motivasyonun devamlı olarak sağlanmasının ezber yapılmasında ve ezberlerin hatırlanmasındaki etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.
- Örgün eğitimle birlikte yapılan hafızlık eğitiminde yer verilen yaratıcı drama, origami ve puzzle etkinliklerinin öğrencileri motive ettiği ve sürece yönelik önemli katkı sağladığı belirlendiği için bu tür projelerde daha fazla sosyal etkinliğe yer verilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir.
- Grupla yapılan ezber eğitiminin etkili sonuçlar ortaya koyduğu tespit edildiği için bu uygulamanın başka araştırmalarla da desteklenmesi gerekmektedir.
- Araştırmalarda verimliliğin ölçülmesi adına örneklem sayısının artırılması önerilmektedir. Daha büyük gruplarda da aynı sonuçların elde edilip edilmeyeceğinin tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır.
- Örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi gibi zor bir süreci başardıkları için öğrencilerin onurlandırılmalarını sağlamak ve bu eğitimin yaygınlaştırılmasını teşvik etmek amacıyla hafızlığını tamamlayan öğrenciler için özel bir program yapılması önerilmektedir.
- Örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi gibi zor bir süreci başardıkları için öğrencilerin onurlandırılmalarını sağlamak ve bu eğitimin yaygınlaştırılmasını teşvik etmek amacıyla hafızlığını tamamlayan öğrenciler için özel bir program yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, M. A. (2010). Kur'ân Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hâfızlık. *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*. 13: 21-40.
- Akdoğan, B. (1999). XV. Yüzyıl Osmanlı Döneminde Türk Mûsikîsi. *Diyanet İlmi Dergi*, 35(1): 150.
- Aköz, F. (2011). *Kur'ân Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğreticilerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi: Diyanet İşleri Başkanlığı Konya İl Merkezindeki Yatılı Kız Kur'ân Kursları Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Alemdar, Y. (2008). Teknik ve Estetik Açidan Kur'ân Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12: 225.
- Algur, H. (2018). *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Altınay, R. (2003). *Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*. İstanbul: Ankara Okulu Yayınları.
- Arabacı, C. (1998). *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*. Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.
- Aydın, M. Ş. (2010). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'ân Kursu*. Ankara: DİB Yayınları.
- Balbay, E. (2011). *Kur'ân Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlikleri: Diyarbakır Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Baltacı, C. (2000). *Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur'ân Kursları, Kur'ân Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Baymur Balkış, F. (2014). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Bayraktar, M.F. (2007). Hâfızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'ân Kursları. *Tokat'ta Kur'ân Günleri X. Kur'ân Sempozyumu: Kur'ân ve Eğitim*, 117-138.

- Bayraktar, F. (2008). *Hâfızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'ân Kursları*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Bingöl, S. (2012). *Kur'ân Kursu Öğreticilerinde Empati: Kastamonu Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Birişik, A. (2002). Kur'ân. *DİA*. Ankara, XXVI: 383-388
- Bolay, S.H. ve Türköne M., (1995). *Din Eğitimi Raporu*. Ankara: TDV Yay.
- Bozkurt, N. (1997). Hâfız. *DİA*. İstanbul, XV: 74-78.
- Bozkurt, N. (1999). *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Bulut, M. (1998). Kuruluşunun 74. Yıl Dönümü Münasebeti ile Diyanet İşleri Başkanlığın Kronolojisi. *Diyanet İlmi Dergi*, 34(1): 102.
- Cebeci, S. (1996). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cebeci, S. (2010). Kur'ân Öğretim Geleneği Olarak Hâfızlık Eğitimi. *Diyanet İlmi Dergi*, 46(11): 7-22.
- Cebeci, S. ve Ünsal, B. (2006). Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(4): 27-52.
- Cerrahoğlu, İ. (2015). *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları.
- Chapman, J., Toomey, R., Gaff, J., McGilp, J., Walsh, M., Warren, E. ve Williams, I. (2003). *Lifelong Learning and Teacher Education*. Canberra: Australian Government. Department of Education Science and Training.
- Cüceloğlu, D. (2014). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çaylı, A. F. (2005). *Kur'ân kursu öğreticilerine göre hâfızlık öğretimi ve problemleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çekin, A. (2011). *Kur'ân Kursu Öğreticilerinin İş Doyum Düzeyleri: Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelebi, A. (1998). *İslam'da Eğitim-Öğretim*. (A. Yardım, Çev.). İstanbul: Damla Yayınları.

- Çimen, A. E. (2007). Hâfızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hâfızlık Çalışmalarıyla İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hâfızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 18: 120.
- Çimen, A. E. (2011). Hâfızlık Müessesesi ve Türkiye'deki İşlevleri. *YECDER II. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu*. İstanbul.
- Çoştı, K. (2017). *Hâfızlık Eğitimi Veren Proje İmam-Hatiplerde Oryantasyon ve Müşavirlik Hizmeti: İstanbul Örneği, Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
- Demirci, M. (2008). *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- DİB (2010). *Hâfızlık Eğitim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- DİB (2015). *Hâfızlık Tekrar ve Talim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 23982, 03 Mart 2000.
- Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî (1998). *es-Sıhah*. C. I, thk. Şihâbüddîn Ebû Amr. Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- Egin, O. ve Öresin, H. (2014). *Hafızlık Risalesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Ergan, S. (1996). Öğretim Kurumlarında Müzik Eğitiminin Önemine Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirisi*. İstanbul: 18-20 Eylül.
- Fırat, Y. (2007). Kur'ân Eğitimi ve Hâfızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23: 560-566.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et- Tûsî (2011). *İhyâu 'ulûmi 'd-dîn*. (A. Serdaroğlu, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınları.
- Gezer, S. (2015). *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'ân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Gotthard, J. (1972). *Yeni Türkiye'de İslamlık*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Gündoğdu, Y. B. (2017). *Suudi Arabistan'ın İHL'si: Hâfızlık Okulları. Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, A. (2019). *Türkiye'de Yeni Bir Model Olarak Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

Halilovic, S. (2005). *Hıfz Memorization of Qur'an* (Tajip Pasanbegovic, Çev.). Zenica: Islamic Pedagogical Academy.

Hamidullah, M. (2000). *Kur'an-ı Kerîm Tarihi*. (Salih Tuğ, Çev.). İstanbul: İFAV Yayınları.

Hoy, A. W. (2015). *Eğitim Psikolojisi*. (Duygu Özen, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58ef53e8d72791.94944976.\)](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58ef53e8d72791.94944976.) [4 Nisan 2020]

<https://www.aydinlik.com.tr/diyanet-ten-cok-carpici-kur-an-kursu-raporu-turkiye-mayis-2019> [6 Nisan 2020]

<https://www.campusonline.com.tr>). [4 Nisan 2020]

<https://www.diyanehaber.com.tr/corum-muftulugu/2019-da-10-bin-266-kisi-hafiz-oldu-h7510.html> [6 Nisan 2020]

<https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2018/09/08/kuran-kurslarinda-1-yilda-4-milyon-kisiye-egitim/> [7 Nisan 2020]

<https://www.verikaynagi.com/konu-basligi/yaygin-egitim-istatistikleri/>. [5 Nisan 2020]

İbn Sahnûn Ebû Abdillâh Abdusselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî (2006). *Eğitim ve Öğretimin Esasları-Âdâbü'l-Muallimîn*. (M. Faruk Bayraktar, Çev.). İstanbul: İFAV Yay.

Karlı, İ. (2012). *Temel Öğrenci Sözlüğü*. 10. Baskı. İstanbul: Damla Yayınevi.

Kazıcı, Z. (2016). *Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Kazıcı, Z. (2004). *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*. İstanbul: Bilge Yayınları.

Knapper, C. ve Cropley, A.J. (2000). *Lifelong Learning in Higher Education*, London: Kogan Page.

Koç, A. (2005). *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*. Ankara: İlahiyat Yayınları.

Korkmaz, M. (2009). *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlilikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kuloğlu, R. (2018). *Yönetici Görüşlerine Göre İmam-Hatip Ortaokullarındaki Hâfızlık Projesinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi- Marmara Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Kur'ân -ı Kerîm ve Açıklamalı Meali. (2002). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Malik (2014). *Muvatta*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Eğitimi Uygulama Esasları Belgesi (2016). Ankara.

MEB Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 32/4.

MEB Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi Uygulama Usul ve Esasları (2018). Ankara.

MEB Proje Okulları (2017). Ankara.

Oruç, C. (2009). Hâfızlık Eğitimi: Elazığ-Harput Hamdi Başaran Kur'ân Kursu Örneği. *Diyanet İlmi Dergi*, 45(3): 41-60.

Öcal, M. (2015). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Özalp, N. (1986) *Türk Musikisi Tarihi*. TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları No. 34. Ankara: TRT Matbaası

Özbek, Ö. (2015). Dünyada Hâfızlık Yöntem Örnekleri. *Bilimname*, 29: 183-209.

Peynircioğlu, Z. F. (1996). Müzikte Algılama ve Bellek. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(36), 25-36.

Say, A. (2009). *Müziğin Kitabı*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Sel, S. (2012). *Yaz Kur'ân Kurslarında Kur Sistemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Şahin, A. H. (2015). *Kur'ân Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*. Ankara: DİB Yayınları.

Şahin, H. (2011). Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hâfızlık Tedrisatı. *Dini Bilimler Akademik Araştırma Dergisi*, 9 (2): 199-220.

- Şahin, H. (2012). *İslam Kültür Geleneğinde 'Kur'ân Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şen, Ü.S. (2016). *Müzik Estetiği Üzerine*. (II. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Şenocak, E. (2015). *Kur'ân Kursu Öğrencilerinde Benlik Saygısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanrıkorur, C. (1998). *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Temel, N. (2007). Kur'ân Talimi ve Hâfızlık Eğitimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 18: 35-60.
- Toker, İ. (2017). *Hâfızlık Anlam & Deneyim*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Uçan, A. (1996). *İnsan ve Müzik-İnsan ve Sanat Eğitimi*. II. Basım. Ankara: ALF Matbaası
- Ünsal, B. (2006). *Günümüz Kur'ân Kurslarındaki Hâfızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Vahapoğlu, V. (2016). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Meydana Gelen Değişikliklerin Hâfızlık Eğitimine Etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Varol B. (2001). Hülefâ-i Râşidîn Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış, *Selçuk Ü.İ.F. Dergisi*, 11: 174.
- Yayla, F. (2006). Müziksel İşitmenin Temel Prensipleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28-38.
- Yetimova, P. (2018). *Ortaokula Devam Eden Öğrencilerin Hâfızlık Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, İ. (1998). Hz. Peygamber'in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları. *Yüzüncü Yıl Ü.İ.F Dergisi*, 2: 322

EKLER

EK1: GÖRÜŞME SORULARI

1. Hafızlığa başlamadan önceki ve hafızlığı tamamladığınızdaki duygu ve düşüncelerinizi tek kelimeyle ifade edecek olsanız hangi kelimeyi tercih ederiniz?
2. Hafızlık sürecinde psikolojik motivasyonun sizdeki karşılığı nedir?
3. Hafızlık eğitiminin grup halinde yapılıyor olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?
4. Ezber yaparken musiki ve makam sizce önemli midir ve bunların ezbere katkısı nelerdir?
5. Hafızlık eğitim sürecinde öğreticinin rolünden bahsedebilir misiniz?
6. Söz konusu hafızlık eğitiminde ezber yapmak için oluşturulan grupların ezber kabiliyeti aynı olan öğrencilerden oluşturulması sizce zorunluluk mudur?
7. Örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmak okul derslerinizi hangi yönde etkiledi? Olumlu ya da olumsuz etkilerini yazınız?
8. Hafızlığa başlamadan önce ezber geçmişiniz var mıydı?
9. Grupla ezber yaparken hata ve kelime hatası oluyor mu?
10. Sizce hafızlığı, yatılı hafızlık kursunda yapmak mı veya örgün eğitimle birlikte yapmak mı caziptir?
11. Hafızlık esnasında “Şöyle yapsak daha iyi olurdu” dediğiniz neler var?
12. Fiziki bakımdan hafızlıkla ilgili nasıl bir ortam arzulardınız?
13. Hafızlık eğitim sürecinde yapılan sosyal aktiviteler sizi nasıl etkiledi?
14. Hafızlığa başlama ve hafızlığı bitirme arasında geçen süre içerisinde kendinizde fark ettiğiniz gelişmeler nelerdir, duygu ve düşüncelerinizi paylaşır mısınız?

ÖZ GEÇMİŞ

Gülsün ARSLAN

Kayabaşı Mahallesi

Veysel Karani Caddesi Park Maveria 3 Sitesi b/2 Blok Daiire:65

Başakşehir/ İSTANBUL

Email: gulsum.arslan@izu.edu.tr

Tel: (554) 1200982

A.EĞİTİM

Yüksek Lisans: İZÜ, Temel İslam Bilimleri, 2020, İstanbul

Lisans: Anadolu Üniversitesi İktisadi Fakültesi Kamu Yönetimi, 2018, Eskişehir,
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İzmir

Lise: Gürün Çok Programlı Fen Bil. Lisesi

Görev Yaptığı Yer: Halen İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesinde Kıraat
okutmanı olarak görev yapmaktayım.

B.İLGİ ALANLARI

Hafızlık (2015 yılında hafızlığını tamamladı)

Tashîh-i Hurûf

Musiki (Kur'ân Kıraatinde Musiki dersleri verebilmektedir.)

Hafızlık öncesinde tekstil alanında modelistlik, stilistlik, yöneticilik ve muhasebe işleri yapmıştır.